

84(7405h)
Sh 80

S A R A H I K O Y A L A R

IRVING SHOU

Yozgi ko'ylakdagi qizlar

• H I K O Y A L A R •

Irving
Shou

S A R A H I K O Y A L A R

IRVING SHOU

YOZGI
KO‘YLAKDAGI
QIZLAR

Hikoyalar

ZIYO NASHR

Toshkent
2019

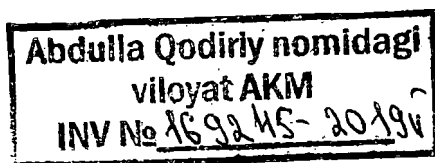
UO'K: 821.111(73)-32
KBK 84(7AQSh)
Sh 80

Ingliz va rus tillaridan **QANDILAT YUSUPOVA**
tarjimasi

Ushbu kitobdan jahon adabiyotiga salmoqli hissa qo'shgan iste'dodli yozuvchilarning ibratli hikoyalari o'rin olgan.

Bu hikoyalar qahramonlari bilan tanishgan har bir o'quvchi o'zi uchun hayotiy xulosa chiqiradi.

Ushbu to'plam kitob javoningizdagi eng ardoqli asarlardan biri bo'lib qolishidan umidvormiz.

Irving SHOU

(AQSH)

YOZGI KO‘YLAKDAGI QIZLAR

Ular Brevutni tark etib, Vashington maydoni tomon yayov yurib ketayotganlarida beshinchi ko‘cha saxiy quyosh nurlari ostida yorishib yotardi. Hatto, noyabr kelganiga qaramay, hali kun ancha iliq, atrofdagi esa yakshanba tongi nafasi ufurar edi: ravon g‘uvullagancha oqayotgan avtobuslar oqimi, po‘rim kiyinib olgancha juft-juft bo‘lib qo‘ltiqlashgan yoshlar va boshqa odamlar, nihoyat, osuda dam olmoqlik uchun deraza-tuy-nugi mahkam tambalab olingan jimjit binolar – bularning bari hordiq chiqarish kunining yorqin lavhalari bo‘lib, butun tevarak-atrofga maroqli kayfiyat va yoqimli huzur bag‘ishlab turardi.

Mana shunday zarrin oftob nurlari ostida shahar chetidan o‘tib borisharkan, Maykl Frensisning qo‘lidan mahkam ushlab oldi. Yoshlar kayfiyati rosa chog‘ bo‘lib, yuzlarida tinmay nim tabassum jilva qililar, negaki kecha kechqurun uyquga biroz kech yotishganiga qaramay, tiniqib uxlab, yaxshilab nonushta qilishgan, buning ustiga, bugun yakshanba edi. Maykl yo‘l-yo‘lakay paltosining tugmalarini yechib tashladi va kiyimi mayin kuz shamolida hilpirab ketishiga qo‘yib berdi. Har ikkisi ham bir so‘z demay, jim ketishar, Nyu-Yorkning aholisi eng ko‘p, gavjum joylarida hatto tanish yosh chehralar ro‘para bo‘lgan kezlarda ham og‘iz ochishmasdi.

– Hoy, ko‘zingga qarasang-chi, – dedi Frensis to‘satdan ular sakkizinchi ko‘chani kesib o‘tayotgan mahal, – bo‘yningni sindirib olmagin tag‘in.

Maykl qizning bu gapiga birdan qattiq kulib yubordi, Frensisning o‘zi ham unga qo‘shilib kuldi.

– Baribir unchalik ko‘zni oladigan darajada jonon emas ekan-ku, – deya davom etdi Frensis kulib, – har holda, unga qarayman, deb ortingga o‘girilib, bo‘yningni sindirib olishga loyiq ketvorgan emas-da! Axir, buncha qaramasang unga?!

Maykl tag‘in kuldi. U bu gal oldingisidan qattiqroq kuldi, lekin kulgisi unaqa tabiiy chiqmadi. Chunki uning ko‘z oldida boyagina ko‘rgani – kuz kunlarida ham yengil yozgi ko‘ylagini hilpiratgancha o‘tib ketgan soddagina hurkak qiz paydo bo‘lgandi.

– Qo‘ysang-chi bunaqa bema‘ni gaplarni! Qolaversa, u qiz unaqa xunuk emas, popukdekkina edi. Oddiy bir qishloqi oyim-qiz ekan-da, nima qipti shunga? Xo‘sh, unga qarayotganimni sen qayerdan bila qolding?

Frensis javob berish o‘rniga boshini bir yonga silkidi-da, chetlari ajabtovur tarzda bezatilgan shlapasi ostidan eriga yovqarash qildi:

– Mayk, azizim...

Maykl xuddi kichkina bolakayga jo‘rttaga yengilib bergan katta odam kabi yupatuvchi ohangda kuldi.

– Mayli, mayli, juda soz, – dedi u xotini ko‘nglini og‘ritadigan bironta gap aytishdan cho‘chib. – Izohga o‘rin yo‘q. Meni kechir. U shunchaki bir qiz edi, xolos. U sen Nyu-Yorkday ulkan shaharda ko‘rib yuradigan doimiy oliy toifa chehralardan emasdi. Kechir meni.

Frensis erining qo‘liga yengilgina urib qo‘ydi-da, uni tortqilagancha Vashington maydoni tarafga sudrab ketdi.

– Bugun ajoyib tong, – deya xitob qildi u birozdan so‘ng, – qara, bu eng ajoyib tong! Bilasanmi, sen bilan ertalabki nonushtani birgalikda qilsam, butun kun davomida maza qilib yuraman.

– Aha, bu senga tetiklantiruvchi eng zo‘r vosita ekanku-a? – sho‘x ovozda hazillashdi Maykl xotiniga yuzlanib. – Tonggi pardoz ham. Mayk bilan shirin pahlavalar hamda qaynoq qahva sening kunlaringni xush o‘tkazish uchun eng zo‘r vosita! Qoyil!

– Ayol kishi uchun bu eng katta baxt-ku, axir. Sen tun bo‘yi uxladang, men esa seni yo‘qotib qo‘ymaslik uchun arqondek eshilib chor-atrofingni o‘rab yotdim.

– Haa, osuda shanba oqshomi, – dedi cho‘zib Maykl o‘tgan tunni eslashga uringan qiyofada, – mayli, bunaqa tizginlaringga izn beraman. Faqat o‘zing qiyalib qolmasang bo‘ldi.

– Menga qiyin bo‘lgani – sen kundan kunga ayiqdek semirib ketyapsan. Axir, bu ketishingda menga atrofingni qo‘riqlash oson bo‘lmay qoladi.

– Nahotki? Rost aytyapsanmi? Nima, sen bir vaqtlar Ohiodan kelgan ko‘rkam yigitni esingdan chiqardingmi?

– Nega endi? Esimda turibdi, – dedi Frensis boshini mag‘rur ko‘targancha hazil aralash, – faqat, menga xuddi o‘sha yer ma‘qul kelgandi-da!

– Va menga ham! Xuddi o‘sha xotin ma‘qul edi, – javob qildi Maykl ham bo‘sh kelmasdan.

– Kallamga bir fikr kelib qoldi, Mayk, – dedi Frensis birdan jonlanib.

– Mening xotinimda fikr uyg‘ondi. O‘sha ko‘rgan qizim haqida emasmi tag‘in?

– Kel, – dedi Frensis erining gaplariga e‘tibor bermasdan, o‘zining qizg‘in fikrini o‘zi bajon-u dil quvvatlagan holda, – kel, Mayk, bugun biz kun bo‘yi hech kimni ko‘rmaymiz, ko‘zlarimiz faqat bir-birimizda bo‘ladi! Faqat sen-u men... Hech kim bilan ishimiz bo‘lmaydi, atrofga zig‘ircha ham parvo qilmaymiz, boshqalar nima qilyapti, nima deyapti, ko‘rmaymiz, eshitmaymiz, bugun faqat ikkimizgina yashaymiz. Nima deysan, sen gaplarimga tushunding-a, Mayk?

– O-hoo! – dedi Maykl xotinining yangi g‘oyasidan behad ajablanib. – Oliy g‘oyalar hukmdori! Nahot atrofdagi odamlar biz uchun hech kim bo‘lmasa? Nahot biz tanigan va bilgan yoxud yoqtirgan odamlarimizni indamay befarq qoldirib ketaversak?

– Unaqa emas, aqlli bo‘lsang-chi, Maykl! – dedi Frensis as-toydil ranjib. – Men jiddiy aytyapman, axir.

– Yaxshi, men ham jiddiy eshityapman.

– Men o‘z qaylig‘im bilan uzzukun sayr-u sayohat qilmoqchiman. Men uni tanho mengagina gap qotishini va, shuning-

dek, yolg'iz menigina tinglashini istayman! Axir, buning nimasi yomon? Sen meni zig'ircha ham tushunmayapsan, chunki doim o'zingni o'ylaysan...

– Xo'p, bizni bundan nima to'xtatyapti? – dedi Maykl xotini yosh boladay xafa bo'lganidan ensasi qotib. – Kim mening yakshanba kunlari o'z xotinimga qarashimga monelik qiladi? Gapir-chi, kim?

– Jin ursin o'sha Stivensonlaringni! – deb yubordi Frensis qizishib, – ular bizni naq yarim tungacha uxlatishmadi, ustiga-ustak butun qishloq qizlarini bazmga yig'ib kelishibdi.

– Haa, yaramas Stivensonlar, – dedi Maykl birdan ma'yus tortib, – yashashni bilishar ekan yaramaslar. Bemalol hushtak ham chalishar ekan, bemalol qattiq kulib, xaxolashar ekan. Birov ayb qilmasin, deb nafasiniyam o'ta madaniy tarzda olishmas ekan, bizga o'xshab. Ozod va erkin Stivensonlar! Lekin biz boshqacha odam, oliy davra kishilarimiz. Men va xotinim ulkan Nyu-Yorkda kiborlardek yashab, to ko'nglimiz aynib ketgunigacha faqat bir-birimizdan ko'z uzmay, butun umrimizni ana shu tarzda o'tkazishimiz kerak.

– Nima, bu hayot emasmi? – dedi Frensis erining yuziga hayron bo'lib boqqancha.

– Hayot, – dedi Maykl xotiniga qaramasdan.

Shunda Frensis bo'yini cho'zdi-da Mayklning qulog'i uchidan ohista o'pib qo'ydi.

– Hayotim, – dedi Maykl miyig'ida achchiq kulimsiragancha, – axir, biz yana beshinchi ko'chaga borib qolibmiz-ku!

– Oh! Shoshma, shoshmay tur, – dedi Frensis hovliqqan ko'yi, – mana, hozir men qaytadan yangi reja tuzib chiqyapman. Mana, qara, sevishgan ikki yosh uchun Nyu-Yorkda tashkil etilgan yakshanba kunlari! Eng muhimi, ularning bemalol yayrashlari uchun pullari ham ko'p! Qalay, Mayk?

Maykl bu gal kulmadi, u endi anchagina jiddiy tortib qolgandi. Yigit ayolga biroz jim tikilib turdi-da, keyin qat'iyat bilan javob berdi:

– Yo'q, bu yoru'g' dunyoda pulsiz ham muhabbat bor.

Simona Gabriyela KOLETT

(Fransiya)

YAQIN-BEGONA AYOL

– Ikki kishilik dasturxonmi? Qani, mana bu yoqqa marhamat qilsinlar, hurmatli janob. O, xonimingiz nihoyatda latofatli ekan! Siz uchun ataylab deraza oldidagi joyni tanladik, koʻrfaz manzarasidan bahuzur bahra olib oʻtirasizlar-da! Qalay, maʼqulmi?

Alisa eriga suyunib qaradi:

– Ha, albatta! Boʻlmasam-chi! – dedi ayol quvonchdan koʻzlari chaqnab. – Mark, azizim, bu yerda biz oʻzimizni xuddi dengizda, qayiq ichida tushlik qilayotganday his etamiz! O, qanday ajoyib! Bu yerni...

Ayolning gapi ogʻzida qolib ketdi. Eri imi-jimida xotining qoʻlini qattiq qisdi.

– U yerdan sal beriroqdagi joy ancha tuzukroq koʻrinadi, chamamda.

– Anavi yoqdagi, deysanmi? Naq odamlarning qoq oʻrtasida-ya? Lekin menga koʻproq...

– Alisa, jonginam, iltimos.

Mark ayolining qoʻllarini yanayam mahkamroq qisdi. Bu gal u shunday harakat qildiki, Alisa beixtiyor eriga oʻgirilib qaradi.

– Nima gap? Senga nima boʻldi?

– Tsss... – dedi Mark ohista barmogʻini labiga bosib. Ayni damda u xotiniga bor vujudi bilan tikilib turardi. U Alisani tamaddixonona oʻrtasidagi stol tomon boshladi.

– Nima gap, Mark? Tinchlikmi? – xavotirlanib soʻradi Alisa tagʻin.

– Keyin aytib beraman, azizam. Kel, avval taom buyurtma qilib olaylik. Xoʻsh, nima yeymiz? Mayda dengiz qisqichbaqasiga tobing qalay? Yo qovurilgan tuxum xohlaysanmi?

– Istaganing, azizim, menga farqi yo‘q.

Ikki yosh bir-biriga mehr bilan jilmayib qo‘yishdi. Keyin birpas yonlarida terga pishib, goh jazava ostida tinmay raqsga tushayotgan bir to‘da odamlarni maroq bilan kuzatib o‘tirdilar.

– Unday bo‘lsa, birinchisiga mayda qisqichbaqadan bo‘la qolsin, – deb xulosa qildi Mark. – Keyin tuxum va tuzlangan cho‘chqa go‘шти ham yeymiz. Yana jo‘ja kabob bilan italyan-cha salat olsak. Bugun bir maza qilib o‘tiraylik, a, Alis? Shu kun ayni o‘z uyimizdagiday o‘tiramiz! Shoshmang, – dedi u shunda ofitsiantga yuzlanib, – yodimdan ko‘tarilayozibdi, yana ikkita qora qahvadan ham olib kelsangiz. – Shunday dedi-da, yana Alisaga qarab gapida davom etdi: – haydovchimiz ham tushlik qilayotgandir hozir. Demak, taxminan ikki soatlardan so‘ng ket-sak ham bo‘ladi. Bu yog‘idan tashvishga hojat yo‘q. Ikki soat davomida bemalol dam olishimiz mumkin. Alis, jonim, ichimliklarga tobing qalay? Hmmm... Kel, yaxshisi, shampan vinosidan totib ko‘rsak, nima deysan?

Bir muddat shunday gaplar bilan o‘zini chalg‘itgan Mark, nihoyat, yengil xo‘rsinib, go‘yo ichidagi og‘ir bir toshni sal bo‘lsada qo‘zg‘atgandek biroz yengil tortdi. So‘ngra u oftob shu‘lasiga limmo-lim to‘lgan rangdor dengiz sathiga, qushlar charx urib aylanayotgan musaffo osmon qo‘yniga va, nihoyat, qarshisida butun umrining bor mazmuni va baxtiga aylangan, chiroyli shlapasi ustidan shol ro‘molini nafis tang‘ib olgan eng go‘zal xilqat – o‘zining umr yo‘ldoshiga ichki bir dard to‘la nigohlarini qadadi.

– Sen juda dilbarsan, hayotim! – dedi u rafiqasining nurli chehrasidan ko‘zini ololmay. – Mana bu dengiz suvi esa sening jozibali ko‘zlaringga ajib zangorlik bag‘ishlab, husningni yanayam oshirgan. O‘zing ham bir ko‘rgin-a, Alis! Buning ustiga sayohatma-sayohat yuraverib, ancha vazn tashlagansan. Qomating sambitday¹ bo‘lgan, jonginam. Faqatgina... Sen o‘zing ham shu malohatni o‘z qalbing bilan xuddi menikiday his qila olishing kerak, faqat his qilishing kerak, Alis, eshityapsanmi?!

¹Sambit – tik o‘suvi tol.

Ayolning ixcham, olmaday ko'kraklari ko'tarilib tushdi, faxr bilan entikib nafas oldi. U erining so'zlarini maroq bilan tinglar ekan, unga tomon stol osha tobora yaqinlashib borardi.

Mark ortiq o'zini o'zi aldashni istamadi. U to'satdan jiddiy tortib, ayolga sinchkov ko'zlarini tikdi.

– Alis, bilasanmi, sen hozir bu yerda o'zingga notanish bo'lgan, ammo menga judayam tanish bo'lgan bir odam bilan bitta yerda, bitta tamaddixonada o'tiribsan.

– Menga notanish bo'lgan odam?

– Ha... ya'ni, o'sha odam – mening sobiq xotinim.

Shu payt ayolning ko'zlari hayratdan katta-katta ochilib ketdi, u ayni damda ichida kechayotgan kuchli g'alayonni qanday ifodalashni bilolmay, so'zsiz qotib qoldi.

– Xo'sh, nima qipti?.. – deb og'iz ochdi u, nihoyat. – Uning bu yerda ekanligining bizga nima ahamiyati bor? Axir... u sen uchun ortiq muhim emas-ku, Mark...

Alisa shunday deb o'zini biroz chalg'itgani bilan, baribir, barcha ayollarga xos bo'lgan qiziquvchanlik ichida erini qochib qutulib bo'lmaydigan bir dunyo savollarga ko'mib tashladi:

– Uning o'zi seni ko'rdimi? Yo sening unga qaraganingni payqab qolmadimi? U qani hozir, qayerda turibdi? Mark, o'shani menga shundoq ko'rsatib yuborolmaysanmi?

– Hozir emas, iltimos. U bizlarni kuzatayotgan bo'lishi ham mumkin... Mana bu yerdan zimdan nazar tashla, huv, ana – jigarrang sochli, shlapasiz ayol. Ko'rdingmi? U shu mehmonxonada turgan bo'lsa kerak. Bitta o'zi, yolg'iz...

– Hmm, tushunarli.

Alisa bir qancha turli-tuman shlapali boshlar orasidan „o'sha“ni axiyri, ko'rib olishga erishdi. U ayol o'n besh oy muqaddam erining turmush o'rtog'i bo'lgandi.

– Bema'nilik, – dedi Mark g'ashi kelib. – Menga bu hol umuman yoqmayapti... Turgan-bitgani bema'nilik, axir! To'g'ri, bizlar tarbiyali kishilarday do'stona, jimgina, janjalsiz ajralishgan edik. Keyin mening hayotimga farishta misol sen

kirib kelding. Men seni sevib qoldim va sen ham men bilan bir umrga baxtiyor bo'lishni istading. Bizning baxtimiz, Alis, atrof-dagi har qanday g'alamislar galasi-yu hasadgo'ylar hiylasidan omon qoladi! Menga ishon, azizam!

O'sha boshyalang, jigarrang sochlari yelkasini qoplab, to'zg'ib yotgan ayol hech kim bilan ishi yo'q; parvoyi falak, ko'zlarini yarim yumgancha sigara tortib o'tirardi. Alisa undan ko'zlarini oldi-da, eri tarafga o'girildi.

Dasturxondagi qisqichbaqa bilan saryog'ga titroq qo'llarini uzatdi-da, shoshilmay yeya boshladi. Oraga bir necha soniyalik sukunat cho'kdi. Oxiri Alisa taraddudlanib so'radi:

– Nega sen menga uning ko'zlari ko'k ekanligini aytmading?

– Buni qara, buni aytish hech ham kallamga kelmagan ekan!

Mark xotining non savati tomon uzatilgan qo'llarini olib, ohista o'pdi, Alisa xotirjam qiyofaga kirdi va xiyol qizardi.

Asta-sekin tamaddixonani shom nafasi chulg'agach, atrof tobora quyuq qorong'ilik bag'riga singib, devorlarda uzun-qisqa soyalar o'ynay boshladi. Alisaning ham ko'nglini qandaydir xiralik bosib borar, nimadandir qattiq tashvishlanar, joyida tinch o'tirolmasdi. Uning ko'zlari hadeb ko'pchilik bo'lib raqs tushayotgan odamlar orasidan jigarrang sochli, sigara tutatib o'tirgan shirakayf ayolni qidirardi.

Biroq Alisa ayni chog'da eriga ham minnatdorlik bilan termilib qolardi. Mark turmush qurganlaridan buyon unga qildek ham yomonlik qilmagan, bor-budi bilan Alisani xursand qilishga urinardi.

Ular ancha payt bir-birlariga churq etmay, yaxshilab ovqat yeyishdi, to'yib shampan ichishdi, miriqib o'tirganday bo'lishdi, ammo har ikkisinin ham xayoli o'sha „jigarrang soch“da edi. Ora-orada Alisa qattiq kulib yuborar (albatta, buni jo'rttaga qilardi), Mark bo'lsa uning har bir xatti-harakatidan hushyor o'tirar, Alisaning bosh burishlari-yu qayerga ko'z tashlashlarigacha nazaridan qochirmasdi. Ular buyurtma qilgan qahvalarini uzoq vaqt kutib qolishdi, yana jim qolishib sal naridagi deraza ortida yastanib, ufq shu'lasini taftida jimirlab yotgan poyonsiz

dengiz sathiga so‘zsiz tikilib qolishdi. Chindan ham dengiz ko‘zni qamashtirguday darajada yal-yal tovlanib turardi.

– Mark, – dedi shu payt Alisa eriga biroz sarosima aralash qarab. – U hali ham shu yerda.

– Bu seni bezovta qilyaptimi? – so‘radi Mark xotining va-himasini pisand qilmaslikka tirishib. – Qahvamizni boshqa bi-ron xoliroq yerga borib ichaylikmi yo? Nima deysan?

– Yo‘q, yo‘q! Aslo! U menga nimaga xalal bersin? Menim-cha, boyoqish bu yerda yomon dam olmayotgan ko‘rinadi, raftorini ko‘ryapsan-ku o‘zing! Nima, endi o‘shaning bermalol kayf-u safo qilishi uchun shunday shirin o‘tirishimizni buzi-shimiz kerakmi? Hech ham-da!

– Ha, menimcha ham u bevafo lazzat og‘ushida chog‘i, – deb qo‘ydi Mark kesatib. – Mana bunday qilib o‘tirganidan keyin...

– Qanday, qanday? – Alisa sevinch va shoshqaloqlik bilan eridan uning qilig‘ini qayta ko‘rsatib berishini so‘radi.

Mark sigarasini olib tutatdi-da, xuddi ayni damda sobiq xo-tini chekayotgani singari burun kataklaridan pag‘a-pag‘a tutun chiqarib, uzun qilib esnadi. Alisa erining tomoshasidan zavq-lanib, chapak chalib qah-qah otdi.

– Voy, rostdan ham xuddi shunday, ha-ha-ha!

Shu payt Mark to‘satdan jiddiy tortdi. U endi hech narsani yashirmay, bor jinoyatini fosh qilish fursati yetganini anglagan aybdor kabi so‘zlay ketdi:

– Yo‘q... Yo‘q, – dedi u o‘ychan bosh chayqab. – To‘g‘-risini aytganda, u men bilan sira ham baxtli bo‘lolmadi. Ehti-mol, men o‘zim u kutgan baxtni berolmagandirman? Ehti-mol, u men tufayli baxtsizdir...

– O, sen uning yurish-turishiga bir qara! G‘irt takasaltang-ku! Nega sen o‘zingni gunohkor his qilishing kerak ekan, azizim?

Mark yuzlari kuchli hayajondan qizarib, nozik barmoqlari asabiy titrayotgan xotining butun vujudiga mehr-muhabbat to‘la ko‘zlarini qadadi.

– Mening butun fikr-u xayolimni o‘g‘irlagan „jinoyatchi“ bu sensan, jonim... Men jinni bo‘lib qolaman, bilasanmi?.. Sen...

Sen naq farishtaning o'zginasidan... Sening sevging?.. Sening sevgi to'la nigohlaringni har on ko'rganimda benihoya g'ururlanib ketaman. Sening nigohlaring bo'lakcha, Alis... U esa... Uni men qanday qilib sendek mas'ud qilishni bilolmadim, bor-yo'g'i shu, xolos. Uni xushbaxt qilishni men bilolmadim...

– Uning o'zi shunga munosib ekan!

Alisa yana asabiylashib, yengil qaltiray boshladi, yana o'sha jigarrang sochli tannoz xonimga tez-tez alamnok qaradi. U ayol bo'lsa hamon hech kim bilan ishi yo'q, parvoyi falak, baland kursisi orqasiga boshini tashlaganicha, hali ham sigara tortib o'tirardi. Uning nigohlarida cheksiz horg'inlik, loqaydlik va alam izlari aks etardi.

– Sen haqсан, – deb iqrор bo'ldi Mark Alisaga yuzlanib. U begunohday bosh chayqab, yelkalarini qisib qo'ydi.

– Nima ham derdim? Baxtiqaro odamlarga faqat achinish kerak, xolos, – dedi u ta'kidlagannamo. Keyin esa ayriча bir g'urur bilan xotiniga baland ovozda xitob qildi:

– Biz esa baxtiqaro emasmiz! Biz juda-juda baxtlimiz! Shunday emasmi, hayotim?

Alisa indamadi. U g'ayrishuuriy holda erining yuziga sinchkov tikilib qolgandi. U Markning chehrasidan o'zi uchun xufiya bir belgini, nosamimiy biror alomatni qidirar, erining qalin, qora sochlari-yu oppoq, uzun-uzun barmoqlariga ziyraklik bilan boqar ekan, ich-ichini ayovsiz qiynoq timdalab o'tardi. U ilk marotaba shuncha vaqt ardoqlagan, ishongan eridan shubha qildi. Qandaydir xavf borday, to'satdan hushyor tortib, o'zidan so'radi: ehtimol, birinchi xotini hali ham erining ko'yida yurgandir?..

Nihoyat, ular bu kutilmagan ko'ngilsizliklarga makon bo'lgan tamaddixonani tark etishdi. Mark hisobni to'lagan zahoti haydovchisini chaqirdi. U go'yo hech nima yuz bermaganday yo'l bo'yi haydovchisi bilan nimalardir xususida chaqchaqlashib ketdi. Alisaning xayolidan esa o'sha sigara tortib o'tirgan Markning shirakayf sobiq xotini ketmas, u har nafas „Balki, u erimni qidirib, ortimizdan quvib kelayotgandir“, degan vahimada ortiga tinmay o'girilib qarar, yuragi tashvishli urib turardi.

Albert MALS

(AQSH)

DUNYODAGI ENG BAXTLI ODAM

Jessi yig‘lab yuborishga ham tayyor edi. U Tomni telefon-dan bo‘shashini kutaverib xunob bo‘lib ketdi. Tom uning poch-chasi. Holi xarobligidan o‘zining ham yuragi ezilib o‘tirardi.

To‘g‘ri, ular besh yildan buyon bir-birlarini ko‘rishmagandi, ammo Tom hozir besh yoshga ulg‘ayganday ko‘rinardi, bor farq shunda, xolos. U hali ham Tomligicha turibdi-ku. Xudoyim-ey! Yo u shunchalar o‘zgarib ketganmikan?

Nihoyat, Tom Braket telefon go‘shagini joyiga qo‘ydi. U o‘rindig‘iga yastangancha o‘tirarkan, gumondor va sovuq boquvchi kichkinagina tiniq moviy ko‘zlari bilan Jessiga bir qur ko‘z yugurtirib chiqdi. U qirq besh yoshlardagi basavlat erkak bo‘lib yetilgandi. Braket o‘tkir biznesmenga o‘xshab ko‘rinar – uning asl kasbi ham shunday edi. U Jessiga vaqtini ketkazishga arzimaydigan odamga qaraganday sovuq bepisandlik bilan ko‘z tashladi.

– Xo‘sh? – deb qoldi Braket to‘satdan. – Xizmat?

– Meni tanimading chog‘i, Tom, – deb o‘ng‘aysizlandi Jessi. – Men Jessi Fultonman. Ella senga salom aytib yubor-gandi.

Braket o‘rnidan turdi-da, chaqirilmagan mehmoni bilan yuzma-yuz bo‘lish uchun u tomonga bir-bir bosib keldi. U esiga tushgan qiyofani topishga harakat qilib Fultonni boshdan oyoq ko‘zdan kechirdi.

– Ha, rostdan ham Jessi ekansan, – dedi Braket oxiri. – Le-kin juda ham o‘zgarib ketibsan.

– Yo Rabbim, axir oradan besh yil o‘tib ketadi-yu, o‘zgar-may bo‘larkanmi? – dedi Jessi. – Buning ustiga sen meni faqat

bir-ikki bor ko'rgan bo'lsang kerak. O'zgarmay qolarmidim? Hamma ham o'zgaradi-ku, to'g'rimi?

– Sening qarashlaring jiddiy edi, – deya so'zida davom etdi Braket mayin, ajabsingan ohangda. – Sezishimcha, biroz ozgandaysan?

Jessi miq etmadi. U Braket atay jig'iga tegish uchun o'zini har ko'yga solayotganini fahmlab turardi. Biroq burgaga achchiq qilib ko'rpani kuydirishdan foyda yo'qligi sababli o'zini bosib turardi. Sukunat cho'zilgan sayin Jessining ichini it tataladi. Braketning vijdoni uyg'ondi chog'i, tuyqusdan mulozamat yo'liga o'tib oldi:

– Qani, o'tir-chi. Yaxshi kelibsanda, kuyov, – u Jessining qo'lidan tutib, qisib qo'ydi. – Seni ko'rganimdan xursand bo'ldim; hech narsani o'ylama! Negadir ko'zimga siqilganroq bo'lib ko'rinyapsan.

– Hammasi joyida, – deb ming'illadi Jessi.

U stulga o'tirarkan, barmoqlari bilan jingalak sochlarini taroqlagan bo'ldi.

– Nimaga oqsoqlanyapsan?

– Bitta toshni bosib olgandim; qirradi tuflimning tagini teshib yubordi.

Jessi oyoqlarini stulning tagiga tortdi. U tufლისidan uyalayotgandi.

Braket bo'lsa Jessining oyoqlaridan ko'zlarini uzmay o'tirardi. U kuyovining ko'nglidan nimalar kechayotganini anglab turar, unga qarab yuragini achinish hissi qoplab borardi.

– Ha, mayli, qulog'im senda, – deya so'z boshladi Braket, – hayotingdan gapir. Ella qalay?

– O, u o'ynab-kulib yuribdi, – deb javob berdi Jessi parishonxotirlik bilan. Uning mayin boquvchi kulrang ko'zlari bilan uyg'unlashib ketgan yumshoq, itoatkorona, anchagina tortinchoq ohangli ovozi bor edi.

– Bolalar-chi?

– O, ular ham zo'r... Bilaşanmi, – endi biroz qat'iyat bilan ilova qildi Jessi, – kenjatoyimiz tasma (ikki yelkasidan o'tkazi-

lib shimga taqiladi) taqadigan bo'lib qolibdi. Bilasan, u o'zi pul topolmaydi. Ammo juda ham uddaburon. Rasmlar soladi, u-bu ish qo'lidan keladi, bundan sening ham xabaring bor.

– Ha, – deb ma'qullab qo'ydi Braket. – Bu ishlari yaxshi. U ikkilanib qoldi. Oraga bir nafaslik jimlik cho'kdi. – Jessi, Ella menga ishlaring yomonligi haqida aytganida, ehtimol, senga yordam bergan bo'larmidim.

– Xudo sendan rozi bo'lsin, – Jessi mayin ohangda minnatdorlik bildirdi. – Sening ham ishlaring boshingdan oshib yotibdi-ku, to'g'rimi?

– To'g'ri. – Braket o'rindig'i orqasiga suyandi. Uning qizg'ish yuzlari g'amgin va achinarli tus oldi.

– Tom, quloq sol, – deya muddaoga o'tdi Jessi. – Men bir maqsad bilan bu yerga kelgandim. U yana barmog'i bilan sochini tarab qo'ydi.

– Menga yordam berishingni istayman.

Braket shu gapni kutayotgandi.

– Men ko'p pul berolmayman. Haftasiga o'ttiz besh dollar topaman, xolos, bungayam o'lganning kunidan shukur qilib, bir amallab yashab kelyapman.

– Albatta, bilaman, – hayajonlanib ta'kidladi Jessi.

Uni tag'in tong-sahardan beri yuragini egallab yotgan yovvoyi g'ulg'ula chulg'ab oldi.

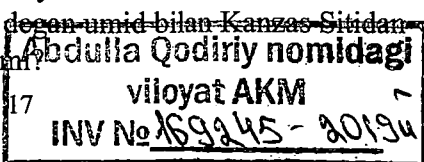
– Bilaman, sen bizga pul tomonlama ko'mak berolmaysan. Lekin biz sening qo'lingda ishlaydigan bir kishi bilan ko'rishib qoldik! U bizning shahrimizga kelgan ekan. O'sha kishi seni menga birorta ish topib bera oladi deb aytgandi!

– Kim aytgandi?

– O, nima uchun shuni menga sen o'zing aytmaganding? – Jessi mana endi ginaxonlik bilan yorildi. – Nimaga aytmading, axir, men bu gapni eshitganim zahoti yo'lga chiqqandim. Mana, ikki haftadirki, xuddi devonaga o'xshab yo'l yurib keldim.

Braket baland ovozda ingrab yubordi.

– Sen meni ish bera oladi, ~~degan umid bilan Kansas Sitidan~~ ikki hafta ichida yetib keldingmi?

– Bo‘lmasam-chi, Tom, albatta-da. Qo‘limdan boshqa nima ham kelardi?

– Jessi! Hozir o‘lik mavsum. Ustiga-ustak, sen bizning ishimiz neft bilan bog‘liq ekanligini ham tushunmaysan. Bu esa juda muhim. Bu yerda ham do‘stlarim bor, biroq ular ayni damda hech narsa qilib berisholmaydi. Men senga imkoniyat tug‘ilishi bilanoq ish aytgan bo‘lardim, shu o‘y sening ham kallangga kelmadimi?

Jessi dod deb yubordi.

– Lekin sen, quloq solsang-chi, o‘sha odam seni odam yollaydi, deb aytdi! U sening qo‘lingda yuk mashinasini haydarkan! Senga har doim erkaklar kerak bo‘lar ekan!

– Oh!.. Sen idoramni nazarda tutyapsanmi? – deb so‘radi Braket past ovozda.

– Ha, Tom. Shuni aytyapman!

– O, yo‘q, sen idoramda ishlashga chiday olmaysan, – Braket unga o‘sha past ovozda man qildi. – Sen uning nima ekanligini bilmaysan ham.

– Yo‘q, bilaman, – Jessi o‘z fikrida qat‘iy turib olgandi. – O‘sha erkak menga barini tushuntirib berdi, Tom. Sen yuk jo‘natuvchisan, shundaymi? Sen chetga dinamit ortilgan yuk mashinalarini chiqarasanmi?

– Sen aytayotgan o‘sha odam kim edi, Jessi?

– Everet, Everet edi, yanglishmasam.

– Egbertdir, balki? Mening gavdamdagi erkakmi? – deb so‘radi Braket ohista.

– Ha, Egbert ekan.

– Albatta, ish bor. Agar istasang, hatto o‘sha Egbertning ham joyi bo‘sh turibdi.

– U ishdan ketdimi?

– Yo‘q... o‘ldi!

– Oh!

– Ish paytida o‘ldi, Jessi. Judayam bilging kelayotgan bo‘lsa, bu ish o‘tgan tunda sodir bo‘ldi.

– Oh!.. Nima bo‘lsa bo‘lavermaydimi, lekin menga baribir!

– Unday bo‘lsa, meni eshit! – dedi Braket. – Men senga ke-
lishingdan avval so‘rashing lozim bo‘lgan bir-ikkita narsalarni
aytib qo‘yay. Sen haydaydigan yuk mashinasidagi dinamit
emas. U nitroglitserin!

– Lekin bundan mening xabarim bor edi, – dedi Jessi uni
tinchlantirib. – O‘sha Egbert menga maslahat bergandi, Tom.
Meni hech narsadan xabari yo‘q ekan, deb o‘ylama.

– Bir daqiqaga ovozingni o‘chirib tursang-chi, – deb buyur-
di Braket g‘azab bilan. – Eshit! Sen shunchaki bu nitroglitserin
sho‘rvasiga bir nazar solib ko‘rding, tushudingmi? Sen shun-
chaki qattiq yo‘talganding, shundan keyin bu sho‘rva qaynab,
mana endi toshib ketyapti.

– Meni eshitsang-chi, Tom.

– Hozir, bir lahzaga shoshmay tur, Jessi. Bilaman, ishga
o‘lguday muhtojсан, biroq sen tushunib olishing kerak. Bu mah-
sulot faqatgina maxsus mashinalardagina ketadi. Qoq tunda!
Ular maxsus yo‘nalish bo‘yicha qatnaydi! Birorta ham shahar
ichidan o‘tisholmaydi! Buning qanday ish ekanligiga aqling ye-
tib turibdimi?

– Men ehtiyotkorlik bilan haydayman, – dedi Jessi. – Men
yuk mashinasini qanday qilib boshqarishni bilaman. Sekin hay-
dayman.

Braket oh tortdi.

– Sen Egbertni ham ehtiyotkorlik bilan haydamagan yoxud
yuk mashinasini qanday boshqarishni bilmagan deb o‘ylayap-
sanmi?

– Tom, – dedi Jessi shiddat bilan. – Sen meni qo‘rqit-
tolmaysan. Men miyamga faqat bitta gapni mixlab oldim! Eg-
bert aytdiki, u bir mil masofa yo‘l uchun bir dollardan ishlar
ekan. U „Yarim oylik xizmatim uchun bir oyda besh yuz-olti
yuz dollardan topardim“, deb aytdi. Men ham aynan shunday
haq olamanmi?

– Albatta, shunday olasan, – dedi Braket unga vajohat
bilan. – Bir mil uchun bir dollar. Juda oson-a. Biroq nima
sababdan sen kompaniyani buncha ko‘p to‘lashi kerak deb

o'ylayapsan? Osonligini qara – xuddi Egbertga o'xshab old chiroqlarni yoqquningcha qandaydir toshni bosib ketasan. Yoki bo'lmasam, ko'zingga nimadir kirib ketadi-da, g'ildirak aylanib ketib, mashinaga shikast yetkazasan! Xudo biladi, tag'in yana qanday ko'rgilik yuz beradi! Biz Egbertga qanday kor-hol yuz berganini aniqlayolmadik. Biror-bir dalil beruvchi hech qanday mashina yo'q edi. Hech qanday murda ham topilmadi. Hech vaqo yo'q! Ehtimol, erta bir kun kimdir makajo'xori dalasidan bir parchagina majaqlangan po'lat topib olar. Lekin, baribir, biz hech qachon haydovchini topolmaymiz. Bor bilganimiz, u jadval bo'yicha yetib kelmadi. Keyin politsiya bizni chaqirishini kutib turdik. O'tgan tunda qanday voqea yuz berganini tushundingmi? Ko'prik ustida qandaydir bir ishkallik chiqibdi. Balki, Egbert tajang bo'lib turgandir. Balki, u bir tomonga mashina g'ildiragining qanoti bilan borib solgandir. Endi bo'lsa hech qanaqa ko'prik ham yo'q, mashina ham yo'q, Egbert ham yo'q. Endi tushungandirsan? Bir mil yo'l uchun o'sha Xudo urgan bir dollarni qanday qilib topish yo'li shu bo'ladi!

O'rtaga bir lahzalik sukunat cho'kdi. Jessi uzun, ingichka barmoqlarini bukib-yozganicha jim o'tirardi. Uning og'zi ochilib qolgan, yuzi esa alamdand burishib ketgandi. Bir mahal ko'zlarini yumdi-da, ohista so'zlay boshladi:

– Meni nima balo bo'lgani bilan ishim yo'q, Tom. Sen hammasini tushuntirib berding. Endi esa menga bir saxovat ko'rsatib, ish bersang.

Braket qo'lini tugib, stoli ustiga qahr bilan qattiq musht tushirdi.

– Yo'q.

– Quloq sol, Tom, – dedi Jessi bechora holda, – Sen shunchaki tushunishni istamayapsan-da. U ko'zlarini ochdi. Uning ko'zleri yosh bilan to'lib qolgandi. Bu nigoh Braketni undan yuzini o'girishga majbur qildi. – Menga bir qaragin-a, Tom. Senga iltijolarim kamlik qildimi? Tom, men ortiq bu ahvolda yashayolmayman, tushunsang-chi, axir!

– Sen aqldan ozibsan, – deb ming‘illadi Braket. – Har yili beshta haydovchidan bittasi o‘ldiriladi. Bu o‘rtacha ko‘rsatkich. Shuni havas qilib keldingmi?

– Ayni damdagi mening hayotim havas qilgulikmidi? Biz uyda shundoqqina ochlikdan qurbon bo‘lyapmiz, Tom!

– Buni menga ilgariroq aytishing kerak edi, – deya xitob qildi Braket cho‘rt kesib. – Bu sening aybing. Odam oilasi och turganida soxta dabdaba bilan yurishga aslo haqqi yo‘q. Men bironasidan ozroq pul qarz olib turaman-da, uni Ellaga telegraf qilib jo‘natib yuboramiz.

– Xo‘sh, keyin nima bo‘ladi?

– Keyin kutib turasan. Sen qarib qolganing yo‘q. Hayotingdan yuz burib ketishga haqqing ham yo‘q. Biror kun ish ham topib olarsan.

– Yo‘q! – Jessi o‘rnidan sapchib turib ketdi. – Yo‘q! Oldinlari bunga ishonardim. Ammo endi ishonolmayman, – baqirdi u kuyib-yonib. – Sen yuragimdagi birdan bir umidimsan.

– Aqldan ozyapsan, – ming‘illadi Braket yana. – Men bunday qilolmayman. Xudo haqi, bir lahzaga bo‘lsin, Ellani ham o‘ylasang-chi axir.

– Uni deb qayg‘urayotganimni bilmayapsanmi? – so‘radi Jessi ma‘yus. U Braketning yengidan tortdi.

Braket oyoqqa qalqdi.

– Sen Ella to‘g‘risida o‘ylayapman, deyapsan. O‘lib ket-sang, uni qay holga tushishini ham o‘ylayapsanmi?

– Balki, o‘lib ketmasman, – iltijo qildi Jessi. – Ba‘zan omadim ham kulib turadi.

– Hamma ham shunaqa deb o‘ylaydi, – javob qildi Braket e‘tiborsizlik bilan. – Bu ishni boshlashing bilan omading ham so‘roq belgisi bo‘lib qoladi. Bir narsa aniqki, ertami-kechmi, baribir seni o‘ldirib ketishadi.

– Unaqa bo‘lsa ham mayli, roziman, – deb baqirdi Jessi unga javoban. – Lekin bu orada biror nimali bo‘lib qolarman, to‘g‘rimi? Jilla qursa, bir juft oyoq kiyimi sotib olarman. Menga qara! Bitta kastum qancha turadi? Sigara chekishga pulim yetar,

hech bo‘lmasa. Bolalarim uchun biror shirinlik xarid qilaman. O‘zimning og‘zimga ham biror nima tegib qolar. Ha, Xudo haqi, biroz shirinlik yegim kelyapti. Kunda bir mahal bir stakan pivo ichishni xohlayman. Ellani yasantirib qo‘yishni ham. Unga haf-tada uch marta, ehtimol, to‘rt marta go‘sht yedirishni istayman.

Braket joyiga o‘tirdi.

– Oh, bo‘ldi qilsang-chi, – dedi u.

– Yo‘q, – dedi Jessi unga mahzun, ammo jo‘shqin ohangda, – sen meni to‘xtatib qololmayсан. Eshit, Tom, – u o‘tinib so‘ray boshladi, – men hammasini o‘ylab ko‘rdim. Oyiga olti yuz dol-lardan topsam, qara, qancha pul jamg‘arar ekanman! Atigi uch oygina ishlab qo‘ysam, qara, qancha pul bo‘ladi – ming dol-lar-a, balki, undan ham ko‘proq yoki kamroq ishlarman. Balki, ikki yil ichida Ellaga haqiqiy hayot lazzatini in‘om etarman!

– Bu sening fikring, – deya uning gapini bo‘lib qo‘ydi Bra-ket. – Taxminimcha, sen „Bunaqa ishda ekanman, u maza qilib yashaydi“, deb o‘ylaysan-da?

– Men hammasini o‘ylab bo‘lganman, – javob berdi Jessi hayajonga to‘lib. – U bu haqida sira bilmaydi, tushunyapsanmi? Men unga faqat qirq dollar ishlab topayotganimni aytaman. Sen qolgan pulni uning bankdagi hisobiga o‘tkazib turasan, Tom.

– Ey, bas qil, – urishib berdi Braket. – Baxtli bo‘laman deb o‘ylayapsanmi? Har daqiqada, uyg‘onganingda ham, uxlayot-ganingda ham „Ehtimol, ertaga o‘lib ketarman“, degan xavotir ichida azoblanib yashaysan.

Jessi kulib yubordi.

– Men baxtli bo‘laman! Tashvish qilma, men shu qadar baxtli bo‘lamanki, hatto kuylab yuboraman. Xudo guvoh, Tom, yetti yil mobaynida birinchi marta o‘zimdan o‘zim faxrlanib ketyapman!

– Ey, bas qil, bas qil! – deb baqirdi Braket.

Oraga tag‘in jimlik cho‘kdi. Braket ikkala qo‘lini ham boshi uzra ko‘tarib, kaftlarini chakkalariga bosdi.

– Tom, Tom, – dedi Jessi.

Braket uh tortdi.

– Oh... yaxshi, seni ishga olaman, Xudo mening mushkulimni oson qilsin. Agar shu kecha yo'lga tayyor bo'lsang, bugun tunda mashina haydaysan.

Jessi javob bermadi, berolmasdi ham. Braket unga qaradi. Jessining yuzidan ko'z yoshlari dumalab tushardi.

– Soat oltida bu yerga qaytib kel, – dedi Braket. – Mana senga ozroq pul. Tuzukroq ovqat olib, yeb olgin.

– Rahmat!.. Rahmat, Tom! – dedi Jessi. – Ha, aytganча, Tom.

– Nima deysan?

– Men shunchaki, – Jessi gapirishdan to'xtab qoldi. Braket uning yuziga boqdi. Jessining ko'zlari hamon yosh bilan yaltirab turar, biroq yuzi endi yashnab ketgandi.

Braket undan yuzini o'girdi.

– Men bandman.

Jessi ko'chaga chiqdi. Ko'zlaridagi nam ko'rishiga xalal berar, biroq butun dunyo hozir unga tilladay yarqirab ko'rinardi.

– Men dunyodagi eng baxtli odamman, – deb shivirladi o'ziga o'zi. – Men butun yer yuzidagi eng... eng baxtli odamman!

Alan MARSHAL

(Avstraliya)

QUYOSH QO'SHIG'I

– Anavini qarang-a, o‘rdak emasmi?

– Qani?

– Hozirgina suv betiga kelib qo‘ndi. Bir daqiqa shoshmang. Mana endi ko‘rsangiz bo‘laveradi.

Quyosh nurida toblanib yotgan erkak uzala tushgan joyidan xiyol ko‘tarildi.

Ikkinchi jahon urushida qatnashgan avstraliyalik askar kiyimi erkak yonida yoyilib yotardi.

Bir bolakay askardan biroz narida qaddini tik tutganча uzoqlarga termilib turardi.

– O‘rdaklar bitta yoki ikkita ekanmi? – deb so‘radi erkak.

– Bittaga o‘xshaydi.

– Chindan ham o‘rdak ekanmi o‘zi?

– Bo‘lmasam-chi, naq o‘rdakning o‘zi-ku!

– Sal kichkinaroq ko‘rinmayaptimi?

– O‘rdak suzayotganida doim shunaqa bo‘lib ko‘rinadi. Borib, qurolingizni olib kelsammikan-a?

Shu topda bolakayning yuragi qaynab toshardi.

– Xo‘sh... Ha, mayli. Olib kelsang olib kela qol, – izn berdi erkak ohista. U bir necha masofa naridagi o‘rdakka tobora qiziqishi ortib, ko‘z uzmay tikilib qolgandi.

– Voajab, hamma narsaga o‘ta ishtiyoq bilan qarar ekanmi? Boshini qanday burishini qarang. Hech narsani nazaridan qochirmaydi-ya. Ishonchim komil, u aniq o‘rdak bolasi, – derdi o‘ziga o‘zi.

– Endi qurolni olib kelaveraymi?

Bolakayning sabri chidamay, borgan sari oyog'ini qo'ygani joy topolmay, turgan yerida tinmay tipirchilardi.

– Kel, uni yana bir lahza bo'lsa ham tomosha qila qolaylik, – deya uning shashtini pasaytirdi erkak. – Qara, u qanday baxtiyor. Xuddi urushdan katta sog'inch ila uyiga qaytib ke layotgan peshonasi yorug' askarga o'xshaydi. Sen uning yerga qo'nganini ko'rding-a?

– Ha-da. U avval anavi joyda uchib yurgandi. Keyin men uni suvga yaqinlashayotganini ko'rib qoldim. Endi qurolingizni olgani ketsam ham bo'lar?

– Mayli, mayli, – dedi erkak. – Borib kela qol. Ungacha men o'rdakchani tomosha qilib o'tiraman.

Bolakay avval asta-sekinlik bilan qadam tashlab, keyin esa zipillagancha tepalik ustidagi bekat tomon chopib ketdi.

Erkak qaddini rosladi. Jajjigina o'rdakcha unga shu damda urushning qonli lavhalarini eslatib yuborgandi.

Xo'p, yaxshi, bu-ku bitta qush ekan, bu mitti mavjudot bir askar boshiga tushajak ko'rgiliklardan zig'ircha ham tashvishga tushmaydi. Uning uchun hayot va baxt – ozod parvoz! U Bobo Quyoshning haroratli qo'shig'ini tinglash uchun o'zining jimitdekkina jonini ko'targancha osmon-u falaklar bo'ylab uchib ketaveradi... Hatto ajal nafasi ufurib turgan quyuq chakalakzorlar ustidan ham qulochlarini keng yoygancha emin-erkin uchib o'taveradi...

Hozirgina bo'lib o'tgan voqeani yosh askar yana bir mar ta o'z quloqlari bilan eshitib, o'z ko'zlari bilan ko'rib guvohi bo'ldi. Yaponlar qoq tunda kelib bo'lishgan ekan. Ular allaqachon yerga qo'nib, askarlar tomon hujumga o'tgandilar; zim-ziyo kechada dushman askarlari birin-ketin suv betidan bosh chiqarib, ko'payib borishardi. Ular bir da'fa bo'lsa-da ortga chekinishmadi. O, bu na'ralar... o'ldirishlar... ko'tarila yotgan va yiqilayotgan odamlar...

Keyin ular yashiringan qalin chakalakzor va uy tomon eltuvchi adoqsiz yo'l askar ko'z oldida jonlandi.

Oh! Yana o'ldirishlar, o'ldirishlar! O'ldirishlar!

Sobiq askar ortiga o'girilib, haligi bolakay qo'lida qurol bilan halloslagancha yugurib kelayotganiga ko'zi tushdi. Askar yana o'rdak tomonga boqdi.

O'rdakcha ochiq suv quchog'ida bemalol, bexavotir suzib yurardi.

Shunda askar yerdan bitta toshcha oldi-da, o'rdakcha yoniga tushadigan qilib uloqtirdi.

O'rdakcha cho'chib suvdan ko'tarildi-da, baland parvoz qilib uchib ketdi, bir nafasdan so'ng yana olisroqdagi suv betiga qo'rqa-pisa qo'ndi.

– Nima qilib qo'ydingiz? – dedi bolakay yig'lamoqdan beri bo'lib. – Biz endi uni sira ham tutolmaymiz!

Askar indamasdan yerda yotgan kiyimini yig'ishtirib oldi-da, shoshilmay kiyina boshladi.

– Yo'q, – dedi u xotirjam. – Biz uni hech qachon tuta olmas edik.

Virjiniya VULF

(Angliya)

MOVIY VA YASHIL

Yashil

Barra maysalarning zangor rangga bo'yalgan uchlari baxmal misol yerga bosh egib, ohista-ohista tebranishadi. Ko'zgu yuziga nogoh urilgan nur asta sirg'alib yam-yashil hovuz qa'riga singib ketardi. Butun kun bo'yi tinib-tinmagan zilol suv atrofini qurshab turgan marmartoshchalar ustiga o'zining tip-tiniq, zangor tomchilarini sho'x-shodon sachratib hech charchamaydi. Shu chog'da baland palma daraxtiga makon qurgan yashil patli to'tiqush ham uzun dumlarini quyosh shu'lasida keng yoygancha, yaltiroq, zangori patlarini oftob tig'ida yanayam yaltiratib, o'zicha sollanadi.

Atrof benihoya go'zal, atrof yam-yashil. Butun tabiat zangorlikka burkangan. Birdan siz qo'lingizga katta toshoyna olib, uni silliq, taroshlanganday tep-tekis marmar-toshchalar ustiga solib ko'rgingiz keladi; shunda go'yo yam-yashil hovuzlar yaydoq sahro qumlari ichra muallaq qotib turganday, o'sha qum va suv oralab baland-baland o'rkachli tuyalar lapanglab kelayotganday, tub-tubida sip-silliq toshchalar ko'rinib yotgan zangori hovuz tegrasida uchlari qirrador qamishlar ko'kka bo'y cho'zgancha adl o'sib yotganini ko'rasiz, bo'liq suv o'tlari orasidan unda-bunda oppoq-oppoq gullar ham yuz ochib qoladi, o'ynoqi qurbaqalar o'sha gullarning yaproqlari ustida sakrab-irg'ishlab o'ynashadi, butun kun bo'yi shu manzara takrorlanib turaveradi, bari yaralmishlar harakatda, ular dono tabiat sehri ila ajoyib va g'aroyib go'zalliklar yaratishadi. Ko'zgu ichidagi tasvirlar sizga ro'yirost so'zlaydi. Go'yo tasavvur va xayol birga kelishgan holda ajib tasvirlar zanjirini ulab boraveradi. Keyin

oqshom kirib kela boshlaydi, kechki ko‘lankalar hatto behudud mavjlanib yotgan ummon yuzasini-da bir zumda qora tusga bo‘yab qo‘yadi. Shunda maftunkor zangorlik ham o‘z-o‘zidan g‘oyib bo‘ladi. Poyonsiz ummon sathida na bir kema, na biror qayiq suzib yurmaydi – tun butun hukmronligini bemalol yoyib yuborgan bo‘ladi. Bo‘m-bo‘sh osmon ostida qadrdon sohillari tomon bemaqsad urilgancha kelib-ketayotgan kurashuvchan to‘lqinlarning beozor shovqinagina osoyish oqshom tinchini buzib turadi. Tun cho‘kadi, butun borliq moviy sukunat qa‘riga g‘arq bo‘ladi. Yashillik oromga ketadi.

Moviy

Fazo cheksiz. Fazo benihoya fusunkor. Moviylikka qorishib ketgan besarhad makondir u. Go‘yokim behudud ummon bag‘ridan ikki shoxli bahaybat mavjudot butun tevarak-atrofga suv purkab chiqqan-u, o‘sha sachratgan suvi bilan bir nafasda ana shu hududsiz samo ko‘ksini moviy rangga bo‘yab qo‘yganday bo‘lib ko‘rinadi. Qandaydir tilsim yashirinday bu yerda go‘yo. Axir, bu naqadar go‘zal, naqadar maftunkor manzara! Moviylik, moviy makon, moviy manzara... Hatto dengiz quchog‘ida suzib yurgan jajji qayiqchanning rangi ham moviy, ajabo, naqadar latif ko‘rinish! O‘z sohillari tomon urilib-urilib, shoshilib-shoshilib kelib ketayotgan yuguroq to‘lqinlar mavjida-da ajib moviylik jilva etadi. Jami moviy lavhalar atrofida mitti-mitti qo‘ng‘iroqchalar yangroq jaranglab, misoli bu benazir go‘zalliklarni ko‘z-ko‘z etib jaranglayotganday bo‘lib tuyulaveradi. Sho‘xchan shamollar moviy liboslarini yengil hilpiratgancha oppoq, momiq bulutlar atrofida aylana-aylana uchib-o‘ynaydilar.

Butun ro‘yizamin yam-yashillikka burkangan. Musaffo osmon esa tip-tiniq moviylik ila qoplangan.

Bu ikki egiz ranglar tabiatning eng a‘lo husni, uning bor jilvasini oshiruvchi betakror olmos jilolaridir.

Yashil ham, moviy ham birday go‘zal. Olam go‘zal.

Oldes XAKSLI

(Angliya)

PUSHTI RANG UPA

Nihoyat, Soufi o'z xonasida dam olib o'tirar edi.

U o'lguday toliqqandi. Kun juda og'ir o'tgan; xuddi kechagi kunday, xuddi kechadan oldingi kunday og'ir o'tgandi. Aslida-ku, har bir kun shunday og'ir tarzda o'tar va bu kunlar Soufining yana bir yoshini asta-sekinlik bilan undan uzoqlarga olib ketmoqda edi. Yana ikki yil o'tgach, Soufi ham ellik yoshni urib qo'yadi. U uchun har bir kun borgan sari og'irlashib borardi.

Pastdagi yo'lak bo'ylab taralayotgan beka bilan xo'jayinning g'o'ng'ir-g'o'ng'ir ovozi oqsochning qulog'iga chalindi. Bekaning g'azab otiga mingani yaqqol sezilib turardi. Eri bilan gaplashganida uning tepa sochi tikka bo'lishi odatiy holga aylanib qolgandi.

Qo'ng'iroq chalinishi bilan Soufi dik etib o'rnidan turdi-yu, koridor tomon halloslagancha yugurib ketdi. Obbo, qo'ng'iroq tag'in chalindi. Beka kutishni yoqtirmasdi.

– O, Xudoyim-ey, Soufi! Qorangni endi umrbod ko'rmas ekanmanmi, deb o'ylagandim!

Soufi miq etmadi. Nima ham desin? Beka eshigi ochiq kiyim javoni oldida kuymalanardi. U qo'lga bir dasta qilib ko'ylaklarini ilib olgan, yana allaqanchasi karavoti ustida yo'yilib, sochilib yotardi.

– Ertaga, Soufi, – dedi beka shoshilayotganidan nafasi bo'g'ziga tiqilib, – bizlar Rimga jo'nab ketamiz. Ertaga ertalab. Demak, ayni daqiqadanoq tayyorlanishimiz zarur.

– U yoqda qancha vaqt bo'lasizlar, xonim?

– Bunisini bilmayman. Ehtimol, ikki yoki uch hafta bo‘larmiz.

– U holda kattaroq chamadonni tayyorlaganimiz ma’qul emasmi? Men hozir borib o‘shani olib kelaman.

– Kel, senga qarashib yubora qolay, Soufi, – dedi beka oqsochi zil-zambil chamadonni keltirishi bilan. Odatda, beka atrofiga qari ayol uymalanib yurishini jini suymasdi. Ammo Soufi o‘z ishini ko‘ngildagidek ado etardi.

Keksa oqsoch narsalarni joylashtirish bilan band ekan, ko‘ngli negadir cho‘kib borardi.

– Butun kuni divanda, – deya o‘y surardi u, – aynan xonimniki singari kattagina rohatijon karavot ustida o‘tkazish. Faqat uxlash, dam olish, yana xonim to‘g‘risida va uning qaysi topshiriqlarini bajarish haqida zig‘ircha tashvish qilmaslik – shunaqasi ham bo‘larkanmi?

– Uning so‘nggi o‘yinidan keyin, – beka eri haqida so‘zlab ketdi, – o‘zining aytishicha, bir tiyini ham qolmagan emish. – „Biror donayam yangi kiyim sotib ololmayman“, dedi u. – Beka derazadan tashqariga bir qarab oldi. – Boz ustiga, – deya gapida davom etdi, – erimning qari otasi ham peshonamga kelib olgan. – „Shunday shoir ering bilan faxrlanishing kerak“, deydi-ya qariya tushmagur. Yuziga qarab xaxolab yuborishdan o‘zimni zo‘rg‘a ushlab qoldim. – Beka qah-qah otib kulib yubordi. – O, o‘zimming Soufiginam-ey, nechanchi osmonlarda uchib yuribsan-a? Manavi almisoqdan qolgan yashil ko‘ylakni joylashingga balo bormi?

Soufi indamasdan ko‘ylakni garderobga ilib qo‘ydi.

– Nima uchun bu aynan shu kecha qovoq-tumshug‘ini osiltirib olibdi? – deb o‘ylardi beka ichida. – Yuzlari ham sarg‘ayib, tishlari ko‘karib ketibdi. Bunchalik xunuk bo‘lmasa. Yaxshisi, uxlagani jo‘natib yubora qolay. Ammo nima qilib bo‘lsa ham ish yakunlanishi kerak-da. Nima qilsam ekan-a?

Beka o‘z-o‘ziga achinib ketdi.

Beka „Hayot og‘ir-da, – deya o‘y surganicha divani ustiga cho‘kdi. – Sarg‘aygan yuz va ko‘kargan tishlar! Chindan ham o‘ta yoqimsiz!“ Soufining afti bekani kasal qilayozdi.

– Hayot og‘ir-da, – deya yana takrorladi beka. U oqsochini xonasiga ketkazib yuborsa ham bo‘lardi. Biroq lash-lushlarini hozirlashni bir o‘zi eplolmaydi. Ustiga-ustak, ertaga saharlab Rimga ketishlari kerak. Beka eriga sayohatga keta olishini aytganida, u ishonqiramay miyig‘ida kulib qo‘ygandi.

– Soufi, – dedi xonim nihoyat bir chora topganday, – borib, mening pardoz stolim ustini bir qaragin-a. O‘sha yerda pushtirang bir upa turibdi. O‘shandan yonoqlaringga ozgina surtib ol. Yana o‘sha joyda qandaydir lab bo‘yog‘i ham bor.

Keksa Soufi o‘rnidan turib, pardoz stoliga borgunicha va aytilgan topshiriqni adog‘iga yetkazgunicha beka ko‘zlarini yumib turdi. Obbo, bu xotin buncha ivirsimasa... Nihoyat, Soufi imillagancha joyiga qaytib kelib, narsalarni joylashda davom etdi. Xonim ko‘zlarini ochdi. „Voy, shunisi yaxshiroq bo‘ldi, sal bo‘lsa-da odambashara bo‘ldi-qoldi“.

– Rahmat, Soufi. Tuzukkina odamga aylanding-qo‘yding. – Beka o‘rnidan turdi. – Qani endi, chaqqon-chaqqon qimirla, mana bu narsalarni tez joylab olaylik.

Uilyam SAROYAN

(AQSH)

PIANINO

– Har gal pianinoni ko‘rsam yuragim hapriqib ketadi, – dedi Ben to‘lqinlanib.

– Shunday degin? – dedi Emma. – Sabab?

– Bilmadim, – deb javob berdi Ben. – Mana shu magazinga kirib, burchakdagi pianinoni biroz chalib o‘tirsak, qarshi bo‘lmaysanmi?

– Sen chalishni bilasanmi? – so‘radi Emma hayratlanib.

– Qanday kuy chalishimni buyursang, bas, – dedi Ben mag‘rurlanib.

– Nima qilmoqchisan o‘zi?

– Hozir ko‘rasan, – deb qo‘ydi Ben sirli tarzda.

Ular do‘kon ichkarisiga kirib, burchakda turgan pianino yoniga borishdi. Emma yigitning jilmayayotganini sezdi. Ben tik turgan ko‘yi pianinoga termilib qolgandi. Qiz shunday xayolga bordiki, Benning qulog‘iga qachonlardir ajoyib bir pianino ijrosi kirgan-u, u o‘sha musiqani sevib qolgan va aynan shu sababdan ham har gal klavishlar-u pianino qiyofasini ko‘rdi deguncha xotirasida o‘sha musiqa qayta va qayta jonlanaveradigan bo‘lib qolgan.

– Chala olasanmi? – deb so‘radi qiz.

Ben atrofiga alangladi. Xizmatchilar o‘zlari bilan o‘zlari ovoradek bo‘lib ko‘rinishdi.

– Uddalay olmasam kerak, – deb qo‘ydi Ben.

Qiz uning barmoqlari oq va qora klavishlar uzra xuddi chinakam pianinochinikiday ohista harakatlanayotganini kuzatib turdi.

Ben bir-ikkita mayin akkordlarni¹ ijro qilib ko‘rdi. Xizmatchilardan hech kim biror nima sotaman, deb ularning oldiga o‘ralashib kelmadi, shunday ekan, Ben hamon tik oyoqda tur-gancha qiz hali tinglamagan kuylardan chalishni boshladi.

Ajabo, qiz uchun bularning bari haqiqiy mo‘jiza edi.

Yigit atigi yarim daqiqacha u-bu chalib berganday bo‘ldi. Bir mahal to‘satdan Emmaga qarab: – yaxshi chiqarkan-a? – deb so‘radi.

– Ajoyib-ku, – lol qoldi Emma.

– Men o‘zim chalgan kuyni nazarda tutmadim, – deb e’tiroz bildirdi Ben. – Men pianinoni aytyapman. Pianinoning o‘zi yaxshi ekan, deb aytdim. Ohanglari zo‘r chiqarkan, ayniqsa, shunday kichkinagina pianinoniki.

Shu payt bir o‘rta yoshli magazin xizmatchisi ularning yoni-ga kelib qoldi va „Yaxshimisiz?“ deb so‘rashgan bo‘ldi.

– Salom, – dedi unga javoban Ben ham.

– Bu rosa mashhur asbob, – pianinoga izoh berdi xizmatchi. – Ayniqsa, xona uchun soz buyum. Biz bunaqasidan bir dunyosini sotganmiz.

– Bu pianino qancha turadi o‘zi? – deb so‘radi Ben qiziqsinib.

– Ikki yuz dollar, – deb javob berdi xizmatchi. – Ma’lum bir muddatgacha qarzga olib tursangiz ham bo‘ladi.

– Qayerda ishlangan? – so‘radi Ben qiziqsinib yana.

– Anig‘ini bilmayman, – dedi xizmatchi. – Filadelfiyada bo‘lsa kerak. Men buni sizga aniqlab beraman.

– O‘zingizni urintirmang, – dedi Ben. – Siz chalishni bilasizmi?

– Afsuski, yo‘q, – dedi xizmatchi bosh chayqab.

U Ben pianinoda yanada ko‘proq kuy chalish xohlayotganini payqadi.

– Davom etavering, – dedi u.

– Men chalolmayman, – dedi Ben xijolatomuz.

– Chalganingizni eshitdim-ku, – ta’kidladi xizmatchi jilmayib.

¹Akkord – turli balandlikdagi bir necha uyg‘un tovushlarning hamohang birligi.

– Chalish bunaqa bo‘lmaydi, – deb rad etdi Ben. – Men notani o‘qiyolmayman.

– Har holda, menga tinglaganim yoqdi, – deb o‘z so‘zini quvvatladi magazin xizmatchisi.

– Menga ham, – deb qo‘shildi Emma. – Birinchi to‘lov qancha bo‘ladi?

– O, buni o‘ylamay qo‘ya qoling, – dedi xizmatchi beparvo. – Nari borsa qirq yo ellik dollar bo‘lar-da. Siz chalaver-sangiz-chi, – dedi u gapida davom etib. – Men ko‘proq sizning ijroyingizni tinglamoqchi edim.

– Agar bu joy aynan xona singari bo‘lganida edi, – deya orzuladi Ben. – O‘shanda men pianinoni soatlab-soatlab chalgan bo‘lar edim.

– Shu yerda ham chalavering, – deya xizmatchi uni tinmay chalishga undardi. – Hech kim e‘tiroz bildirmaydi.

Shunday deb xizmatchi o‘rindiqni Ben tomonga surib qo‘ydi, Ben esa unga o‘tirib hali quloq eshitmagan kuylardan chala boshladi. U o‘n besh-yigirma soniya garangsib turdi-da, keyin ohangga o‘xshash nimadir kashf qilib, ikki daqiqa o‘sha kuy bilan ovora bo‘ldi. Musiqa qancha avj olgan sayin xizmatchiga pianino to‘g‘risida gapirishdan to‘xtamadi. Oxiri chalishdan to‘xtab o‘rmidan turdi.

– Minnatdorman sizdan, – deya rahmat aytdi xizmatchiga yuzlanib. – Qani edi, xuddi shunaqa pianino sotib olsam.

– Xudo xohlasa, niyatingizga yetasiz, – deb tilak bildirdi xizmatchi.

Ben bilan Emma magazindan tashqariga chiqdilar. Ko‘cha bo‘ylab ketisharkan Emma so‘z qotdi:

– Men bu haqida hali hech nima bilmagan ekanman, Ben.

– Nima haqida? – deb so‘radi Ben hayron bo‘lib.

– Sen haqingda-da.

– Menga nima qilibdi?

– Sen shunaqamiding? – deb hayratlanardi Emma.

– Bu mening tushlik soatim edi, – deya izoh berdi Ben. – Kechqurunlari mening eng yoqtirgan mashg‘ulotim ham piani-

noli bo‘lishim to‘g‘risida xayol surishdir.

Ular chog‘roq bir restoranga kirib, buterbrod bilan qahva buyurishdi.

– Sen chalishni qayerda o‘rgangansan? – deb savol berib qoldi Emma.

– Hech qachon o‘rgangan emasman, – javob qaytardi yigit. – Ammo qayerda pianino ko‘rsam, albatta, bir chalib ko‘raman. Bu mashg‘ulotimni go‘daklik davrimdan buyon hech kanda qilmayman.

U qizga qarab jilmayib qo‘ydi. Salgina avval pianino oldida turib jilmaygani kabi xiyol jilmaydi.

Yoshlar restoranni tark etib, qiz ishlaydigan magazin taraf-gacha ikki kvartalni piyoda bosib o‘tishdi.

– Xo‘p bo‘lmasa, ko‘rishguncha endi, – deya xayrlashdi Ben.

– Ko‘rishguncha, Ben, – deb xo‘shlashdi Emma ham.

Yigit ko‘chaning bir cheti bo‘ylab yurib ketarkan, qiz magazinga kirib qoldi. Emma yuragidan shuni anglab yetdiki, bir kunmas bir kun, albatta, bechora Benning pianinosi bo‘ladi va o‘shanda barcha orzulari, shubhasiz, ro‘yobga chiqadi.

Anjela KAFLAN

(Angliya)

ONAYIZORIM

Men doimo borliqni oq va qora ranglarda ko‘raman. Boshqa hech qanday xira tuslar bu tasavvurimni berkitolmaydi. Tiriklik bulog‘i oqib turar ekan, insonlar chirkin ranglar bilan umrlarini bulg‘amasliklari kerak. Sizga bir ajoyib umr bayonini aytib beray.

Bu gapim bilan, hamma shunday yashashi kerak, demayapman. Ammo men hayotga hamisha ana shunday nazar bilan boqib kelganman. Biroq mening onam doimo hayotni o‘zining o‘sha qarddon atirgul rangli ko‘zoynaklari orqali kuzatardi. Nuri jahonim har qanday jiddiy muammo yoki yoqimsiz insondan ham bir yaxshilik qidirardi. Hayot qozoni mehribonim uchun hamma vaqt yarim to‘la bo‘lgan, yarim bo‘sh emas. U har doim xushchaqchaq yashagandi.

Bunday ko‘tarinkilik insondagi tug‘ma bir qobiliyatmi yoki boshqa – buni men hech qachon bilolmaganman. Ehtimol, validamdan so‘rashim kerak bo‘lgan yagona savolim ham shu bo‘lgandir.

– Carpe diem (inson yashash uchun yaratilgan) butun hayotga tatiydi, – balki u shunday deb javob bergan bo‘lardi.

Onam shunday naqlarga ishqiboz edi. Bolaligimda uning so‘zlariga maftun bo‘lganimni, „Onam o‘tkir aql sohibasi“, deya o‘ylaganimni ko‘p eslayman.

Hatto yomg‘ir yog‘ayotganda ham onam bizlarni hamon dengiz bo‘yida olib yurardi. Qumsaroylarimiz xandaqlari esa oqayotgan suvdan ko‘ra ko‘proq yomg‘ir suvlari bilan to‘lib qolardi.

– Bolalar, kelinglar, – derdi mehribonim. – Buterbrodlaringiz ho‘l bo‘lmasidan burun yeya qolinglar.

Hech qanday yomg'ir uning tabassumini yuvolmasdi. Bizning oqayotgan burunlarimiz bo'lsa goho qattiq qaynagan tuxum oqlariday qotib qolardi. Onam uchun esa bularning bari baxtiyorlik nashidasi edi.

Hatto hozir ham men onamni soyabon tagida, suv chetida eshkak eshib o'tirganini tasvirlab berolaman. Cho'milayotganimizda, u yoqdan bu yoqqa sakrab, unga suv sachratayotgan paytimiz onam yubkasini bel tasmasiga tiqib olardi.

Endi bu haqda o'ylasam, qanday qilib o'shanda shamolab qolmaganimizga taajjublanaman. Bu hol o'zimda sodir bo'lganida men qizlarimga hech qanday davo topolmagandim. Menda sabr-toqat, balki, jasorat yetishmagandir. Bunga ishon olasizmi? Bir marta onam, uning yopiqligini bila turib ham, bizni hayvonot bog'iga olib borgandi. U bizga devor osha ham ayrim hayvonlarni ko'rish imkoniyatimiz borligini aytgandi. Qasam ichib aytamanki, bu rost edi. Hayratlanarlisi shundaki, biz bir lahzaga bo'lsa-da, jirafaning boshini ko'rib qoldik. Yana ham to'g'rirog'i, uni ko'rgan onam bo'ldi.

Endi esa ko'nglim o'ksinadi, o'sha nuri jahonim qani? Nechun men o'z onamni umrim bo'yi asrab qololmadim?

Maktab kunlarimga xayolan qaytsam, sira o'yinlarga aralashmagan ekanman. Onam aytardiki, maktabdagilar jamoada menga o'xshagan yaxshi olqishlovchi qarsakchiga muhtoj bo'lishgan ekan. Unga ishonaman.

Boshqa onalar majlislarda faol edilar. Ular maktab uchrashuvlarida muntazam qatnashishar yoki sport kunlari bebosh jo'jalarga o'xshab shunchaki aylanib yurishardi. Ular bolalari uchun qo'shimcha o'qitishni bir umr munozara qilgan bo'lishardi. Mening mehribonim bo'lsa dunyodagi bedavo dardlardan meni asrashi haqidagi o'ylari ichiga g'arq bo'lib, uyda mazali kekslar va limonad tayyorlash bilan ovora bo'lardi. Onam o'zgachaligidan ogoh bo'lganimda o'n bir yoshda edim. Bir kuni boshqa onalar onamni shunday atashganini eshitib qoldim. Bu so'z nimani anglatishini bilmasdim, biroq „o'zgacha“ so'zi men uchun betakror so'z bo'lib qoldi.

Onam chinakam ona edi. Biz uni dunyolarga alishmasdik. Goho zerikib, uy ichida haddan ortiq shovqin-suron ko'tarardik. U esa bizlarga televizor ko'rishni taklif qilardi.

– Hech narsa bo'lmayapti-ku! – deya baqirardik biz.

– Mana, bo'lyapti! – derdi onam ham qichqirib, televizorni yoqarkan. – Bu ajoyib ranglarga qarang.

Ajablanarlisi, biz onamning so'ziga ishonardik-da, o'tirib test kartasini tomosha qilardik.

Takror o'zimdand so'rayman, o'sha mehribonim qani endi? Nechun men onamni umrim bo'yi asrab qololmadim?

O'n yetti yoshida onam menga homilador bo'lgan ekan. Yillar o'tib, hech qachon men validamdan uni o'smirlik yillaridan judo qilganligim to'g'risidagi arz-dodini sira eshitmadim.

Yigirma yoshida o'gay otamga turmushga chiqdi va ikki nafar farzand ko'rdi. Dadam ham, ya'ni men shunday deb bilishim kerak bo'lgan odam, hayotga juda xush nazar bilan qarardi. Ular bir-biriga munosib edi. „Ikkalasi janjallashganida biz – bolalar uchun rosa qiziqarli bo'lib chiqadi“, deb o'ylardik.

– Agar turmushimiz o'zgarmasa, shundayligicha qolib ketaveradi, – der edi onam.

– Agar turmushimiz yaxshilansa, demak bu, yaxshiroq bo'ldi, degani, – javob berardi dadam.

Hammamiz kulib yuborardik. Aytishadiki: „Ko'p yoshlar ota-onalaridan uyalib o'sishadi. Ular uyga do'stlarini olib kelishdan qochishadi“. Menda esa butunlay buning aksi bo'lgan. Do'stlarim mening devona onamni yaxshi ko'rishar va biznikiga kelishni yoqtirishardi. Onam uchun esa baland chalingan musiqa gilamlarning to'kilgan kola bilan bo'kishini anglatardi. Yotar paytimizgacha shunday to's-to'polon davom etardi.

Meni, ayniqsa, onamning ta'biri bilan aytganda, „jononlar to'g'risidagi suhbat“imiz ko'proq qiziqtirardi.

– Ona, meni kutayotganingizni sezganingizda nimani his etgansiz? – deb so'ragandim bir paytlar.

Men onamdan qoʻrquvlari haqida gapirib berishini, oʻsha paytlarda turmushga chiqmagan onam uchun uyat boʻlgani toʻgʻrisidagi gaplarni kutgandim.

– Eh! – degandi onam javoban, ovozi titrab. – Men qizaloq boʻlishingga umid qilganman. Ulgʻayib, shifokor boʻlishingni hech kutmagandim.

– Unda men sizda umidsizlik tugʻdirgan boʻlsam kerak, ona, – deya xoʻrsingandim men.

– Umidsizlik? Hech qachon!

Keyin volidam atirgul rangiga boʻyalgan koʻzoynaklarini toʻgʻrilab qoʻymasa, boshqa hech narsani qoʻshimcha qilmagandi.

Oʻshanda u rostini gapirganmidi yoki bu oʻz umidsizliklarini yashirishning gʻayrioddiy yoʻli boʻlganmidi?

Attang, oʻsha narsa men hech qachon bilolmagan sir boʻlib qoldi. Afsuski, hozir onam xayolimdagina yashayotganiga bir necha yillar boʻldi. Soʻnggi safari yaqinlashganda ham onam mening qoʻlimdan ushlagandi, men onamnikini emas. Agar volidam menga soʻnggi orzusini taqdim eta olganida edi, balki, onamni qaysidir maʼnoda saqlab qololgan boʻlarmidim...

Bugun esa onam haqida oʻylab, men oʻzimni topdim, chunki oʻtgan tunda qizim sim qoqib, hafta oxirida tibbiyot maktabidan uyga kelayotganini aytdi.

– U, mabodo yomgʻir yogʻsa ham, buvim xokini dengiz boʻyiga olib borolamizmi? – deb soʻradi.

Men qizimdan juda faxrlanib ketdim. Oʻylaymanki: onam ham, albatta, undan mamnun boʻlgan boʻlardi.

Ernest XEMINGUEY

(AQSH)

YOMG'IRDA QOLGAN MUSHUK

Mehmonxona oldiga kelib tushgan amerikaliklar atigi ikkitagina er-xotin muhojirlar edi. Ular o'z xonalari tomon yo'l olishar ekan, yo'llarida, zinalarda uchratgan odamlaridan hech qaysisini tanimadilar. Muhojirlarning ko'm-ko'k dengiz tomon yuz tutgan xonasi ikkinchi qavatda joylashgandi. Yana katta bog' bilan bitta urush yodgorligi ham xonaga ro'para yerda edi. Bu ulkan bog' ichida o'sib yotgan bahaybat palma daraxtlari hamda yo'lkalar chetiga o'rnatilgan o'rindiqlar bog' ko'rkiga yanada ko'rk bag'ishlab turardi. Havo soz bo'lgan chog'lar bu yerda kichkinagina ko'rgazma taxtasini ko'tarib olgan qandaydir rassom paydo bo'lib qolar, osmonga behadik bo'y cho'zib ketgan salobatli palma viqori hamda bepoyon bog' bilan dengizga yuzlanib turgan mehmonxona binosining yarqiroq ranglari unga juda manzur bo'lardi. Boyagi urush yodgorligini tomosha qilish uchun ham bu yerga uzoq-yaqindan ko'plab italiyaliklar kelib turishardi. Haykal bronzadan ishlangan bo'lib, yomg'ir ostida yanada yarqirab ko'rinardi. Ayni chog'da havo tund, sharros yomg'ir quyardi. Palma yaproqlari uchidan ham yomg'ir tomchilari bir-bir tomchilab tushardi. Bog'dagi shag'al yo'lak uzra yomg'ir suvlari katta-kichik halqoblar hosil qilgandi. Bir tomondan cheksiz dengiz to'lg'anib yotar, jala ostida qolgan asov to'lqinlar dam o'rindiqlargacha urilib kelar, dam o'tmay shashtlaridan qaytib, tag'in ortga chekinib ketardi. Urush yodgorligi yonida joylashgan maydon ichida turgan turli sayyohlarning yengil mashinalari ham bir zumda bu yerni tark etib jo'nab ketishdi. Chetdagi qahvaxona ostonasida pay-

do bo'lgan bir oshxona xizmatchisi kimsasiz maydon sathi uzra termilgancha turib qoldi.

Shu payt boyagi amerikalik ayol ham derazadan tashqarini kuzatib turardi. Tashqarida, shundoqqina deraza tagida esa qayoqdandir kelib qolgan kichkinagina bir mushuk o'sha yerda turgan yagona yashil stol ostida shumshayganча zorlanib o'tirardi. Jonivor shalabbo bo'lmaslik uchun zo'r berib g'ujanak bo'lib olishga urinardi.

– Men pastga tushib, anavi mushukchani olib chiqaman, – deb qoldi ayol birdan.

– Men olib chiqa qolay, – taklif qildi karavotida yotgan eri.

– Yo'q-yo'q, o'zim. Bechora mushukча yomg'irdan qochib, stol ostiga o'tirvolibdi, sho'rlik o'zini quruq saqlashga chunonam harakat qilyaptiki!

Eri indamay karavotning oyoq tomonidagi bir juft yostiq ustiga yastanib olganча yana kitob o'qishda davom etdi.

– O'zing bilasan, faqat ivib ketmagin, – deb qoldi u xotini-ning orqasidan.

Ayol pastga tushishi bilan mehmonxona xo'jayini u yonidan o'tib ketayotgan vaqtda xonimga bosh egib ta'zim qildi. Xo'jayinning ish stoli mehmonxonaning eng uzoq burchagida joylashgandi. U novча bo'yli, yoshi o'tinqirab qolgan bir erak edi.

– Hozir bu ishni qanday uddalaganimni ko'rasizlar, – deb hovliqdi ayol xo'jayinga qarab qo'yib, negaki mehmonxona sohibi xonimga bir ko'rishdayoq ma'qul bo'lgandi.

– Si, si, signora, brutto tempo¹. Bunaqa ob-havoda tashqariga chiqib bo'lmaydi, axir.

Xo'jayin dim xonaning bir burchagidagi stoli ortida javraganча qolib ketaverdi. Xonim uning gapiga quloq solmasdan, yugurganча tashqariga chiqib ketdi. Shunday bo'lsa-da, ayolga xo'jayin va, ayniqsa, uning har qanday shikoyat-u noroziliklarni ham o'ta jiddiy qabul qilishi, salobati va mulozamati, meh-

¹Lekin, sinyora, havoning avzoyi buzuq (italyanча).

monxona sohibi bo'lish g'ururi, hattoki, qari, semiz yuzi bilan bahaybat qo'llarigacha juda yoqib qolgandi.

Mehmonxona egasidan mamnun bo'lgan holda ayol eshikni zarb bilan ochdi-yu, tashqariga qarab qoldi. Yomg'ir yanayam avj olgan edi. Charm yomg'irpo'shiga mahkam o'ranib olgan bir erkak kafe tomonga qarab bo'm-bo'sh maydonni shoshilganча kesib o'tdi. Haligi mushuk shu atrofda, taxminan, o'ng tarafda bo'lishi kerak. Ehtimol, bechoragina birorta o'simlik ostida g'ujanak bo'lib o'tirgandir. Xonim hamon ostonada qadalib turar ekan, boshi ustida soyabon ochilganini payqadi. Orqasida ularning xonasiga xizmat ko'rsatuvchi oqsoch ayol soyabon ko'tarib turardi.

– Siz ivib ketmasligingiz kerak, – deb jilmaydi u italyanча so'zlab.

Shubhasiz, oqsochni mehmonxona egasi yuborgan edi. Xonim boshi uzra soyabon tutib turgan shu oqsoch bilan to o'zining derazasi ostiga yetib kelgunicha shag'al yo'lakча bo'ylab birga ketishdi. O'sha yashil stol hamon shu yerda turar, u yomg'irda yuvilib, yanada yashil tusda jilolanardi, ammo uning tagidagi mushuk shu tobda qayoqqadir g'oyib bo'lgandi.

Xonim birdan ma'yus tortdi. Oqsoch ayolga xavotirlanib qarab qo'ydi:

– Ha perduto qualche cosa, signora?¹ – deya asta so'radi u.

– Anavi yerda mushuk bor edi, – dedi bazo'r amerikalik xonim.

– Mushuk?..

– Si, il gatto².

– Voy, mushuk deysizmi? – oqsoch qah-qah otib kulib yubordi. – Yomg'irda qolgan mushuk?

– Ha, – dedi xonim g'amgin, – anavi stol tagida o'tirgandi. – Keyin u to'satdan ingrab yubordi. – O, men uni shunchalar xohlagan edimki! O'sha mushukчani shunchalik

¹Biror narsangizni qo'ydingizmi, xonim?

²Ha, ha, mushuk bor edi.

istovdimki!.. – ayol qattiq afsuslangancha inglizchalab gapirar, oqsoch esa uning niyatini tushunolmay hadeb yuzini tirishtirardi.

– Yura qoling, sinyora, – dedi u. – Ichkariga kirishimiz kerak. Axir, ivib ketasiz.

– Ha, boshqa ilojimiz ham yo‘q, – dedi amerikalik ayol nochor.

Ular yana shag‘al yo‘lakcha uzra ortlariga qaytib, eshikdan kirib ketdilar. Oqsoch soyabonni yig‘ib olish uchun bir daqiqa tashqarida qoldi. Ingliz xonim yonidan o‘tib ketayotgan onda mehmonxona sohibi unga avvalgiday ta‘zim qilib qo‘ydi. Lekin bu safar ayolga uning qilig‘i erish tuyulib ketdi. Shu bilan birga xo‘jayinning bu odati yosh xonimga boyagina qilmoqchi bo‘lgan ishining nechog‘lik arzimas va ayni paytda g‘oyatda muhim burch ekanligini anglatib yubordi. Ayol eng katta ahamiyatga ega bo‘lgan kichkinagina yaxshilikni ham eplab amalga oshirolmagani uchun bir lahza ko‘ngli cho‘kib turib qoldi.

ODDIY SINOV

Tashqarida qor derazani ko‘mib yuborguday ko‘p yog‘gandi. Quyoshning zaif nurlari deraza tirqishlari oralab, kulba ichiga quyilarkan, ayniqsa, kulbaning yog‘och devoriga osib qo‘yilgan xarita yuzini kuchliroq yarqiratib yuborardi. Oftob tobora yuqorilagani sari shu‘lalari ham qor uyumi tepasida shuncha ko‘p tovlanardi. Kulbaning bir tomoniga chuqur xandaq kovlab qo‘yilgandi. Quyosh charaqlab turgan kunlari nurlar devor ustida turli shakl-u shamoyil yasab, ajoyib raqsga tushar, ular xuddi oxirgi sovuq qordan o‘ch olmoqchiday bor issiqliklarini mo‘l-ko‘l to‘kishardi. Martning oxirgi kunlari edi. Kulba ichida devorga tirab qo‘yilgan stol yonida bir mayor o‘tirardi. Stolning narigi tomonidan esa unga hamroh adyutant joy olgandi.

Mayorning ko‘zlari atrofida quyoshda qor ko‘zini qamash-tirmasligi uchun taqib yuradigan himoya ko‘zoynagidan qolgan ikkita oppoq aylana iz paydo bo‘lib qolgandi. Yuzining qol-

gan qismini o'ftob olib qoraytirgan, o'sha qoraygan tanasi issiq harorat taftida yanayam kuyib ketgandi. Shishinqiragan burni chekkasidagi semiz terisi ham negadir po'rsildoq-po'rsildoq bo'lib yorilib qolgandi. U qo'lidagi gazetalarga tez-tez ko'z yugurtirib chiqar, ayni damda chap qo'lini yonidagi moy solingan likopcha tomon uzatib, barmoqlarini moyga bular va uni butun yuzi bo'ylab yaxshilab surtardi, uning barmoqlari bu vazifani juda mayinlik bilan bajarmoqda edi. Boshliq qo'llarini likopcha chetiga g'oyatda ehtiyotkorlik bilan olib borar, moy yuqi singib qolmasligi uchun nihoyatda muloyim harakatlanardi, peshanasi bilan ikkala yonog'i yuzasiga ham o'shanday astalik bilan moy surtib olgach, eng oxirida shishgan burni atrofini ham barmoqlari bilan zo'r hafsala qilib ishqalay ketdi. Nihoyat bu ishini tugatib, mayor sekin o'rnidan turdi-da, moy solingan likopchani ko'tarib, o'zi joylashib, dam oladigan xonasi tomon yo'naldi.

– Men biroz mizg'ib olmoqchiman, – deb qo'ydi u adyutantga qarata. Adyutant bu armiyada boshqa harbiylar singari hech qanday buyruqqa javobgar ofitser emas, balki o'z-holicha mustaqil bir harbiy edi.

– Sen bemalol yeb-ichib o'tiravergin.

– Mayli, sinyor Maggore, – deb javob bergan bo'ldi adyutant. Shunday dedi-da, u ham stuli orqasiga bor gavdasini tashlab, uzoq esnab qo'ydi. Ozgina vaqt o'tgach, paltosi cho'ntagidan qog'ozga o'ralgan qandaydir kitob olib ochdi-yu, lekin uni darrov stol ustiga tashlab qo'ydi, so'ngra barmaylixotir tamakisini tutatdi. Adyutant tamakini qattiq-qattiq tortib, buruqsitib-buruqsitib tutun chiqardi-da, boyagi kitobni o'qish uchun stol ustiga eringancha engashdi. Ammo baribir o'qishga shashti bo'lmay, tag'in yopdi-yu, qaytarib cho'ntagiga solib qo'ydi. Busiz ham adyutantning bir dunyo ishlari, o'ylaydigan o'ylari ko'p edi. O'sha ishlari bitmagunicha kitob o'qish adyutantning kallasiga sig'masdi. Tashqarida esa mart quyoshi sekin-asta purviqor tog'lar ortiga bota boshlagan, kulba devorlari ustidagi o'ynoqi nurlar raqsi ham ohista-ohista so'nib bormoqda edi. Shu payt xonaga qandaydir bir

askar yigit kirib qoldi-da, hech narsa demay, burchakda uyulib turgan qarag'ay shoxlarini olib, har xil uzunlikda chopgach, pech ichiga birma-bir tashlay boshladi.

– Sekinroq, Penin, – deb ogohlantirgan bo'ldi uni adyutant o'tirgan yeridan. – Mayor dam olyapti.

Penin qorachadan kelgan nimjonroq yigitcha bo'lib, mayorning qo'l ostidagi askarlardan edi. U imkon qadar ovoz chiqarmay o'tinlarni joylagach, pech eshigini yopib, yana kulba orqasiga o'tib ketdi. Adyutant endi gazeta o'qishga tutindi.

– Adyutant! – birdan ichkari xonadan mayor ovozi eshitildi.

– Nima gap, sinyor Maggore?

– Peninni oldimga kiritib yubor.

– Penin! – o'sha zahoti yigitchani chaqirdi adyutant.

Xonaga Penin kirdi.

– Seni boshliq ko'rmoqchi.

Yigitcha indamasdan katta xona orqali o'tib, mayor eshigi oldiga keldi. Qiya ochiq turgan eshikni qo'rqa-pisa ikki marta taqillatgan bo'ldi.

– Sinyor Maggore?

– Kiraver, Penin, – adyutant mayorning boshliqlarga xos buyruqomuz ohangini eshitdi. – Eshikni orqangdan yopib kir.

Ichkarida mayor o'zining devorga o'rnatilgan karavotini to'ldirib, yoyilib yotardi. Boshining tagiga allanarsalar solingan rukzagini yumaloq-yostiq qilib qo'yib olgandi. Boshliqning uzun, oftobda kuygan, yog'langan semiz yuzi yosh askarga boqdi. Penin mayorning adyol ustiga uzala tashlangan jundor, baquvvat qo'llari tarafga ko'zlarini olib qochdi.

– Yoshing o'n to'qqizdami, Penin? – deb so'radi mayor yigitchaning chehrasiga diqqat bilan razm solarkan.

– Shunday, sinyor Maggore.

– Hmm, shunaqa degin, – deb qo'ydi mayor jiddiy qiyofada. Keyin yana o'shanday ohangda ta'kidlagannamo qilib savol berdi: – Umringda hech sevib ko'rganmisan?

– Meni kechirasiz, bu gapingizga tushunolmay qoldim, sinyor Maggore?

- Men sevganmisan, deb qizlarni nazarda tutyapman?
- Ha, qizlar bilan gaplashib turaman.
- Yo‘q, tushunmayapsan, men sendan buni so‘ramadim. Men sendan biror-bir qizga ko‘ngil qo‘yganmisan, deb so‘radim.
- Albatta, sinyor Maggore.
- Haa, demak, hozir kimnidir sevasan, shundaymi? Unga xat ham yozib turar ekansan. Men hamma xatlaringni o‘qib chiqdim.
- To‘g‘ri, men rostdan ham bitta qizni yaxshi ko‘raman, – deb tan oldi Penin, – ammo unga birorta ham xat yozgan emasman.
- Yo‘g‘-ey, aniq yozmaganmisan?
- Ha, gapim rost, aniq yozmaganman.
- Adyutant! – mayor xuddi avvalgi ohangini buzmasdan ofitserni chaqirdi. – Mening gaplarimni eshitib turibsanmi sen?
- Narigi xonadan hech qanday javob kelmadi.
- U bizni eshitmaydi, – deb qo‘ydi mayor Peninga qarab. – Xo‘sh, demak, sen o‘sha qizni chindan ham sevishingga ishonasan?
- Ishonaman, sinyor Maggore.
- Unday bo‘lsa, – mayor askarning yuziga bir qur tez ko‘z yugurtirib oldi, – sen hech qanday axloqsizlik ham qilmagansan?
- Sizning axloqsizlik, deb nimani nazarda tutganingizni bilolmadim, sinyor.
- Yaxshi, juda soz, – deya xulosa chiqargan bo‘ldi mayor o‘zicha, – u holda sendan hech qanaqa boshliq chiqmas ekan.
- Penin boshini egib, ko‘zlarini polga qadadi. Mayor uning qoracha yuzlariga, oriq qo‘llariga, ozg‘in gavdasiga boshdan oyoq bir-bir qarab chiqdi. So‘ngra yana avvalgiday jiddiy tarzda gapida davom etdi:
- Demak, sen chin dilingdan istamayotgan ekansan, – mayor sukut qildi. Penin hamon poldan ko‘z uzmay turardi. – Eng buyuk orzuying haqiqiy emas ekan unda, – Peninning ko‘zlari

hali ham polda edi. Mayor gapdan to'xtab, askarlik xaltasi ustiga suyandi-da, jilmaydi. U yurak-yuragidan yengil tortgandi. Armiyadagi hayot jiddiy hayot ekan, u yoshlarni bulg'amay, matonatli, rostgo'y, toza qilib tarbiyalabdi. Mayor negadir xursand bo'lib ketdi.

– Yaxshi bola ekansan, – dedi u biroz yumshoqlik bilan. – Sen yaxshi bola ekansan, Penin. Lekin bu gapimga ko'p ham taltayib ketma. Senga otalarcha gapim, yigitcha, doimo kimdir-birov zimdan poylab kelib, orqangga pichoq urib ketishidan ehtiyot bo'lib yur.

Penin hamon boshlig'ining karavoti yonida boyagiday sukut saqlagan ko'yi jimgina turardi.

– Mendan qo'rqma, – dedi mayor unga mehribonlik bilan tikilib. U adyoli ustidagi qo'llarini bukdi. – Men senga hech narsa qilmayman. Istanang, bo'lmangga qaytib ketishing ham mumkin. Lekin eng yaxshisi, menda, mening askarim bo'lib qolganing ma'qulroq. Bu yerda seni hech kim o'ldirib ketolmaydi.

– Mendan yana nimadir so'ramoqchimisiz, sinyor Maggore?

– Yo'q, – dedi mayor, – chiqib ketaver, xohlagan ishing bilan shug'ullanaver. Ha-ya, chiqishingda eshikni ochiq qoldir.

Penin eshikni yopmasdan tashqariga chiqdi. Adyutant yigitchaning xonadan o'ng'aysizlanib yurib o'tib, kulbadan chiqib ketishini kuzatib turdi.

Penin pechga qalash uchun yana qarag'ay shoxlaridan ko'tarib kirganida, butunlay qip-qizarib ketgan, harakatlari ham oldingidan ancha o'zgarib qolgandi. Adyutant yosh askarning bu holatini kuzatib turib, miyig'ida kulib qo'ydi. Penin tag'in tashqariga chiqib, yanada ko'proq o'tin ko'tarib kirdi. Ichkari xonada esa mayor qishki ko'zoynaklari bilan lattaga o'rab, devordagi mixga osib qo'yilgan kaskasiga termilganicha o'z karavotida o'y surib yotar, biroq uning quloqlari qo'shni xonadagi Peninning qadam tovushlarida edi. „Voy, kichkina shayton-ey, – deb o'ylardi boshliq kulimsirab, – ehtimol, u meni aldab qo'ygandir“.

BEGONA MAMLAKATDA

O'sha yilgi kuzda ham hali urush tugamagan, ammo biz ortiq jangda qatnashmayotgan edik. Milan kuz oylarida juda sovib ketar, tun ham ancha barvaqt tushardi. Deraza oynalaridan elektr chiroqlarining birma-bir yona boshlagani ko'rinar va sokin ko'chalar bo'ylab ularni tomosha qilib yurish benihoya maroqli edi. Ayrim do'konlarning tashqarisida turli xil o'yinchoqlar osilib turar, qor uchqunlari sun'iy tulkilarning yungi ustiga qo'nar, dumlarini shamol uchirib o'ynardi. Qotirilib, do'kon eshigi tepasiga ilib qo'yilgan kiyik haykalchasi ham og'ir va ichi bo'm-bo'sh holatda turar, kichkina o'yinchoq qushchalarda izg'irin dastidan bir-biriga urilib, qattiq shamolda patlari to'zg'ib yotardi. Kuz nihoyatda sovuq, achitqi izg'irin qirrador qoyalarini qor bosgan olis tog'lar tomondan kelar edi.

Biz hammamiz har kuni harbiy kasalxonada jam edik, oqshom tushishi bilan shaharcha bo'ylab istagan yo'limizdan ketib, biroz aylanib kelardik. Ikkita yo'l suv shoxobchasi yoqalab ketgan bo'lib, bizday majruhlar uchun ancha uzunlik qilardi. Shunga qaramasdan, biz baribir o'jarlik bilan gospitalga qaytish uchun o'sha ariq ustidagi ko'prikdan yurib o'tardik. Darvoqe, ariq ustidagi ko'priklar uchta edi. Ularning birida bir ayol qovurilgan kashtan yong'og'i sotib o'tirardi. Biz pistako'mir yoqilgan olov oldida turib, ayolning yong'oqlaridan xarid qilar, ularni cho'ntaklarimizga solib, sal isinib olardik. Bu juda yoqimli edi. Kasalxonamiz anchagina eskirib ketgan, lekin shu bilan birga ko'rkamligini hali unchalik yo'qotmagan katta binoda joylashgandi. Asosiy darvozadan kirganingizdan keyin keng hovli yuzasini kesib o'tib, yana boshqa bir darvozadan chiqib keta olardingiz. Shu qadimiy gospitalimizning orqasida g'ishtdan qurilgan yangi pavilyon ham bo'lib, biz bemorlar har kuni mana shu pavilyonda uchrashar, aravachalarimizda o'tirganicha o'zimizni o'ta intizomli va sinchkov tutardik.

Ba'zida men o'tirgan aravacha oldiga doktor kelib, gapga tutib qolardi:

– Urushdan oldin eng yaxshi ko‘rgan mashg‘ulotingiz nima bo‘lgan? Sport bilan shug‘ullanganmisiz?

– Ha, futbol o‘ynab turardim, – deb javob berardim.

– Yaxshi, – der edi doktor cho‘zib, – bu yerdan chiqib olganingizdan keyin hali avvalgidan ham yaxshiroq futbol o‘ynaysiz.

Mening tizzalarim bukilmay qolgan, oyog‘im joni yo‘qdek karaxt bo‘lib qotib turardi. Xuddi uch g‘ildirakli velosiped haydayotgandek qiyofada edim. Ming urinsam ham, tizzalarim zig‘ircha harakatga tushmas, har gal ularni qimirlatishga urinishim bilan aravacham sekin lapanglashni boshlardi. Doktor bo‘lsa hadeb ruhimni ko‘tarishga zo‘r berardi:

– Hali hammasi o‘tib ketadi. Siz omadli yigitsiz. Endi yana futbol o‘ynaydigan bo‘lsangiz, bu safar aniq chempion bo‘lasiz!

Mening yonimdagi aravachada qo‘llari xuddi go‘daknikidek kichkina bo‘lib qolgan yoshi kattaroq bir mayor o‘tirar edi. U doktor qo‘llarini tekshirayotgan vaqtda menga qarab ko‘zlarini qisib qo‘yar, ikkita charm tasmasida osilib turgan qo‘li pastga tushib-chiqarkan, egilmaydigan bo‘lib qolgan barmoqlarini silkitarkan, kulib der edi:

– Biz ham futbol o‘ynarmikanmiz, kapitan doktor?

Bir paytlar mana shu mayib-majruh mayor zo‘r qilichboz bo‘lgan, urushdan oldin Italiyada uning oldiga tushadigan qilichboz topilmagan ekan.

Doktor javob qaytarish o‘rniga orqa xonadagi ofisiga kirib, xuddi mayorniki singari kichkinagina, qovjirab qolgan qo‘llar suratini olib chiqar, mayorga nimalarnidir uqtirishga harakat qilardi. Mayor esa noiloj sog‘ qo‘li bilan doktor bergan suratni ushlar, unga diqqat bilan razm solar, „Jarohatlarim tuzalarmikan o‘zi?“ deb umidsiz ohangda so‘rardi.

– Bu baxtsiz hodisa bitta sizning boshingizga tushgan emas, – deya doktor uni yupatgisi kelardi.

– Juda qiziq, judayam qiziq, – xayol surgancha ta‘kidlar edi mayor, keyin esa qo‘l rasmni yana doktorning o‘ziga qaytarib berardi.

– O‘zingizga ishonasizmi? – deb so‘rardi doktor unga umid bilan qarab.

– Yo‘q, – der edi mayor keskin tarzda.

Gospitalda men bilan tengdosh bo‘lgan tag‘in uchta yigit bor edi. Ularning uchulasi ham Milandan kelgan, biri huquqshunos, yana biri rassom, uchinchi esa oddiy askar bo‘lishni niyat qilgan ko‘ngli toza chapani bolalar edi. Ba‘zan biz shu yigitlar bilan birgalashib „Kola“ qahvaxonasiga ketardik. Biz u yoqqa eng qisqa bo‘lgan yo‘ldan borardik, negaki to‘rttalimiz ham aravachada yurardik. Bu yerdagi odamlar bizni ofitser bo‘lganimiz uchun yomon ko‘rardi. Vino sotiladigan do‘kon yonidan o‘tib ketayotganimizda har gal kimdir: „A basso gli ufficiali!“¹ deb qichqirardi.

Ayrim vaqtlarda to‘pimizga yuzini qora shoyi dastro‘mol bilan o‘rab-chandib olgan yoshroq bola ham qo‘shilib olardi. Uning burni bilan yuzini qaytadan yasayotgan edilar, shu sababdan butun yuzi o‘rab tashlangandi. Bu baxtiqaro yigitcha frontga harbiy akademiya dan kelib qo‘shilgan va ilk marta jangga kirgan kuniyoq bir soat ichida yarador bo‘lib, ortga qaytishga majbur bo‘lgandi. Doktorlar uning yuzini qaytadan yasab chiqishga kirishgan, biroq yigitchaning burnini asliday to‘g‘ri qilib yaratish nihoyatda mushkul ish edi. Keyinchalik o‘sha yigitcha Janubiy Amerikaga borib, qaysidir bir bankda ishlagan emish. Ammo bizga bu kabi voqealar bir zamonlarda, odamning esida turmaydigan qadim davrlarda bo‘lib o‘tgandek tuyular, biz ularning qay nuqtada boshlanib, qaysi nuqtada tugashini hech qachon idrok qilolmay qolgandik. Nazarimizda, butun dunyo faqat urushdan iboratday va u hech qachon tugamaydiganday bo‘lib ko‘rinar, lekin biz endi janglarda ortiq qatnasholmas edik.

Hamamiz ham urushda medallar bilan taqdirlangandik, birgina yuzi bint bilan chandib tashlangan bolada hech qanday unvon yo‘q edi, zotan, u hali frontda biror-bir mukofot olish uchun yetarlicha xizmat ko‘rsatolmay, yarador bo‘lib qolgandi. Rangpar yuzli huquqshunos yigit oldin Arditi degan joyda leytenant

¹ „Yo‘qolsin ofitserlar!“

sifatida xizmat qilgan va bizda endigina bir dona bo'lgan sharaffi unvondan naq uchtaga ega edi. Sho'rlik yigit ancha vaqt o'lim bilan yonma-yon yashab, endi-endi undan sal uzoqlasha boshlagandi. Biz – yarador urush ishtirokchilari deyarli hamma vaqt birga edik, gospitalda har kuni yuzma-yuz kelib qolaverardik. Shaharchaning biz uchun eng sevimli bo'lgan „Kola“ qahvaxonasi tomon vino do'konlaridan taralib turgan kuy va qo'shiqlarni tinglagancha qorong'i ko'chada imillab borarkanmiz, gohida yo'lkalar chetida g'uj bo'lib turgan erkak va ayollar yonidan o'tib ketishga ham to'g'ri kelib qolar va ular bizni qanchalik yomon ko'rib, sassiq gap qilib qolgan paytlarda ham o'zimizni tutib, hech narsa bo'lmagandek yo'limizda davom etib ketaverardik.

Bizning bilganimiz faqatgina qahvaxona edi, xolos. U yerdagi issiqlik, u qadar o'tkir bo'lmagan yorug'lik, tutun va shovqinga to'la xonalar hamda stol atrofida jam bo'lib o'tirgan shaddod qizlar bilan devor va tokchalarda yoyilib yotgan bezakli qog'ozlarni o'lgudek yaxshi ko'rardik.

„Kola“dagi qizlar nihoyatda vatanparvar edi. Ba'zida men shunday o'ylardimki, butun Italiyadagi eng elsevar insonlar ana o'sha qahvaxona qizlari edi. Men hali-hamon ular kabi vatanparvar odamlarni qayta uchratmadim.

Qahvaxonaga kirib o'tirganimizdan keyin hamrohlarim mendan medallarim to'g'risida so'rab-surishtirib qolishar, ularni qanday xizmatlarim uchun olganimni gapirib berishimga qistashar edi. Men esa ularga g'oyatda chiroyli tilda yozilgan qog'ozlarni ko'rsatar, lekin ulardagi maqtovlar uchun emas, balki vijdonan aytganda, amerikalik bo'lib urushda qatnashayotganim uchungina ko'ksimdagi unvonlarni taqib yurganimni bildirib qo'yardim.

Shu gaplarimdan keyin yigitlarning menga bo'lgan muomalasi biroz o'zgarar, men ularga do'st bo'lishimga qaramay, xuddi ichlaridagi dushmanga qarayotgandek sovuq nazar bilan qarashar edi. Haqiqatan ham, men bu jangchilarga chin dilimdan do'st edim, ko'nglimda zig'ircha adovatim yo'q, ularni baribir yaxshi ko'rardim. Bu yigitlar esa erishgan mukofotlarini turli qahramonliklari uchun qo'lga kiritgandilar. To'g'ri, men urushda yarador

bo'lgandim, ammo urush o'z nomi bilan urush, unda jarohat olish tabiiy hol deb qabul qilinardi. Men aslo yaralarim ustidagi bintlardan or qilmasdim, gohida qahvaxonada kokteyl ichib o'tirgan kezlarimizda o'zimni xuddi hamrohlarim amalga oshirgan qahramonliklarni bajarib, ular olgan unvonlarga men ham sazovor bo'lgandek xayol qilardim; biroq yarim kechada bo'm-bo'sh ko'chalardan, barcha yopilgan do'konlar yonidan izg'irin shamolda iloji boricha ko'cha chiroqlari yaqinidan yurishga urinib ketarkanman, yurak-yuragimdan shuni aniq bilardimki, men hech qachon o'sha shovvoz yigitlar kabi qahramonliklar ko'rsatolmas edim, zotan, men o'limdan benihoya qattiq qo'rqardim, har tunda bir o'zim karavotimda o'ychan yotarkanman, ajal nafasidan jonim talvasa ichida o'rtanib, qachon va qay holatda frontga qaytishimni aqlimga sig'dirolmay, miyam og'rib ketardi.

Qator unvonlarga erishgan uchala hamrohim misoli qirg'iy ovlovchi ovchilardek g'alati ko'rinar; ammo men ularning ko'ziga ovlanadigan najotsiz qirg'iyga o'xshab ko'rinsam-da, aslida, qirg'iy kabi ojiz va pastkash emasdim; buni ularning o'zlari ham yaxshi bilar edi, vaziyat shunday davom etarkan, men ulardan asta-sekin uzoqlashib ketdim. Lekin urushda birinchi kuniyoq yarador bo'lgan yosh yigitcha bilan do'stligimiz davom etdi, negaki u hali yosh, qalbi qordek oppoq, har qanday oldi-qochdi gaplardan xoli, beg'araz inson edi, uni hammadan ko'ra ko'proq yaxshi ko'rardim.

Bir paytlar eng mohir qilichboz bo'lgan mayor esa frontdagi qahramonliklar-u katta-kichik unvonlarga qiziqmas, aravachalarimizda yonma-yon o'tirgan kezlarimizda vaqtini nuqul mening grammatikamni tuzatishgagina sarflar edi. U mening italyanchamni xo'jako'rsinga oshirib maqtab qo'yar, o'zim ham mayor bilan maza qilib gaplashardim. Bir kuni men unga italyan tili judayam oson ekanligini, bu tilni o'rganish menga ortiqcha qiyinchilik tug'dirmasligini aytdim, chindanam, italyanchada barcha so'zlarni talaffuz qilish oppa-oston edi.

– Ha; albatta, – deb gapimni ma'qullab qo'ydi mayor ham. So'ngra, – ammo sen italyan grammatikasini o'rganishga urinib

ko'rsang yanada yaxshi bo'lardi, – deb qo'shib qo'ydi. Shundan keyin biz grammatika o'rganishni boshlab yubordik va tezda men mayorga o'sha kungi aytgan gapimdan darrov qaytdim, to grammatik qonun-qoidalarni miyamga yaxshilab joylab olgunimcha mayor bilan italyanchalab gaplasholmay yuragimni hovuchlab yurdim.

Mayor hospitalga har kuni kanda qilmay kelib turardi. Uning biror kun ham kelmay qolganini eslay olmayman va shuni ochiq-oydin bilardimki, uning eng yomon ko'rgani nogironlar aravachasi edi. Bizning ham ularni ko'rishga ko'zimiz yo'q, ba'zan jirkanib ketardik, biroq vaqt o'tgani sayin mayorning o'zi bunga ko'p ham e'tibor bermaslikni maslahat berardi. Aravachalar hali yap-yangi bo'lib, uni birinchi bo'lib biz ishlatayotgandik. Qanchalar ahmoqona gap bo'lmasin, mayor buni „Nogironlik nazariyasi“ deb atar edi. Men esa hali ham grammatikani yaxshi o'rgana olmagan, buning uchun qattiqqo'l mayorimiz meni g'irt savodsizga chiqarib qo'yardi, shunday bo'lishiga qaramay, u baribir men bilan o'tirib olib, anchagina asabi qo'zib, toqat qilib dars o'tar edi. Mayor jussasi jimitdakina erkak bo'lib, doimo tik holatda o'tirar, o'ng qo'li bilan aravachasining tutqichidan ushlab devor tepasiga to'g'ri tikilib turardi. Yarador qo'li ilib qo'yilgan osma tasmalar orasidan karaxt bo'lib chiqib turardi. Bir kuni u mendan:

– Peshanamizga biror baxtli kun bitib, bu do'zaxi urush tugab qolsa sen nima qilmoqchisan? – deb so'rab qoldi. – Faqat grammatikani buzmay to'g'ri javob ber!

– Shtatlarga qaytib ketmoqchiman, – dedim men.

– Uylanganmisan?

– Yo'q, endi uylanmoqchiman.

– Sen, hammang g'irt ahmoqsanlar! – deb o'shqirib ketdi mayor birdan. Negadir uning g'azabi juda qo'zib ketgandi. – Erkak aslo uylanmasligi kerak!

– Nima uchun, sinyor Maggore? – deb so'radim men hayron bo'lib.

– Meni sinyor Maggore, dema! – mayor hali ham g'azab ichida kuyib-yonardi.

– Nega erkak kishi uylanmasligi kerak ekan? – deb so‘radim men yana.

– U uylanolmaydi. Yo‘q, uylanolmaydi u, – dedi mayor battar jahli chiqib. – Agar u bor narsasini yo‘qotishni istamasa, u holda o‘zini o‘zi bunday sho‘rpeshana ko‘yga solmasligi kerak. Hayotda erkak kishi faqat yo‘qotmaydigan narsalarnigina topishi kerak!

Mayor g‘oyatda alam bilan, adoqsiz hasrat bilan so‘zlar, gapirayotgan paytda osmonga bir muddat tikilib qolar edi.

– Lekin nima sababdan u topgan narsasini yo‘qotishi mumkin? – dedim men qiziqsinib.

– U baribir yo‘qotadi, – dedi mayor endi ma’yus bo‘lib qolib. U negadir menga emas, devorga qarab so‘zlar edi. Keyin u aravachasiga ko‘z tashladi-da, tasma orasiga ilib qo‘yilgan yarador qo‘li bilan tutqichga zarb bilan bir tushirdi, jarohatlangan qo‘li popillab tushib, mayorning soniga tars etib urildi.

– U baribir yo‘qotadi! – deb qichqirdi u yana. – Bo‘ldi, bas qil! Men bilan tortishaverma!

Mayor shunday dedi-yu, nariroqda yurgan aravachalarni boshqaruvchi xizmatchiga qarab baqirdi:

– Kelib, mana bu la’nati matohni hayda!

Bechora mayor titrab-qaqshaganicha, muolaja oladigan xonaga kirib ketdi. Keyin men uni, doktordan telefonini berib turishini so‘rab, eshikni yopib qo‘yganini eshitib turdim. Birozdan so‘ng mayor qaytib kelganida men boshqa aravachada o‘tirar edim. U boshiga qadrdon kepkasini kiyib olgandi, to‘g‘ri mening yonimga keldi-da, yelkamga do‘stona qo‘l tashladi.

– Kechir meni, – dedi u yelkamga sog‘ qo‘li bilan qoqib qo‘yarkan, – senga qo‘pol gapirmasligim kerak edi. Bilasanmi, yaqindagina mening xotinim vafot etdi. Shuning uchun sen meni kechirishing kerak, tushunyapsanmi meni?

– Eh! – dedim men chin dildan mayorga achinib. – Juda taassufdaman!

Mayor pastki labini tishlaganicha g‘amboda va ma’yus o‘tirar edi.

– Bilasanmi, – dedi u birozdan keyin tilga kirib, – bilasanmi, bu judayam-judayam og‘ir azob bo‘lar ekan! Men taqdirga hech tan berolmayapman!

Mayorning ovozida chuqur g‘ussa va dard mujassam edi. U mendan ko‘zlarini olib qochib, deraza tarafga boqdi. U yig‘layotgan edi.

– Sirayam bardoshim yetmayapti, men o‘z taqdirimga ko‘nolmayapman! – dedi u nafasi qisib. Shu so‘zlarni aytarkan, mayorning ko‘zlaridan yosh dumalab tushar, o‘zini harbiychasiga tik tutib, adl o‘tirgan bo‘lsa ham, atrofdagi hech narsani ko‘rmas va payqamas, yonoqlariga yoshlari tomgancha, hamon pastki lablarini tishlagan ko‘yi asta yonimizdan o‘tdi-da, tashqariga chiqib ketib qoldi.

Keyinroq doktor menga mayorning yosh va ko‘hlikkina xotini zotiljam bo‘lib, bexos qazo qilganini aytib berdi. Baxtiqaro mayor suyukli ayoliga to o‘zi butunlay nogiron bo‘lib qolgunga qadar uylanolmasdan, urushma-urush, sarson-sargardon bo‘lib yuravergan ekan. Uning xotini bor-yo‘g‘i ikki-uch kungina mazasi bo‘lmay yotibdi-yu, joni uzilibdi. Ayolning bunday kutilmaganda olamdan o‘tib qolishini hech kim xayoliga ham keltirmagan ekan.

Mayor uch kun gospitalga kelmadi. Keyin u yana o‘sha odatiy keladigan soatida, faqat harbiy formasini egniga kiyib olgan holda aravachasida kirib keldi. U qaytgan paytda devorlarda katta-katta chorcho‘pga solingan suratlar hali ham osilib turar, ular tuzatilgan va tuzatilmagan jarohatlarning har xil suratlari edi. Ilgarilari mayor xuddi o‘zining qo‘liga o‘xshab ketadigan uchta rasm qarshisida turib olgancha, soatlab tomosha qilardi. O‘sha suratlarni doktor qayerdan topib kelganini men aniq bilmasdim-u, biroq yangi nogironlar aravachasiga birinchi bo‘lib o‘tirgan kishilar biz ekanligimizni yaxshiroq anglardim. Lekin endi bechora mayorga bu suratlarining ko‘p ham ahamiyati qolmagan, u har oqshom derazadan tashqariga uzoq-uzoq tikilar va mahzun xotiralariga cho‘mgancha chorasiz o‘tirar edi.

Keyt SHOPEN

(AQSH)

SOG‘INIB KUTAMAN TUNLARNI

Borgan sari odamlar bilan ishim yo‘q, ularning na hayotlari va na harakatlari bilan qiziqmay yashayapman. Kimdir shunday bir fikr aytib edi: o‘ntalab kitob o‘qigandan ko‘ra bitta insonni o‘rgangan a‘loroqdir deb. Ehtimol, va lekin ko‘nglimga unisi ham, bunisi ham zinhor yoqmaydi, ular faqat jonimni qiynab, aqlimni shoshiradi. Zero, bu mukammal hamda murakkab tilsimotlardan qay biri ham mening dilim ila tillasha olar edi, qadrton tunlar – sevimli yoz tunlarim misol? Yoxud shivirlashar qirrador va ravshan yulduzlar kabi va yo suya olar mayin nasimday?

Men har kun tunni sog‘inib kutaman, zarang daraxti ostida orom olib yotarkanman, u koinot zumrad osmoni bo‘ylab asta yoyilishini, bag‘oyat ohistalik ila kirib kelishini kuzataman. Tun. Uning hamma narsasi juda aziz, juda qadrli. U salqin vodiylar osha zimdan, nihoyatda ehtiyotkorlik bilan o‘rmaylay-o‘rmaylay boshim uzra soya solib turgan zarang daraxti ustida muallaq qotadi, azizim go‘yoki meni sezmaydi, deya xayol qiladi. Sekin-asta daraxt qaddini o‘ray boshlarkan, sirlari bisyor yaproqlar oralab chehramga razm solar va haddan ortiq quvligi uchun butun mag‘rib-u mashriq mulkini bir zumda egallab oladi. Tepamdagi zarang daraxti ichra nigoh solarkan, yashil bargchalar aro yulduzlar milt-milt qilganicha ko‘z qisa boshlaydi.

Tun benihoya sodda, benihoya samimiy va ajabki, bir olam, bir jahon sirlarga to‘la. Odamlar bo‘lsa turfa dunyo, men ularni hargiz tushunolmadim. Ba‘zi birovlar qalbim durlarini ayyorona tortib olib, so‘ngra esa tahqir etdilar, birovleri esa besabab, beyurak kuldilar. Mayli, nima ham derdim. Mening bor meh-

rim, sevgim, ishonchim, tuyg'ularim taskin va tasanno aytuvchi ziyrak, darddosh, dildosh tun uchun baxshida bo'ldi.

Mana, sohir qushchalar oqshomgi qo'shiqlarini kuylashmoqda: ishqilib, tezda tugatib qo'yishmasin. O, nechog'lik dono bo'lishmasa bu qushchalarim! Ular odamlar singari safsata sotishmaydi, dag'dag'a qilishmaydi, izzatingni yerga urishmaydi. Ular faqat va faqat senga oniy lazzat damlari farovonligini sog'inishadi: „uxla, uxla, uxla“, deyishadi. Zum o'tmay, zarang daraxti uzra shamol o'ynay boshlaydi, xuddi jajji yaproqlarga izhor qilayotganday iliq va yumshoq qo'llari bilan teginib o'tadi.

Shunda o'yg'a tolaman, butun Yer kurrasida ana shunday jannatiy ne'matlar, totli rohatlar mavjud ekan, unda ne sababdan kaltabin, tili uzun kaslar hukmronlik talashar, nega ahmoqlar bepoyon yer yuziga hokim bo'lgisi kelar! Chinakam farog'atni ham o'sha iblis odamlar buzadi. Butun dunyo ularnikiday olam Sarvariga turli iddaolar qiladilar, zamon va zamin dastidan dod soladilar. Ular juda xunuk ko'rinadi, qip-qizil yuzlari, o'ynoqi ko'zlari hamda tili qo'rs odatlarini yaqqol ifodalab turadi. Aslida-chi? Aslini olganda, bundaylar olam Sarvari to'g'risida nimani ham bila olishardi? Men endi borib xuddi o'sha munofiqlardan so'raymi Yaratganning tabarruk ne'matlari qadr-u qimmatini. Yo'q-yo'q, aslo! Men faqat boshim uzra jimillayotgan javohirdek yarqiroq mana shu yulduzlar-u tegramdagi sarg'imgir qorong'ulik hokimi bo'lmish xokisor tundangina so'rayman, zotan, haqiqiy hayot qad-rini ular biladi...

OZODLIK

(Hayotiy ertak)

Bir zamonlar shu yorug' olamda bir qushcha tug'ilibdi, tug'ilibdi-yu, ko'zlarini ochar-ochmas o'zini qurshab turgan temir devorlar, ora-orasidan nur va havo hovuchlanganday oqib kirayotgan qattiq panjaralarga nigohi tushibdi, bechora qushcha temir qafas ichida dunyoga kelgandi.

Norasida xuddi shu yerda, xuddi shu qafas qo'ynida ulg'aya boshlabdi, ko'rinmas qo'llar homiyligida kuch va kamolotga to'libdi. Holbuki u, bu tor-tanqis joyning qafas ekanligini ang-layolmas, u uchun bor hayot mazkur temir panjaralar bilan qur-shalغان cheklangan hududdangina iboratday edi go'yoki, axir och qolsa oshi, suvsasa chanqog'i bosiladigan, mayin poxol uyumidan hozirlangan yotog'i ustida miriqib rohat oladigan bunday zavqni boshqa qayerdan ham topsin? Chiroyli qanotla-rini suyib yalagancha, issiq quyosh taftiga biqinlarini tutgancha yalpayib yotarkan, qushchaga hayoti shodon, lazzatli va gashtli bo'lib o'tayotganday edi.

Kunlarning birida bu jajjiqanot shirin oromidan uyg'on-di-yu, nihoyatda lol bo'lib qoldi: O! Qafas eshigi ochilib qol-gandi! Ha, ha, nimadir bo'lib, shu mustahkam qafas ochiq qolib ketgandi. Burchakdagi joyida qo'nishib turgancha, qushcha ha-deb ajablanar, dam hadiksirab, sarosimaga tushib o'tirardi.

Shu payt nechukdir bir xohish bilan qafasdagi mitti jonzot ochiq turgan eshik tomonga sekin-asta yaqinlasha boshladi, qo'rquv va hadik hamon uni tark etmagan, nima uchun eshikning ochiq turganidan uning taajjubi oshar, ammo shunga qaramay, oyoqlari beixtiyor yorug'lik baralla oqib kirayotgan o'sha ochiq-lik tarafga ohista odimlab boraverardi. Ne-ne tahlika-yu vahima ichida qushcha eshikdan tashqariga boshini chiqardi-yu, birda-niga tepasidagi osmon choyshabi chunonam kengayib, tegrasi-dagi olam bo'lsa naqadar kattalashib ketganini ko'rdi.

Yana ko'ngliga g'ulg'ula tushib, burchakdagi joyiga qisilib oldi, lekin qandaydir noma'lum kuch uni takror va takror ochiq eshik tarafga sudrayverdi, har gal tashqaridagi beadog', bepoyon nurni ko'rib, qushning ko'zlari qamashdi.

Keyin qo'qqisidan shu cheksiz fazo choyshabi uzra qanot qoqib, mo'l-ko'l to'kilayotgan nurlardan bahra olish istagida kichkina qushcha dadil qafasdan chiqdi-da, tashqaridagi behad kenglik bo'ylab erkin uchib ketdi.

Mayin epkinlar bilan o'ynashgancha shodumon qanot yozib ucharkan, qushcha o'zining bu tentakona parvozidan benihoya

lazzat topardi, chiroyli qanotlari va silliq biqinlari horib-toliqib ketgan bo'lsa ham, u hamon uchar, yo'lida uchragan har bir giyoh, har bir gul, boringki, hamma-hamma narsaga chuqur hayrat bilan boqar, hidlar va teginar edi, u hattoki, bir zaharli hovuz bo'yiga qo'nib, uni ham, shirin bo'lsa kerak, degan xayolda ozgina totib ko'rmoqchi bo'ldi.

Biroq bu yerlarda qafasdagi kabi, och qolsang tayyor ovqat, hamisha taxt turadigan sharoitlar muhayyo emasdi, buning uchun qushchani o'zi mehnat qilishi, yelib-yugurishi, qidirishi, kurashishi lozim edi. Oxiri shuncha urinishlari evaziga kelgan yeguliklardan to'yinib, ana undan keyingina charchagan, holsiz qanotlariga orom bera olishi mumkin bo'lardi. Ammo baribir qushcha baxtiyor, chunki u ozod edi!

Qushchaga mana shu hayot ko'proq yoqib qolgandi: qidirishi, topishi, xursand bo'lishi, qayg'urishi, kurashishi va yengishi mumkin bo'lgan shu hayot a'lo edi. Tasodifan ochilib qolgan huv o'sha qafas eshigi esa hali ham ochiq turar, biroq unda endi hech kim yashamas edi!

O'KINCH

Mamzele Aureliya basavlatdan kelgan, yonoqlari qip-qizil, sochlari endi-endi oqara boshlagan, ko'zlari atrofga hamma vaqt sinchkovlik bilan boqadigan o'rta yoshlardagi erkakshoda bir ayol edi. U, odatda, boshiga ferma erkaklari kiyadigan shlapa kiyib yurar, sovuq kunlari egniga unnuqib ketgan moviy yomg'ir-po'sh bilan oyoqlariga zil-zambil kirza etiklarini kiyib olardi.

Mamzele Aureliya umri bino bo'lib, turmushga chiqish borasida sira bosh qotirib ko'rmagan edi. Bu ayol butun hayoti mobaynida hatto sevib ham qolmagandi. Bir paytlar, yigirma yoshlik avji durkun chog'larida uning ham qo'lini so'rab kelishgan, ammo-lekin Aureliya o'sha zahotiy oq bu taklifni keskin rad etgandi, shunday bo'lsa-da, mana hozir yoshi ellikka yaqinlashib qolganiga qaramay, Mamzele Aureliya bir o'zi yolg'iz yashab kelayotganidan zig'ircha ham afsuslanmas edi.

Peshanani qarangki, bu g'aroyib ayol shunday keng olamda yoppa-yolg'iz yashab kelayotgandi. Albatta, Mamzele Aureliyaning sodiq iti Ponto va ekinzorlarida mehnat qiladigan negrlar-u bir-ikki dona sigir, bir juft xachir, turli-tuman darranda-yu parrandalar hamda ayolning qo'shotar miltig'ini (bu qurolni u jo'jalariga xavf soluvchi qirg'iyalar uchun ishlatar edi) hisobga olmaganda, Aureliya butunlay so'qqabosh edi, balkim, shu yolg'izligi sabablimi, ayol Xudoga qattiq bog'lanib qolgandi, tun-u kun ibodatni hech kanda qilmasdi.

Bir kuni ertalab osmonda to'satdan paydo bo'lib qolgan qora bulutlar kabi bir to'p bolalarning uyi tomon yopirilib kelayotganiga Mamzele Aureliyaning ko'zi tushib qoldi. Chaqirilmagan bu mehmonlaridan ayolning ko'ngli biroz xijil tortdi. Bolalar Aureliyaning yon qo'shnisi Odeliyaga tegishli edi, lekin, ochig'ini aytganda, bu so'qqabosh ayol shu paytgacha qo'shnilarining hatto birortasi bilan ham u qadar apoq-chapoq bo'lib ketmagan edi.

Oradan besh daqiqa o'tar-o'tmas, bolalari ortidan yosh juvon Odeliyaning o'zi ham ko'rindi. U bir qo'lida jajji qizalog'i Elodiyani ko'tarib olgan, bir qo'li bilan esa endigina atakchechak qila boshlagan Tinommini bazo'r yetaklab olgancha qoqilib-suqilib kelar, uning orqasidan katta qizlari Marselina bilan Marseletta ham shoshilgancha ergashib kelishardi.

Odeliyaning yuzlari hadeb yig'layverganidan qizarib, shishib ketgandi. Gap shundaki, juvonning olis shaharda yashovchi onasi og'ir xastalanib qolib, qizini huzuriga chaqirtirgan, baxtga qarshi juvonning eri ham yonida emas – Texasga ketib qolgandi. Texas esa Odeliyaga dunyoning bir chekkasiday juda uzoq joy bo'lib ko'rinardi, ustiga-ustak, ayni chog'da yollangan haydovchi Valsin ham bekatda ayolning yo'lga ko'z tutib o'tirar edi.

– Bilaman, Mamzele Aureliya, ishingiz bir dunyo, boshingizdan oshib yotibdi, biroq bu zumrashalarni sizdan boshqa kimga ham ishonib topshira olardim. O'tinaman, yo'q demang, to men qaytib kelgunimcha bolalarimga ko'z-quloq bo'lib tur-

sangiz. Yo‘q-yo‘q, o‘tirmayman, ovora bo‘lmang, meni stansi-
yada kutishyapti. Mamzele Aureliya, tushuning, boshqa choram
yo‘q! Men uchun bir savob ish qiling, iltimos! Kelib, sizni,
albatta, rozi qilaman. Bir o‘zim shuncha bolani yo‘lda eplab
olib ketolmayman. Axir uzoq yo‘lda bu bolalar odamni aqldan
ozdirishi turgan gap. Aksiga olib erimning ham uyda emasligini
ko‘rmaysizmi. Xudo ko‘rsatmasin, ishqilib, men uymalanib yetib
borgunimcha onayizorim uzilib qolmasinlar-da, ilohim! Chindan
ham favqulodda mushkul vaziyat Odeliyaning aqlini shoshirib
qo‘ygan, juvonning boshi nihoyatda gangib qolgandi, u hatto nima
deb, nima qilayotganini ham tuzukroq idrok etolmas edi.

Juvon yalina-yalina, baribir, bolalarini Mamzele Aure-
liyaning uyi ostonasida qoldirgancha shoshib jo‘nab ketdi; bo-
lalar esa quyosh kuydirayotgan, jajji jo‘jalar oyoqlari bilan o‘t-
maysalarni bemalol titkilab yurishgan hovli o‘rtasida egasiz bir
o‘zlari shumshayib qolishdi, lekin xiyol o‘tmay biri tortina-torti-
na, biri bo‘lsa behadik, zipillagancha zina bo‘ylab orqama-ketin
ko‘tarila boshlashdi. Shu damda havoda moychechaklarning ajib
ifori bo‘y taratar, uzoq-uzoqlardagi paxta dalalari osha ishchi
negrlarning quvnoq kulgilari sadosi o‘tkir jaranglab kelmoqda edi.

Mamzele Aureliya bolakaylarga o‘zining norozi va sinchkov
ko‘zlarini qadagancha serrayib turib qoldi. U bo‘mbaloq Elodi-
yaning og‘irligidan enkayib olgancha gandraklab qadam bosa-
yotgan Marselinaga xushlamaygina ko‘z qirini tashlab qo‘ydi.
Shu onning o‘zida onasini so‘rayverib xarxasha qilayotgan
TiNommini tinchlantirishga urinayotgan Marselettani ham bu
sovuq nigohidan bebahra qo‘ymadi. Ikki-uch lahzalik shunday
do‘q-po‘pisalaridan keyin Mamzele Aureliya biroz ko‘nglini
bo‘shatib oldi-da, noiloj o‘zini qo‘lga olib, endi qilishi majburiy
bo‘lgan ishlari rejasini o‘zicha tuzib chiqdi. Ayol dastlabki ishi-
ni to‘polonchilarning qornini to‘yg‘azishdan boshladi.

Basharti bu bolalar Mamzele Aureliyaning qo‘l ostida ish
haqi olib, mehnat qilayotgan negrlar qabilida bo‘lishganda
bormidi, ayol o‘sha vaqtning o‘zidayoq bu shumtakalarni bir
zumda haydab yuborgan bo‘lar edi, ammo sho‘rlik Odeliya-

ning oh-u zorlari uning bu qarorini qat'iy cheklab turardi. Biroq baribir bola boqish hazil ish emas-da, axir bolalar kichkina cho'chqa bolalari emas-ku, ular hamma vaqt e'tibor talab qilib, odamdan astoydil mehr kutishadi; mazkur murakkab vazifa esa bu kabi yumushlarga butkul noshud bo'lgan Mamzele Aureliyaning aslo qo'lidan kelmas edi, umrida shunday qaltis vaziyatga tushib qolishini esa ayol hatto tushida ham ko'rmagandi.

Shuning uchun birinchi kunlari Odeliyaning polaponlariga g'amxo'rlik ko'rsatishda, rosti, Mamzele Aureliya anchagina adabini yedi. Axir u jonsarak Marseletta baland va buyruqomuz ohangda gap eshitishi bilan darrov yig'lab yuborishini qayerdan ham bilsin? Yosh Marselettaning tabiati shunaqa ekan-da! Mamzele Aureliya kichkintoy Tinommining ham gullarga ishq baland ekanligini aniqlab oldi, kichkina bezori to gullarni bandidan uzib, bog'dagi jami sara chechaklarni payhon qilmaguncha ko'ngli hech joyiga tushmas ekan.

– Unga hech qaysi tanbehingiz kor qilmaydi, Mamzele Aureliya, – deya ayolga yo'l ko'rsatdi Marselina, – yaxshisi, siz uni stulga bog'lab qo'ying. Oyim hamisha Tinommining aqlini shu tarzda kiritib qo'yardilar. Mamzele Aureliya bezori Tinomini bog'lab qo'ygan stul kenggina va qulaygina ekan chog'i kichkintoy unda bir zumda pinakka ketib qoldi, nihoyat, Mamzele Aureliya to'polonchilardan birini shu yo'sinda tinchitdi.

Oqshom cho'kishi bilan ayol xuddi jo'jalarni iniga haydab kirayotgan kabi bolakaylarning har biriniga birma-bir joy-joylariga yotishlarini buyurdi, biroq kichkintoylar Mamzele Aureliyaning qarshisida kalovlangancha turib qolishdi. Axir, ularning momiqqina yostiqlari ustiga har kech taxt qilib qo'yiladigan tungi ko'ylaklari qayerda qoldi, buning o'rniga ular nima uchun xuddi ho'kiz qamchisiday og'ir qo'l bilan ketlariga niqatlanganlaricha yotoqlariga haydalishlari kerak? Har kech polning o'rtasiga ularning toliqqan, quyoshda toblanib chang-chung bo'lib ketgan oyoqlarini yuvib olishlari uchun keltirib qo'yiladigan suv to'la toschi, u qayerda qoldi? Shu tobda qizaloqlar Marselina bilan Marselettaning kulgisini qistatgan narsa, Mamzele

Aureliyaning shumtaka Tinommini uxlatolmay toza xunob bo'lib qiynalgani bo'ldi, axir ayol bu yosh qaroqchiga Krok-mitan yoki bo'lmasam Lup-garu to'g'risidagi ertaklar aytilmagunicha uxlayolmasligini qayoqdan ham bilsin, yana kenjatoy Elodiya ham alla eshitib, tebranishsiz ko'z yumishi o'lguday qiyin ekanligini ayol bechora nihoyat arang tushunib yetdi.

– Yaxshigina tavbanga tayanib qoldim, Rubi xola, – deya iqrор bo'ldi Mamzele Aureliya o'z oshpaziga yorilib, – men uchun bu bolalarga qarashdan ko'ra o'nlab plantatsiyalarni boshqarish osonroq ekan. Axir, bu dahshat-ku! Jonim hiqildog'imga keldi! Endi menga hech qachon bola to'g'risida og'iz och ko'rmang!

– Oh, Mamzele Aureliya-yey, bu olamda bolalardan-da beg'uborroq biror zot topa olsangiz koshki edi. Axir, bolalar bilan birga maza qilib o'ynash kattalar bilan muomala qilishdan ko'ra yoqimliroq emasmi? Menimcha, sizga ularning tilini topib olish mushkullik qilyapti. Bora-bora bolalar bilan qanday chiqishib ketganingizni o'zingiz ham sezmay qolasiz.

Shubhasiz, Mamzele Aureliya Rubi xolaning gaplariga o'sha zahotiyοq qo'shila qolmadi, buni qarang-a, to'rtta-beshta to'polonchi bilan ikki kunda til topishib bo'larmidi – bu axir, Mamzele Aureliyaday ayol uchun benihoya murakkab vazifaku! Atigi zarurat tufayligina onalarning ikki-uch „nayrang“ini o'zlashtirib olganiga ham Mamzele Aureliya Xudoga behisob shukur aytardi.

Lekin baribir Rubi xola haq bo'lib chiqdi: Mamzele Aureliya asta-sekin bariga ko'nikib qoldi; u kichkina bezori Tinomning hamma vaqt shira yuradigan qo'llari uchun umrida hech tutmaydigan oppoq peshbandini tutib oladigan bo'ldi, hattoki to'polonchining mehr va tashakkur ifodasi sifatida chopqillab kelib cho'lp-cho'lp qilib o'pishlariga-da o'rganib qoldi. Nene zamonlardan beri shkaf tepasida qo'l tegmay, chang bosib yotgan igna-ip solingan savatcha ham joyidan qo'zg'aldi, endi Mamzele Aureliya yirtilgan kiyimlar-u tugmasiz kamzullarni butlab qo'yish uchun qo'liga hattoki igna olishga-da majbur

bo'ldi. Ammo ayolning eng qiynalغان joyi butun kun mobaynida bir nafas ham tinmaydigan qattiq baqirig'-u chinqiriqlar, uyning u burchagidan bu burchagigacha aks-sado berib, to qora kechgacha tugamaydigan shovqin-suronlar bo'ldi. Lekin kechalari ham Mamzele Aureliya bahuzur uxlay olmas edi, negaki kichkina Elodiyaning issiqqina bo'mbaloq tanasi ayolga mahkam yopishib yotar, kenjatoyning o'tday nafasi Mamzele Aureliyaning yonoqlariga go'yo jajji qushning qanotlariday mayin urib turardi.

Oradan ikki hafta o'tar-o'tmay Mamzele Aureliya axiyri bu g'alvalarning bariga ko'nikib qoldi, endi u ortiq nolimay ham qo'ydi.

Bir oqshom ayvonga qandaydir yumush bilan chiqqan Mamzele Aureliya ko'cha muyulishida uyi tomonga qayrilayotgan Valsinning tanish ko'k mashinasini ko'rib qoldi. Haydovchining yonida ko'zlari sog'inchdan porlagan Odeliyaning intizor chehrasi aks etdi. Ular uyga tobora yaqinlashganlari sari Mamzele Aureliya yosh juvonning quvonchdan yorishib ketgan yuzlariga boqib, uning uyga qaytib kelganidan behad xushbaxt ekanligini yurak-yuragidan his etdi.

Shundayku-ya, biroq bu aytilmagan va kutilmagan tashrif Mamzele Aureliyaning qalbiga ulkan qayg'u toshini-da bir onning o'zida bostirib qo'ydi. U darhol bolalarni to'plab berishi lozim edi. Ah, bu zumrasha Tinommi qayoqda qoldiykin-a? E-ha, bu shumtaka bo'lsa-bo'lmasa og'ilxonada pichoq o'ynab o'tirgan bo'lishi kerak. Xo'sh, qizaloqlar Marselina bilan Marselletachi, ular qayerda qolishdi? Uyning biror burchagida qo'g'irchoqlariga ko'ylak bichib, ularni yasantirish bilan mashg'ul bo'lsalar kerak-da. Birgina kenjatoy Elodiyadangina tashvish qilmasa bo'lardi, negaki go'dak Mamzele Aureliyaning qo'llarida hech narsa bilan ishi yo'q, o'zi bilan o'zi o'ynab yotardi, ammo u onasini olib ketgan haydovchi Valsinning qarddon mashinasi chiroqlarini ko'rib qolishi bilan sevinganidan birdan qattiq qichqirib yubordi.

Nihoyat, hamma to's-to'polon tinchiydigan bo'ldi, ana endi bolakaylar o'z uylariga butunlay qaytib ketishadi. E. voh,

ular buncha tez ketib qolishmasa! Axir, kelganlariga uncha ko'p bo'lgani yo'q-ku! Mamzele Aureliya peshayvon o'rta-sida turarkan, negadir ich-ichidan yopirilib kelayotgan o'kinch to'la nidoga arang dosh berganicha jimgina turib qoldi. U hatto mashinaning qanday kelib, bolalarni qanday olib ketganini ham sezmay qoldi. Atrofdagi dalalar uzra qip-qizil shafaq shu'lalari ila g'ira-shira shom ko'lankasi cho'kib borar, go'yo mana shu tevarak-olam ham qorong'ilik qa'riga tamomila qorishib ketayotganday bo'lardi. Butun borliq uzra yoyilib borayotgan qirmizi tuman ichida ayolning nigohi ortiq hech narsani ilg'amay qoldi. Uning quloqlari hattoki mashina g'ildiraklari-niing quloqni qomatga keltirguday o'tkir chinqirishini-da eshit-madi. Uning quloqlariga kichkintoy bezorilarning shodon, yangroq ovozlari qattiq o'rnashib qolgandi.

Mamzele Aureliya ohista xo'rsinganicha uyga kirib ketdi. Ichkarida uni bir dunyo yumush kutib turardi, bolakaylar bu-tun uyni ostin-ustun qilib yuborishgan, hamma yoq parokanda bo'lib to'zg'ib yotardi, ammo xonalarni tartibga solishga ayol-niing qo'li darrov bormadi. U stol oldiga xomush cho'kdi. Yana bir o'zi yolg'iz qolgan jussasini qurshaganicha tashqaridan o'rmalab kirib kelayotgan tun rutubati chulg'agan sovuq xo-nasi ichiga ma'yus bir nigoh tashladi. So'qqabosh ayol boshini qo'llari ustiga qo'ydi-da, ich-ichidan otilib kelayotgan so'zsiz faryodlarga ortiq bardosh berolmay oxiri yig'lab yubordi. Ha, Mamzele Aureliya yig'layotgan edi! Lekin uning yig'isi ham-ma ayollarnikiday yumshoq, mayin yig'iga o'xshamasdi. Mam-zele Aureliya xuddi erkak kishiday, butun yuragini pora-pora qilib yuborguday nola bilan o'kirib-o'kirib yig'lardi. U hatto iti Ponto kelib, qo'llarini yalayotganini ham sezmas edi.

Shervud ANDERSON

(AQSH)

GUNG ODAM

Sizga aytadigan bir hikoyam bor. Ammo uni aytib beradigan tilim yo‘q – men gapirolmayman. Bu hikoya tez-tez xayolimdan ko‘tarilib ketib qolsa-da, biroq ahyon-ahyonda baribir esimga tushib qolaveradi.

Hikoyam qahramonlari bitta ko‘cha, bitta uyda yashagan odamlar. Qaniydi, gapira olsam edi, balkim, hikoyamni ashula qilib aytgan bo‘larmidim... Men uni barcha ayollarning, barcha erkaklarning qulog‘iga shivirlab-shivirlab aytib berardim. Hamma ko‘chalarga kirib, qayta-qayta so‘zlayverardim ushbu hikoyani. Biroq tillarim jonsizday shalvirab, qotib qolgan, u tinmay tishlarimga urilib kelib ketaveradi, ammo bir sas chiqara olmaydi. Shundan men noilojman, juda nochorman.

Qahramonlarim bitta uyda hayot kechiruvchi uch nafar kishi edi. Ulardan biri yosh va nihoyatda bashang kiyinib olgandi. U hayotdan xursand va tinimsiz xandon otib kulardi.

Ikkinchi erkak esa soch-soqoliga o‘q oralagan, yoshi o‘tin-qirab qolgan kimsa edi. U negadir atrofga biroz shubha va xavotir ichida nazar solar, lekin o‘qtin-o‘qtin mudrab, uxlab qolardi.

Va nihoyat, uchinchi erkak alamli ko‘zlarini tevarakka qasd bilan tikkancha, xona ichida qo‘llarini bir-biriga ishqalab, u yoqdan bu yoqqa sarosar borib-kelardi. Har uchala qiyofa ham kimnidir kutish bilan umr o‘tkazardi.

Uyning yuqori qavatidagi nimqorong‘i xona ichida bir ayol devorga suyangancha derazadan tashqariga tikilib turardi. Darvoqe, ehtimol, hikoyamning asosiy qahramoni ana shu ayoldir.

Balkim, men hamma narsani poyintar-soyintar qilib yubor-gandirman. Ha, mayli. Nima bo‘lganda ham, tilsiz va so‘zsiz bo‘lsam ham, ushbu hikoyamni barcha odamlarga yetkazib berishim lozim.

Esimda, bir mahal uyga bosiq va xotirjam to‘rtinchi odam ham kirib keldi. Uy bamisoli tungi dengiz kabi nihoyatda osuda, tiq etgan tovush yoxud boshqa biror ovoz yo‘q. Hamma yoq suv quygandek jimjit.

Notanish erkak uch nafar qahramonim ovoz chiqarmay o‘tirgan xonaga yaqinlashdi.

Uy ichida hadeb u yoqdan bu yoqqa borib kelayotgan uchinchi asabiy erkak xuddi qafasga tushib qolgan jonivorday tipirchilab, qattiq bezovtalanib qoldi. O‘rta yoshli ikkinchi erkak esa mosh-guruch soqolini tutamlagancha biroz kalovlanib turdi.

Uyga kutilmaganda kirib kelgan boyagi erkak hech kimga qaramasdan, to‘g‘ri yuqoriga – ayolning oldiga chiqib ketdi.

Ayol uni ancha vaqtdan beri mushtoq kutayotgan edi.

Butun uy cheksiz sukunat og‘ushida, faqat devorlarga osib qo‘yilgan turli soatlarninggina to‘xtovsiz „chiq-chiq“i bu qadim jimlikni buzib turgandek.

Yuqori xonadagi ayol esa qancha damlardan buyon butun borlig‘i bilan so‘ngsiz muhabbatga tashna bo‘lib, sevib-sevilish baxtini intiqib kutayotgandi. U kimdandir mehr kutar, nimanidir betoqat poylar va qachondan beri o‘z muhabbatiga erishishni orzu qilib yashardi. Boyagi erkak uning huzuriga kirib kelishi bilan ayol sapchib o‘rnidan turib ketdi. Lablari juda uzoq vaqtdan beri saqlab kelgan so‘z uchun asta ochildi. Ayolning lablarida mas‘ud, xushnud bir tabassum zohir bo‘ldi.

Biroq erkakdan hech sado chiqmadi. Uning ko‘zlarida na bir ifoda, na bir so‘roq aks etardi. Erkakning ko‘zlari xira yulduzlar kabi sovuq va ma‘nosiz edi.

Pastda esa bezovtalanib turgan uchinchi erkak go‘yo adashib qolgan och kuchukday benajot shumshayib turardi. Ikkinchi er-

kak ham uning yonida chorasiz qaltirardi. U qo‘rqqanidan oxiri hushidan ketdi-yu, polga yiqilib tushdi. Shu alfozda uxlab qoldi-da, qaytib hech qachon ko‘zini ochmadi. Po‘rim kiyingan yoshgina yigitcha ham shular bilan birga, biroq u o‘zini yo‘qotmagan, faqat xushbichimgina qora mo‘ylovini tekislash bilan ovora edi.

Bo‘ldi, juda charchadim. Endi hikoyamning bu yog‘ini davom ettirolmayman. Axir, men gapirolmayman. Ha, odam bolasi uchun bitik qilib yaratilgan azal taqdir sinoatlarini men emas, boshqa har qanday inson ham tushuntirib bera olmaydi. Qismat yoziqlari oldida hamma odam ham gungdir.

Uyga kirib kelgan oxirgi erkak O‘lim edi.

Yuqorida uni poylayotgan go‘zal ayolning ismi esa Hayot deb atalardi.

Uchala erkak esa odamzod umrining turli bosqichlari – yoshligi, o‘rta yoshligi va keksalik pallalari hisoblanardi. Lekin men qanchalik tirishib-tirmashmay, baribir, ularni mufassal bayon qila olmas edim. Axir, inson taqdiri hech qachon birgina hikoya ichiga jo bo‘lolmaydi.

Hayot esa juda go‘zal, u hamisha go‘zallik va yana go‘zallik istaydi, mehr kutadi, muhabbat sog‘inadi, butun borlig‘i bilan sevib-sevilishni orzu qiladi.

Ammo O‘lim hamisha haq. U sira kutilmaganda paydo bo‘ladi-yu, xotirjam holda o‘z o‘ljasini churq etmay olib ketaveradi. Insoniyat uchun atalgan bitik shu ekan, odamzod buning oldida hamma vaqt chorasiz.

Men sizga juda go‘zal bir hikoyani so‘zlab bermoqchi edim. Ammo, afsus, uddalay olmadim. Negaki, men gungman. Falak nega mening zabonimga birgina so‘z ato etmagan ekan? Nega men tilsiz bo‘lib yaralgan ekanman? Nega hayot hikoyasini so‘zlab bermoqlik uchun tilimga birgina kalima kelmas ekan?

Yo‘q, aslida, biz – hammamiz ham gung bo‘lib tug‘ilganmiz. Biz Hayot va O‘lim orasidagi lahzalar ichida so‘zsiz yashab o‘tamiz.

KEKSALIK

U munkayib qolgan bir chol edi, kichkinagina Kentukki shaharchasidagi temiryo‘l zinalari ustida erta tongdan to qosh qorayguncha o‘tiraverardi.

Shu yerga, aftidan, sayyoh bo‘lib kelgan, ust-boshlari bashang qandaydir begona kishi cholning ro‘parasiga kelib turib qoldi.

Qariya unga tortinibgina kulimsirab qo‘ydi.

Cholning tabassumi xuddi yosh bolanikiga o‘xshardi. Yuzi tirishib, bujmayib ketgan, kartoshkaday dag‘al burni bo‘lsa aftida xunuk qaqqayib turardi.

– Nima bo‘ldi, birodar, bironta kasallik sizni bezovta qilyap-timi, deyman? Aytaylik, yo‘taldanmi, shamollashdan, sil yoki qon yo‘qotadigan boshqa bir kasallikdan qiynalyapsizmi? – deb so‘radi u. Cholning ovozida yurakni sirqiratib yuboradigan ya-linchoqlik ohangi zohir edi.

Notanish kishi boshini tebratib:

– Yo‘q, – degan bo‘ldi. Qariya birpas sukut saqladi-da, ke-yin inqillagancha o‘rnidan turib, bazo‘r qaddini rostladi.

– Ha, qon yo‘qotadigan kasallik juda yomon-da, – deb qo‘ydi u o‘zicha. Shundan so‘ng oqarib ketgan tilini sun‘iy tish-lari orasidan chiqardi-da, negadir bir aylantirib qo‘ydi. To‘sat-dan titroq qo‘lini begona kishining qo‘li ustiga qo‘ydi-yu, bexos kulib yubordi.

– Sira tashvishlanmang, azizim – deb xitob qildi u so‘ngra. – Men hamma kasalingizni davolayman – yo‘tal deysizmi, shamollashingiz bormi, hatto sil yoki bo‘lmasam, qon ketadi-gan og‘riqlaringizgacha – bari-bariga shifo topib beraman. Men hatto qo‘ldagi so‘gallarni ham yulib tashlay olaman. Eh, attang, hozir buni qanday qilib bajarishimni sizga tushuntirib berol-mayman-da. Yaxshisi, bu sir bo‘lib qolaversin. Eng asosiysi, men qilgan mehnatimga bir tiyin ham pul olmayman. Darvoqe, mening ismim Tom. Taklifim sizga ma‘qul keldimi o‘zi?

Begona odamning chehrasi yorishdi. U do‘stona jilmay-gancha, bosh irg‘ab, cholning gapini tasdiqlagan bo‘ldi. Shu

topda qariyaning hardamxayolligi qo‘zib, birdan almoyi-aljoyi gaplarini aytib, aljiray boshladi.

– Mening otam o‘lguday qattiqqo‘l odam bo‘lgandi, – deya hikoyasini boshlab ketdi chol. – U menga o‘xshab ketardi, aynan kasb-korimiz jihatidan, ya‘ni otam ham menday temirchi bo‘lib o‘tgandi, ammo otamning boshida hamma vaqt bo‘yradan qilingan shlapasi bo‘lardi. Daladagi makkajo‘xori mo‘l hosil bergan yillari, u, albatta, bechora kambag‘allarga xayr-ehson qilar, dalaga borib, qorningizga keragicha dondan olaveringlar, deb himmat ko‘rsatardi, ammo urush davrida donning bir busheli¹ uchun besh dollardan to‘lab, o‘zi qurib qoldi.

Men otamning aytganiga ko‘nmay, o‘zim topgan qizga uylangandim. Bechora oldimga kelib, yuzimga ochiq-oydin aytgan edi-ya: „Tom, uylanadigan qizing menga sira yoqmadi“. „Sizga yoqmasa yoqmas, biroq men uni sevaman“, deb javob bergandim unga. „U menga baribir yoqmaydi“, deb yana ta‘kidlab qo‘ygandi otam.

O‘shanda ota-bola yog‘och xoda ustiga o‘tirib olib, allamahalgacha gaplashgan edik. Ha, otam ajoyib odam edi-da, bo‘yradan qilingan shlapasini ham hech boshidan olmasdi. „Mana ko‘rasiz, men to‘yimizga taklifnoma olib kelaman“, deb turib olgandim o‘shanda. „Endi mendan sariq chaqa ham ololmaysan“, degancha norozi bo‘lib qolgandi otam bechora.

To‘yim menga yigirma bir dollarga tushgandi. Shu pulni topaman, deb jo‘xori dalasida ancha ter to‘kkandim – ustimdan chelaklab yomg‘ir quyib tursa ham, hatto otlarim tumanda hech narsani ko‘rmay qolgan sovuq kunlarda ham, hech narsaga qaramay, jon-jahdim bilan mehnat qilavergandim. Turmush quradiganlarni ro‘yxatdan o‘tkazuvchi xodimning bergan savoli: „Yoshingiz yigirma birdan oshganmi o‘zi?“ deb so‘rash bo‘lgandi, xolos. Men ham, xotanim ham: „Ha“, deb javob bergandik. Tentakligimizni qarang, o‘sha kunni tufllarimiz ustiga bo‘r bilan yozib qo‘yibmiz. Otam allaqachon barini hal qilib

¹*Bushel* – Amerika o‘lchov birligi.

bo'lgandi: „To'rt tomoning qibla“, dedi-yu, boshqa gapirmay ketdi, uning oxirgi gapi ham shu bo'lgandi. Cho'ntagimizda bir mirimiz yo'q, rosa abgor bo'lgandik. Orziqib kutgan to'yim peshana terim bilan topgan yigirma bir dollarga tushdi. Xotinim bo'lsa biz hech qancha yashamasdan, indamay o'lib ketaverdi...

Qariya gapdan to'xtab, xo'rsingancha osmonga tikilib qoldi. Qosh qoraya boshlagan palla edi, quyosh ufq tomon bosh qo'yishga chog'lanayotgandi. Butun samo kir bulutlar bilan ola-bula bo'lib ko'rinardi. „Bir paytlar chiroyli-chiroyli rasmlar chizardim-a, ha-ya, ularni bir-ikki marta namoyish ham qilganman“, deb qo'shib qo'ydi chol xomush tortib.

– Bittagina akam bor edi, hozir qamoqda yotibdi. Avvallari o'zimcha qiziqib, akkordeon ham chalib turardim. Xuddi siz kabi, o'ttiz yetti yoshimda bo'lsa kerak. Bir marta qamoqda, akamning yonida ham o'tirib chiqqanman. Hurpaygan sochlari bilan ham akam baribir yoqimtoy bo'lib ko'rinarardi. „Albert, – degandim unga, – Albert, odam o'ldirib qo'yganing uchun ich-ichingdan ezilayotgan bo'lsang kerak?“ „Aslo, – degandi u. – Zig'ircha ham afsus qilmayman. Bir emas, o'nta, yuzta, hatto mingta odamni ham hech kiprik qoqmay, o'ldirib ketaveraman!“

Shu yerga kelganda cholning ko'ngli buzilib, yig'lay boshladi, cho'ntagidan kir ro'molchasini olib, qaltirayotgan qo'llarini sekin artgan bo'ldi. Bir dona tamakisini so'rib kayf qilmoqchi bo'lgandi, sun'iy tishlari o'rnidan siljib, joyidan butunlay ko'chib tushdi. Chol darrov titrayotgan qo'llari bilan og'zini yopdi-da, beshbattar uyalib ketdi.

– Ha, men endi qarib qoldim. Mana siz bo'lsa, boshqa dunyo-siz, yoshsiz, nari borsa, o'ttiz yettiga kirgandirsiz-da, lekin men yoshimning anchasini yashab bo'ldim, – deb pichirladi chol. – Akam yomon odam edi – o'lguday ichi qora edi – yuzi chiroyli, sochlari yarashib turgan bo'lsa ham, o'zi tinmay odam o'ldiraverishdan zavq olaverardi. Men keksalikdan nafratlanaman, qarib qolganimdan o'zim uyalib ketaman. Qarilikni Xudo nari qilsin!.. Shuning uchun ham yaqinda ketvorgan bir xotin oldim. Buni qarang, unga to'rt dona maktub yozib jo'natgandim, yopiray, ham-

masiga javob qaytarsa bo'ladimi! Axiyri bu yerga kelgach, turmush qurib oldik, oh, oh, uning yurishini bir ko'rsangiz edi. Men xotinimga ajoyib liboslar olib berdim. Lekin oyog'i to'g'ri emasda, qurib ketgur, oyoqlari qiyshayib-miyshayib yotibdi, oh, at-tang, ming qilsa ham, birinchi xotinim bebaho ekan, ishonasizmi, barmoqlarim bilan qo'llaridagi so'galni shartta yulib olsam ham, biror tomchi qon chiqmasdi, shu sabab bo'lganmi, har holda o'z-o'zimdanda yo'talmi, shamollashmi, sil yo qon yo'qotadigan boshqa kasalliklarni ham qo'rqmay davolab ketaveraman. Eshitgan-uqqanlar bo'lsa, menga darhol xat yozib yuborsin. Hammasiga javob beraman. Bordi-yu, ular bir tiyin ham pul jo'natmasa, buning ham zarari yo'q, qari cholga pulning nima keragi bor?

Chol yana hiqillay boshladi, notanish sayyoh, bechora qariyani yupataman, deb ancha urindi. „Axir baxtlimisiz?“ nihoyat bir taskin so'z topqanday so'radi u.

– Bo'lmasam-chi, – dedi qariya ancha dadillanib, lekin ko'p o'tmay tag'in aljiray ketdi: – men yana yaxshi odamman. Istagan yeringizga borib, men haqimda bemalol so'rayvering, ismim Tom, temirchi Tomman men. Xotinimning oyog'i qiyshiq bo'lsa ham qadamini tovusday xirom bilan bosadi. Men xotinimga uzun ko'ylak olib berdim, mana buncha. Ayolim endigina o'ttizga chiqdi, men esa yetmish beshdaman. O'zi ham bir dunyo tuflisi bor-da xotinimning, hammasini men olib berganman, lekin oyoqlari qiyshiq-da, ha, mayli, endi tuflining to'g'ri yurdiradiganidan olib beraman.

Xotinim meni hech narsani bilmaydigan bitta qari chol deb o'ylaydi. O'zi hamma meni Tom hech vaqoni bilmaydigan bir qariya-da, deb qattiq adashadi. Yaqindagina xotinimga etagi yerga tegadigan antiqa ko'ylak olib berdim. Ana shunaqa, meni Tom deydilar, mening aqlim ham balo, temirchi Tomman men, yetmish beshga kirgan bo'lsam kirgandirman, ammo baribir unaqa munkillab qolgan emasman, axir, bir tomchi ham qon oqizmasdan qo'ldagi so'gallarni yulib olaman-u. Odamlar hech tortinmay xat jo'nataversin, men sira erinmayman, bariga javob qaytaraveraman, axir, bir tiyin ham so'ramayman-ku!

Ketrin MENSFILD

(Yangi Zelandiya)

OQSOCH

Soat roppa-rosa o'n bir. Eshik taqillayapti... Meni ma'zur tutasiz, bekam, sizni bezovta qilmadimmi? Yo siz uxlayotgan edingizmi, rostdan ham shundaymidi? Ammo men – xizmat-koringiz o'z xonimimga uyquga ketishlaridan avval bir piyola issiq qahva ilinishni ma'qul deb bildim, bu ishimi sizga unchalik xush kelmagandir, ehtimol...

...Yo'q, yo'q, arzimaydi, sira ham arzimaydi, bekam. Axir, qahva tayyorlash mening eng oddiy va arzimas kundalik yumushim-ku. Bilasizmi, unga ham har doim kechki ibodatidan so'ng ana shunday xizmat ko'rsatardim, keksa bekachimizni aytayotirman sizga hozir. Katta xonim der edim uni. Buvingiz o'ta xudojo'y ayol edi. Har oqshom toat-ibodatini sira kanda qilmas, bot-bot menga ham: „Xudo jonimizni olguniga qadar bizlarga tavba qilish uchun muqaddas muhlat berib qo'yganiga shukur qilaylik“, deb turardi. Bu kabi so'zlar unga juda xush yoqardi. Ammo birozgina xotirasi faromush, tez-tez parishonxotirroq bo'lib qolardi ham. Shu sababmi, esida saqlash uchun kichkinagina qizil daftar tutib olgan va muttasil shu daftariga o'zi uchrashgan, gaplashgan hamda unga birinchi marta yo'liqqan odamlar ism-sharifini yozib yurardi. Ha, ana shunday erinmagan bekach edi. Har gal biron-bir notanish kishi bilan yuz ko'rishib qolguday bo'lsa, darhol menga: „Elen, azizim, menga boyagi daftarimni berib yubor, zudlik bilan bu odamning kimligini yozib qo'yay, esimdan chiqib yurmasin tag'in“, deb tayinlar edi. Bunday kezlarda men o'zimni juda noxush sezardim, to'g'risini aytganda. Ochig'i, bekach ba'zan bunday qiliqlari bi-

lan biroz yovvoyiroq bo‘lib ko‘rinib ketardi ko‘zga. Bilasiz, buvingiz hech qachon yumshoq yostiq ishlatmas, hamisha qattiq gilam ustiga mukka tushgancha, tizzalab o‘tirardi. Ammo men kekxa xonimni qo‘yarda-qo‘ymay, bir amallab par adyol bilan o‘rab qo‘ymoqchi bo‘lardim, biroq birinchi harakatimdayoq, o, u menga qanchalar dahshat hamda nafrat bilan yozg‘irib qaraganini siz bir ko‘rsangiz edi o‘shanda! „Bizning Egamiz ham ana shu par matohingda o‘tirgan edimi, Elen?!“ deya qattiq baqirib bergandi xonim ko‘zlarimga vahshat bilan tikilgancha. Men yosh edim-da, bekach so‘zlariga nima deb javob beribman deng? Aytibmanki, „Yo‘q, aslo, unday emas, lekin o‘sha Egamiz u paytlar sizning yoshingizda bo‘lmagandir-da“, debman. Rosa qiyomat qo‘pgandi o‘shanda. Kekxa xonim xuddi aqldan ozgandek, telbalangancha yuzimga uzoq vaqt tinimsiz o‘shqirib tashlagandi. Ammo bekach baribir juda-juda yaxshi edi, buni o‘zingiz ham bilasiz-ku, xonim, shunday emasmi? Har kecha yotog‘iga kirib, ko‘rpsidan chiqib qolgan oyoqlarini yaxshilab o‘rab qo‘yar, menga teskari, yon tomoniga o‘girilib yotgan kekxa xonim nigohlarini ko‘rolmasam ham, negadir u menga shu ish uchun ham minnatdor qarab turganini ich-ichimdan payqab qolardim, ko‘rpsidan tashqariga chiqib turgan ori, kekxa qo‘llari har doim karavotidan pastga osilib yotar, xonim har tun behad darajada holsiz va madorsiz holda pinakka ketardi. Mana, endi esa siz xuddi o‘sha buvingizga o‘xshab uxlaysiz, vaqt o‘tishini qarang-a, yana bir zumda tarix takror bo‘lyapti.

...Ha, bekam, albatta, o‘tmish voqealarining bari kechagidek esimda qolgan. Kekxa xonim biram yoqimtoy ediki, men umrimda shu paytga qadar bunday kekxa va ko‘rkam ayolni ko‘rmagandim. O‘zgacha bir zavq bilan uning siyrak va mayin oq sochlarini tartibga solardim, hatto peshanasi ustiga o‘zi yoqtiradigan jingala patlarini ham ataylab tushirib qo‘yardim, nimjon va kuchsiz bo‘yniga esa bir shoda eng chiroyli to‘q qizil kapalakgul dastasidan ilardim, negaki o‘sha kapalakgullar buvingizning jon-u dili edi. Ular hali-hamon ko‘z o‘ngimda turibdi.

...Faqatgina eng so‘nggi yilga kelib, kekxa xonim o‘zida bo‘lmay, rostakamiga ahvoli xarob bo‘lib qoldi. O‘zingiz ham eslasangiz kerak buni. Albatta, xonim aslo yovuz xo‘jayinga aylanib qolmadi, aksincha, u dunyodagi eng ajoyib beka edi. Lekin uning bedor va zaif taniga qarilik o‘z hukmini tobora o‘tkazishda davom etardi. Hatto ozgina esdan ham og‘anday edi. Bekach go‘yoki o‘ta muhim bir narsasini yo‘qotib qo‘ygan kishidek uying hamma yog‘ida kalovlangancha kezib yurardi – zinalarda, tepada, pastda, hattoki, oshxonada ham uni uchratib qolardingiz. U misoli birov bilan jon achchig‘ida urishib turgandek qiyofada to‘xtovsiz g‘udrangancha, tinmay koyingancha u xonadan bu xonaga beorom ruhdek o‘tib, sira tinchimasdi. Ba‘zan kekxa xonim bu avzoyida ayni yosh boladek bo‘lib ko‘rinar, „Men uni yo‘qotib qo‘ydim, uni yo‘qotib qo‘ydim men“, deya ezgin noligancha atrofga mo‘ltirab qarab qo‘yardi. „Yura qoling, bekam, o‘sha narsangizni sizga men topib beraman hozir“, deya uni tinchlantirmoqchi bo‘lardim. Biroq u injiqlik bilan qo‘limdan mahkam tutib olardi-da: „Topib ber, Elen, menga o‘sha narsamni topib ber tezroq“, deya zorlangancha yuz-ko‘zlaridan miltirab yosh oqizardi. Bekach meni yaxshi ko‘rardi. Ammo bu hikoyam siz uchun nihoyatda qayg‘uli-a, shunday emasmi, xonim?

...Yo‘q, afsuski, yo‘q, bekam. Kekxa xonim keyin tuzalib ketolmadi, ming afsuslar bo‘lsin. Sho‘rlik bekachim oxiri miyasiga qon quyilib hayotdan ko‘z yumdi. Eng so‘nggi aytgan so‘zi: „Ko‘zlarimga boq, ko‘zlarimga...“, degan o‘tinch-u zori bo‘ldi. Bilolmadim, o‘sha damda xonim nimani nazarda tutib shunday dedi ekan? Buni men hech qachon bilolmadim.

...Yo‘q, bekam, mening bu dunyoda siz – xonimlarimdan boshqa hech kimim yo‘q. Ota-onamdan juda yosh, hali hayot ma‘nisini anglamagan o‘ta g‘o‘r damlarimda judo bo‘lganman. Butun umri sartaroshlik bilan o‘tgan buvam ham arzimas kichik xatoyimni deb meni ammamning qo‘liga topshirib yuborgan. Gap shundaki, men buvamning roziligisiz o‘tkir soch qaychisida u ayri-ayri faxrlanadigan uzun sochlarimni kesib tashlagandim.

O, bu adabsizligim uchun buvamning qanchalar fig'oni falakka chiqqanini siz bir ko'rsangiz edi o'shanda! Aslida esa men buvanga o'xshagim kelib, unga taqlidan ish qilib ko'rmoqchi bo'lgandim. Har kuni sartaroshxonasiga uzluksiz kirib ketadigan mijozlar buvamning qo'lidan so'ng boshqacha qiyofaga qanday qilib kirib qolishi men uchun mo'jizaviy maroqning o'zi edi. Biroq sochlarimni unga aytmasdan qirqib tashlaganim, o'zim ham kutmagan darajada buvamning qonini qaynatib yubordi, u shunday g'azab otiga mindiki, oqibatda men uning uyidan bir umrga qochib ketishga majbur bo'ldim.

...Yo'q, xonim, buvam mening bu qilgan ishimni qaytib kechirolmadi. U hatto meni ko'rishni ham istamay qoldi. Keyin oyog'i doim oqsab yuradigan, yarimjon ammamnikiga borib yashadim. Bekam, endi u kunlarni gapirmay qo'ya qolay. Ular behad qiynoqli kunlarim edi...

Yo'q-yo'q, bekam, noshukurlik qilayotganim yo'q. Shunchaki, sho'r qismatimning ayrim sahifalarini sizga oz-moz bayon etib berayotirman, xolos. Axir, taqdir meni buvingiz kabi mehribon hamda muruvvatli, qolaversa, mana, siz kabi oqila va tanti qizga yo'liqtirdi-ku. Eslasam, roppa-rosa o'n uch yoshimda bu xonadonga kirib kelgan ekanman. U paytlar bu uyda sizning jajji xolavachcha va amakivachchalarinigiz, xullas, rosa ko'p bolakaylar bo'lardi. Keksa xonim esa meni o'sha bolalarga qarab turishga buyurar, ularni sayrga olib chiqib, har kuni aylantirib kelishimni tayinlardi. Ehhe, bu kichkinalar bilan o'ta qiyinchilik ichida ovora bo'lib yurishni siz bir tasavvur qilib ko'rsangiz edi! Ustiga-ustak, o'zim ham yosh bolaman, biram og'ir ediki! Lekin men nolimasdim, bor kuchim bilan ularni eplashga harakat qilardim. Bolalar ko'cha boshida turadigan bir qari eshakning ustiga minib ko'rishga oshiqar, biroq bo'ylari hali past bo'lganligi uchun buni sira ham uddalay olmasdi. Istaklari benihoya kuchli bo'lgani uchun men yerga enkayib olardim-da, ularni tepamga chiqarib, o'sha yuksak orzulariga yetkazardim. Aslida bu yumushdan so'ng qattiq holdan toyardim, biroq mening boshqa ilojim ham yo'q edi. Bunday

olib qaraganda, bu g'irt telbalikning o'zi, shunday emasmi? Eh, yosh bola qanchalar tentak bo'ladi-ya!..

...Yo'q, biroz adashdingiz, bekam. Men ham sevganman, ha, men ham umrimda birinchi va oxirgi marta sevganman. Shundoqqina pastki yo'lda, biz yashaydigan uydan salgina narida uning gul do'koni bo'lardi. Biz u bilan qachon va qanday qilib tanishganimizni, hozir aniq eslolmayman ammo qisqa vaqt ichida juda qalin bo'lib, bir-birimizga nihoyatda o'rganib qolgandik. Garri va men muttasil arzimas narsalar ustida bahs qilar va janjallashar, ammo bu to'polonlarimiz har qanday gina-kuduratdan xoli, shunchaki sevgi mojarolari kabi yoqimli va baxtiyorlik baxsh etardi. Gullar! Garri hamisha do'konidagi eng sara gullardan men uchun alohida-alohida tanlab, katta gul-dasta qilib olib kelishni bir kun ham unutmadi. Ular nilufar, binafsha, nargis kabi bir-biridan go'zal gullar bo'lardi. Ha, hech shubhasiz, biz allaqachon turmush qurishga ahd qilib qo'ygandik. To'yimizni negadir aynan shanba kuni bo'lishini istab, haftaning shu kunini belgilab olgandik. Xonim, ehtimol, siz meni uyqusirayotgan deb xayol qilayotgandirsiz, ammo aslo unday emas. Men bechoragining ham yulg'un umrida ana shunday totli, nihoyatda shirin kechgan damlari ham bo'lgan. Balki, siz bunga hozir ishonolmassiz... Kunlarning birida Garri yashaydigan uyimizga jihaz tanlash uchun meni chaqirtirdi, aniq yodimda, seshanba kuni edi. Baxtga qarshi, kekxa xonim aynan o'sha kuni o'zini juda yomon his qilayotgandi. Bekach ertalabdan beri tuz totmas, sahardan buyon yotog'idan biron soatga ham chiqmay, mazasi yo'q holatda yotgan edi. Albatta, uni bu ahvolda tashlab ketolmasdim. Boshimda ming xil o'y, andisha, iymanish va sarosima ichida xonasiga kirib kelarkanman, bekach meni ko'rgan zahoti yuzlari yorishib, mayin tabassum qildi. U mendan, bugun havo o'ta sovuq bo'lib ketdimi, deya bemorlarga xos shikoyat aralash so'rab qoldi. Holbuki, kun ajoyib kechardi, derazadan quyoshning siniq va sirli nuri to'kilib yotardi. Lekin men kekxa xonimning hasratga to'la ko'zlari va og'ir xo'rsiniqlaridan bekamning sog'lig'i o'ta tang holatda ekan-

ligini tuydim. Shu ondayoq o'z vazifamni yodladim, oqsochlik xizmatimga monand bo'ysunuvchanlik bilan o'z taqdirimni o'z qo'llarim-la o'zgartirishga rozi bo'ldim. Bekachning zorli nigohlariga so'zsiz termilganCHA uning doimgidek ko'rpsidan chiqib turadigan sovqotgan oyoqlarini qaytadan issiq ko'rpa tagiga yaxshilab berkitganCHA, boshimni quyi soldim.

– O, yo'q, buni qo'ysang-chi, Elen, bor, borib yosh yigitning istagini amalga oshir, menga ahamiyat berma, tentakkinam! Men qariyani deb bekorga sevganing ko'nglini qoldirma.

Bekachim bu so'zlarini ham shunaqangi yayrab, o'zi xashta yotgan bo'lsa ham zo'rma-zo'raki tetiklik bilan zo'r berib, kuchanib aytdiki, men o'zimni tutib turolmadim.

– Yo'q! – dedim. – Yo'q, xonim. Siz bilan qolaman, hech qayoqqa ketmayman, ketolmayman.

Keksa xonim noxos yerga tushib ketgan ro'molchasini olaman deb bazo'r engashdi, shu chog' eski yo'tali xuruj qilib qoldi-yu, yana o'zini yostiqaqa tappa tashladi.

– Ahmoqlik qilma, Elen, – dedi u xirillaganCHA, – hech mahal keyin pushaymon bo'ladigan ish qilma, qizaloq.

Ro'molchani yerdan oldim-u, yoniga cho'k tushdim.

– Yo'q, – dedim men qat'iy ovozda, – men turmushga chiqmayman, xonim.

– Yo'q! Zinhor-bazinhor bunday deya ko'rma! – endi bu gal bekachning tovushida o'zgacha, onalarcha qaynoq mehr taftini his etib, birdan ko'zlarimda yosh qalqidi. Men Garrini yaxshi ko'rardim, biroq ko'z ochib ko'rganim, o'z uyimdek bo'lib qolgan bu xonadonni shunday osongina, yengillik ichida bevafolik va berahmlik hissi mavj urib turganda, bir umrga tashlab ketolmasdim!

Eshik yonida anchadan beri poylab turgan Garri yana taqilatdi. Shaksiz, u ichkaridagi bor gapni eshitgan va uqqan, ammo qismatimiz nihoyasini unga o'z so'zim bilan tasdiqlashimni kuyatogandi.

Qo'limga u yozgan bir bog'lam xat va tumshug'i uchida kichkinagina zanjiri bor kumush qush – Garri bergan hadyani

oldim-u, qarshisiga dadil chiqib bordim. Unga hatto biror og'iz so'z aytishga ham imkon bermadim.

– Ol, bularning hammasini qaytarib olib ket, – dedim Garri-ga iloji boricha qaramaslikka urinib. – Bari tamom bo'ldi. Senga turmushga chiqolmayman.

U hayron, benihoya g'amguzorlik ichida ko'zlarimga boqib turardi.

– Men o'z bekamni tashlab ketolmayman.

Tamom, shu so'z bilan eshikni qarsillatib yopdim-u, misoli murdadek hissiz, ne qilarimni bilmay bir muddat shuursiz turib qoldim. Butun a'zoyi badanim zir-zir titrar, yuragim beto'xtov gursullagancha o'tib ketayotgan shu g'animat soniyalarni mahkam tutib qolishni behuda istab yotardi. Ortiq o'zimni ushlab turolmadim, chidayolmasdan shartta eshikni ochdim, biroq men kutgan inson allaqachon ketib bo'lgandi. Ha, bekam, qaysidir ma'noda Garri men kutgan inson edi... Ammo biz – oqsochmiz va bizning burchimiz barcha orzu-umidlarimiz osmonini istasa kengaytirib yoki toraytirib yuborishga har qachon qodir. Lekin ba'zan vujud idrokka itoat etmay qo'yadi. Egnimda oqsochlik libosim, ifloslana boshlagan dog' fartugim bilan, oyoqlarimda esa xonaki shippak, zirillagancha yugurib ko'chaga chiqdim... yo'lga termildim. Meni ko'rgan odamlar jinni deb o'ylab ustimdan kulishdi...

...Voy, Xudoyim! Nimalar qilib o'tiribman! Axir, soat zang uryapti-ku! Men esa sizni, ardoqli bekam, shu mahalgacha uxlatmasdan olib o'tiribman-a, ahmoqligimni ko'ring! Nega meni keraksiz ming'irlashlarimdan to'xtatib, buning o'rniga maza qilib uyquga keta qolmadingiz?.. Keling, oyoqlaringizni o'rab qo'yaman. Buvingiz ham hamisha ana shunaqa uxlardi. Bekach menga har gal yonidan chiqishimdan oldin: „Yaxshi dam ol, Elen. Bosinqiramay uxla va barvaqt tur“, deya alohida tayinlardi. Agarda hozir keksa bekach tirik bo'lib, shu so'zlarini ayt-sa, men nima qilardim ekan, bilmadim, balki, yana tuni bilan baribir bosinqirab chiqar va ertalab xonimdan, odatdagidek, yana dakki eshitar edimmi, bilmadim...

...Yo‘q, azizam, yo‘q. Aslida, men bu qadar xayolparast va devona emasman. Shunchaki, gohida mana shunday o‘yga cho‘mib qolaman. Ammo bema‘ni o‘ylarning hech kimga xosiyatli joyi yo‘q, to‘g‘rimi, bekam? O‘y o‘yni chaqiradi faqat. Umrni quruq xayol bilan o‘tkazish g‘irt telbalikdan boshqa narsa emas. Lekin, bekam, oqsochingiz ham anoyi qariyalardan emas, u aqlini topa oladi. Hecham adog‘i yo‘q sarsari o‘ylar girdobiga cho‘ka boshlaganimni sezgan on o‘zimni qo‘lga olaman-da: „Bas endi, Elen kampir, bunaqa ahmoq qiz bo‘lma! Basharti shu gul umringda o‘y o‘ylashdan ko‘ra tuzukroq bir ma‘ni topolmay qolsanggina, butun hayotingni shu quruq xayollaringga bag‘ishla!“ deyman.

...Sizga xayrli tun tilayman, bekam. Avvaldan ma‘zur tuting, lekin men bu kech ham yana bosinqirab chiqadiganga o‘xshayman.

Mark TVEN

(AQSH)

KUCHUKCHA VA UCH DOLLAR PUL

Men hamma vaqt, odam halol yashashi kerak, deb ishonib kelganman. Doimo bitta gapni takrorlardim: hech qachon o'zing ter to'kib topmagan nonni og'zingga olma.

Hozir sizga butun umrim mobaynida nechog'lik halol yashaganimni isbotlab beruvchi bitta hikoyani aytib bermoqchiman.

Bir-ikki kun ilgari yaqin do'stimning uyida Mayls ismli general bilan uchrashib qoldik. General Mayls tengi yo'q odam ekan, u bilan tezda til topishib oldik.

– Siz mabodo 1867- yilda Vashingtonda yashagan emasmi-siz? – deya dabdurustdan so'rab qoldi general.

– Ha, yashaganman, – deb javob berdim men.

– Buni qarang-a, o'shandan beri hech yuz ko'risholmadikmi? – dedi general afsuslanib.

– General, – deya uning gapini bo'ldim men. – O'shandan keyin biz yuz ko'risholmasdik. Siz o'sha paytdayam allaqachon katta general bo'lganingizni, men esa hali nomi chiqmagan va kitoblariniyam hech kim o'qimaydigan bechoragina yozuvchi bo'lganimni unutgan ko'rinasiz. Siz meni eslay olmaysiz, deb o'ylayman, axir biz o'sha vaqtda Vashingtonda bir martagina ko'rishib qolgandik.

O'sha uchrashuvni men hozirgiday yaxshi eslayman. Unda men rosa g'arib yashardim, hatto nonga ham pul topolmay qiy-nalardim. Mening bir do'stim bor edi. U ham mendan qolish-maydigan kambag'al yozuvchi edi. Biz birga yashardik. Hamma ishni birgalashib bajarardik: ishlardik, kitob o'qirdik, birgalikda sayr qilardik. Qornimiz och qolganida ham ikkalamiz barobar

och bo'lardik. Bir marta uch dollar pulga rosayam zoriqib qoldik. Nima uchun aynan uch dollarga muhtoj bo'lganimizni hozir eslay olmayman-u, biroq o'sha pulni kechgacha topishimiz zarur bo'lgani yodimda qolgan.

– Biz darhol uch dollar topishimiz shart, – dedim do'stinga. – Men bu pulni topishga harakat qilaman, lekin sen ham jim o'tiraverma.

Uydan chiqib ketganim bilan qayerga borib, qanday qilib uch dollar topa olishimni bilmay boshim garang edi. Bir soatcha Vashington ko'chalari bo'ylab sandiroqlab yura-yura, axiyri tinka-madorim quridi. Nihoyat, bitta katta mehmonxona oldiga keldim. „Ichkariga kirib, biroz nafasimni rostlab olay“, deb xayol qildim o'zimcha.

Mehmonxona zaliga kirib, divanga o'tirdim. To jajjigina, yoqimtoy bir kuchukcha zalda paydo bo'lib qolguncha o'sha yerda o'tiraverdim. Kuchukcha nimanidir qidirib yurardi. Ha, chindanam g'aroyib kuchuk ekan, deya xayolimdan o'tkazsamda, biroq qo'limdan hech nima kelmasdi, oxiri men uni yonimga chaqirib, u bilan birga o'ynay boshladim.

Notanish bir erkak mehmonxonaga kirib kelganida men haliyam it bilan o'ynab o'tirardim. Boyagi erkakning egnidagi ko'rkamgina kiyimidan men darhol uni general Mayls ekanligini fahmladim. Men ilgaridan uni gazetalardagi suratlari orqali yaxshi tanirdim.

– Voajabo! Qanday chiroyli kuchukcha ekan-a! – deya hayratlandi u. – Siznikimi?

Endi javob aytish uchun og'iz juftlagan ham edim, u to'satdan:

– Kuchugingizni sotmaysizmi? – deb so'rab qoldi.

– Uch dollar, – deb yubordim bexosdan.

– Uch dollar? – deya ajablandi general. – Judayam arzon-ku. Men sizga kuchugingiz evaziga ellik dollar taqdim etaman.

– Yo'q, yo'q, kerak emas. Atigi uch dollar kifoya qiladi, janob.

– Mayli, nima ham derdim. Kuchuk sizniki. Modomiki faqat uch dollargina istar ekansiz, kamina itingizni jon-jon deb sotib olaman.

General Mayls menga uch dollar berdi-da, itni olib, xonasiga chiqib ketdi.

Oradan o‘n daqiqa o‘tar-o‘tmas bir qariya zalga halloslaganicha yugurib kirdi. U zal uzra zirillab ko‘z yugurtira boshladi. Cholning nimadir qidirayoganini tushundim.

– Aftidan, bir kuchukchani qidirayotgan ko‘rinasiz, janob? – deya iltifot qilib so‘radim.

– O, ha! Uni ko‘rdingizmi? – deb so‘radi qariya suyunib ketib.

– Itingiz atigi besh daqiqa avval shu yerda edi, uni bir erkak bilan ketganiga ko‘zim tushganday bo‘luvdi, – dedim men shosha-pisha. – Agar yo‘q demasangiz, uni topishda sizga ko‘maklashib yuboraman.

Qariya xursand bo‘lib ketdi va unga yordamlashishimni iltimos qildi.

– Sizga yordamim tegsa, boshim osmonga yetardi, biroq bu hol andak vaqtimni o‘g‘irlyaydi-da, shunga...

– Ketgan vaqtingiz hisobini o‘zim to‘layman, – dedi qariya jon holatda. – Qancha istaysiz?

– Uch dollar – deb hozirjavoblik bilan javob berdim men.

– Uch dollar, – xuddi general kabi ajablendi qariya ham. – Biroq bilasizmi, mening itim bebaho kuchuk edi. Agar uni menga topib bersangiz, sizga o‘n dollar ham to‘lashga roziman.

– Yo‘q, janob, men faqat uch dollargina istayman xolos, undan ortiq bir tiyin ham kerak emas, – deya hotamtoylik qildim men.

Shundan so‘ng men to‘ppa-to‘g‘ri general Mayls xonasiga ko‘tarildim. General yangi mehmoni bilan o‘ynab o‘tirgan ekan.

– Itni qaytarib olgani keldim, – deb ma‘lum qildim men qat‘iy.

– Lekin endi bu it sizniki emas – uni men sotib oldim. Buning evaziga sizga uch dollar pul ham in‘om etdim, – deya hayron qoldi general.

– Sizga bergan pulingizni qaytarib beraman, lekin itni olib ketishim zarur, – deb oyog‘imni tirab oldim men ham.

– Ammo siz kuchukni menga pullab bo‘ldingiz, u endi mening itim.

– Afsuski, uni sizga sotolmas ekanman, janob, negaki u meniki emas edi.

– Bunisi bilan nima ishim bor, biroq siz kuchukni uch dollar evaziga menga sotib bo‘lgansiz.

– Buni qarang-a, it o‘zimniki bo‘lmasa, uni sizga qanday qilib sotib yuboraman? Siz mendan kuchuk uchun necha pul istaysiz, deb so‘radingiz, men esa uch dollarga zoriqib turganimni aytdim, bo‘lgan gap shu, xolos. Lekin sira-sira it meniki, degan gapni og‘zimga ham olmadim.

Endi general Maylsning tepa sochi tikka bo‘ldi.

– Bergan uch dollarimni cho‘zib qo‘ying-da, itingizni olib ketavering, – deb baqirdi u.

Kuchukchani o‘z egasiga olib borganimda, boyoqishning boshi ko‘kka yetdi, quvonchi terisiga sig‘may, va‘da qilgan uch dollar pulini qo‘limga tutqazdi. Mening ham ko‘nglim joyiga tushgandi, zero, mana endi peshana terim bilan ishlab topgan uch dollar pulga ega bo‘lgandim.

Ana endi siz nima sababdan mening halollik borasida aytgan so‘zlarimni anglab yetgandirsiz. Zero „Oshing halol bo‘lsa, ko‘chada ye“, deydilar. Odam hech qachon beli og‘rib topmagan nonni og‘ziga solmasligi joiz.

Jon GOLSUORSI

(Angliya)

ESKIRGAN ETIK

Olti oydan buyon ishda omadi yurishmay, ancha dilgir bo‘lib yurgan tajribali aktyor Jilbert Keyster kunlarning birida, aniqrog‘i qoq kunduz chog‘ida dengiz bo‘yidagi dam olish maskanida xomush kayfiyatda kezib yurardi. Keyster yaxshigina mahoratli ijrochi edi-yu, biroq oxirgi spektakllardan biri „Tezkorlar mag‘lubiyati“ pyesasidagi doktor Dominik rolini talqin etgach, umuman ruhiyati tushib ketdi. Sababi, teatr uni sezilarli darajada xorlab tashladi, haftasiga millionlab daromad jamg‘aroyotgan mazkur tomoshadan unga arzimagan choychaqa chiqarib berishdi. Natijada Keyster bu rolni ortiq ijro etishdan bosh tortdi, teatr esa uning o‘rniga boshqa bir aktyorni jalb etdi.

Bir ko‘zga tutiladigan ko‘zoynagini burni ustiga yaxshilab joylashtirib olgan janob Keyster yura-yura, baliq sotilayotgan do‘kon yonida xomush turib qoldi. Uning dimog‘iga katta dengiz qisqichbaqasining xushbo‘y isi urildi. O, mana shunaqa qisqichbaqa yemaganiga ham ne-ne zamonlar bo‘libdi! Ammo baliq sotuvchisi haqini to‘lay olmaydigan kishiga qisqichbaqasini tutqazib qo‘yarmidi! Bechora aktyor battar xomush tortib, nariroqdagi tikuv ishxonasining derazasi oldida to‘xtadi. Qalashib yotgan, turli-tuman gazlamalar uyumiga boqarkan, birdan o‘zini deraza oynasiga tutib, bir lahza-ga tomosha qildi. Allaqachon o‘ngib ketgan engil-boshi va, ayniqsa, shimining o‘ta yaroqsiz holatidan qattiq uyalib ketdi. Haa, bu Xudo urgan joylarda quyosh nuri shunaqayam serob va shunaqayam o‘tkirki, janob Keyster beixtiyor bu oftob

shu'lalarida o'zining bor shakl-u shamoyilini yanada yaqqol-roq ko'rib, ich-ichidan o'ksindi. Ajabo, bundan bor-yo'g'i bir necha yil oldin to'rt tomoni tekis, katta bir g'am-tashvishi yo'q, o'ynab-kulib yashayotgan sho'rlik aktyorning holi shu bo'ldimi endi? Jilbert Keyster tikuvchilik ishxonasining goh u derazasidan, goh bu derazasidan asta mo'ralarkan, u yerdagi xilma-xil kiyim-kechaklar, ko'ylak, kostyum va hatto ixcham shlapalargacha nazardan qochirmay, bir-bir ko'rib chiqdi. O'hhh, anchayin qimmatbaho matolar ekan, deb o'yladi janob Keyster ichida g'amgin ezilib. Ana shunday kayfiyatda tikuvchi ustaxonasidan o'tib ketarkan, bechora aktyor boshiga kelgan bo'lmag'ur va chigal o'ylardan alamzada bo'lgancha yaqindagina qo'ygan ensiz mo'ylovini silay-silay, yo'lini boshqa tarafga qarab burdi. „Yo, Xudoyim“, deb o'ylardi Keyster xayolchan yurib borarkan. „Yo Xudoyim! Hamma narsa ayqash-uyqash bo'lib ketdi. Nahot shunchalar abgor bo'lib qoldim?!“

Shu g'amgin xayollar ichida faromush tentigan Keysterning ko'zlari birdan yarq etdi. Uning shundoqqina ro'parasidan kalta bo'yli, qip-qizil va dumaloq yuzli tanish bir qiyofa chiqib qoldi. E Xudo! Bu, axir, Bris Grin-ku!

– Keyster?! O'zingmisan?! Buni qara-ya, rostdanam o'zingmisan?! Eski chodirimizdan ketganingdan buyon seni ko'rmagan edim. Eslaysanmi o'sha kunlarni, og'aynijon? O, Xudoyim-ey! Seni bu yerda uchrataman deb sira-sira o'ylamagandim. Xo'sh, ishlar qalay? Hammasi joyidami, birodarim?

Keysterning eski tanishi bo'lmish hozirgi kunda anchagina boyib, oshig'i olchi bo'lib yurgan Bris Grin omadi yurishmay turgan sobiq aktyorni ko'rganidan boshi osmonda ekanligini qayta-qayta takrorlab, Keysterni qo'ltiqlab oldi. Ilgarigi tanish hamkasbining farovon hayotidan, uning o'ziga to'q bo'lib turmush kechirayotganidan ko'ngli o'ksib, mung'ayib qolgan Jilbert Keyster esa tanishining hol so'rashlariga eshitar-eshitilmas qilib bazo'r ovoz chiqarardi:

– Hamma ishlarim joyida...

Biroq sobiq aktyorning ichidagi ovoz buning aksini qaytarardi: „Ey Rabbim, eski tanishlarim oldida meni sharmanda qilma!“

Bris Grin esa janob Keysterning ichki holatidan bexabar, shodon kayfiyatda u bilan yonma-yon qadam tashlagancha, chaq-chaq urib, so‘zlab ketdi.

– Mana bu yer esingdami? Qani, kirdik shu yerga! – Bris chog‘roq bir qahvaxonaga janob Keysterni yetaklab kirdi. – Filis, og‘ayni, bu yoqqa bir qaravorgin, – deb bosh ofitsiantni chaqirdi Bris, – men bilan mana bu qadrdon do‘stimga kokteyl, keyin ikra bilan biroz yegulik keltirsang. Qara-ya, sening huzuringda hozir kim o‘tiribdi, Filis, kimsan – janobi Keysterning naq o‘zlari, sen bu kishining ijrolarini hech ko‘rmagan-san-da, Filis, bu do‘stimning turgan-bitgani talant! Ana shunaqa, og‘ayni! – Bris labidan bol tomib, janob Keysterning bugungi tang holidan hozircha voqif bo‘lmay, faqat uni tinmay maqtab o‘tiraverdi.

Shu orada ularga xizmat ko‘rsatgani kelgan qiz qo‘lidagi kokteyl bilan ikrani stol ustiga qo‘yayotgan paytda dovrug‘i dunyoga ketgan Keysterga o‘zining ko‘m-ko‘k ko‘zlari to‘la chuqur hayrat bilan qarab qo‘ydi. Bu hangomani ko‘ring endi! „Kimsan – janobi Keyster emish!“ Axir olti oydan buyon holi tang bo‘lib, holiga maymunlar yig‘lagudek bo‘lyapti-yu! Jilbert Keyster ichida kinoya bilan ijirg‘anib, kulib qo‘ydi.

– Unchalik emas, Bris, – deya xijolat tortdi u Bris Grinni biroz hovuridan tushirishga urinib. – Judayam oshirib yubording.

Xuddi shu asnoda Jilbertning unnuqib ketgan nimchasi ostida hilvirab qolgan qorni quldurab, go‘yo, to‘ppa-to‘g‘ri, haq gapni aytding, degandek ovoz chiqarib qo‘ydi.

– Bor gapni aytyapman-da, birodarim! Qani, kokteylingni olib, bu yoqqa – narigi xonaga o‘taylik-chi, Jilbert, u yerda hech kim bo‘lmaydi. Xo‘sh, yeyishga nima buyuraylik, qisqichbaqami?

Shu payt Keysterning qorni yana quldurab, u ming‘irlagancha:

– Ha, bo‘ladi. Qisqichbaqa ham yomon taom emas, – deb qo‘ydi.

– Albatta-da! Buning ustiga bu yerning qisqichbaqasi anchagina katta va mazali, – Bris Grin shunday deb eski og‘ayni-sining roziligini kuchlab oldi-da, bir daqiqa gapdan to‘xtab, Jilbert Keysterning ma‘yus va bechoravash holiga bir qur ko‘z yugurtirib chiqdi.

– Ishlaring joyidami, Keyster? Seni ko‘rib chindanam o‘zimda yo‘q xursand bo‘lib ketdim. O‘ziyam haqiqiy akt-yorimiz bitta o‘zing eding-da!

– Rahmat, – deb qo‘ydi Keyster so‘nik ovozda, – ahvolim yaxshi, durustman. – Ayni vaqtda uning xayolidan: „Aslida, qayoqdagi bir havaskor ijrochi-yu, biroq miqtigina yaxshi odam bu“, degan fikr kechdi.

– Shu yer yaxshi ekan-a? – Bris tag‘in ofitsiantni chaqirdi, – ofitsiant, bizlarga eng lazzatli qisqichbaqa bilan birona yegulik, keyin yana bir parchagina lahm go‘sh, qovurilgan kartoshka bilan men ichadigan maxsus vinodan olib kelsangiz! Darvoqe, Keyster, ichkilikka tobing qalay? Nima ichamiz?

Keyster yengil tortib, ichida, Xudoga shukur, rostdanam ichgim bor edi, deb o‘yladi. Ikki sobiq hamkasb do‘stlar kichkinagina xonaning o‘rtasiga qo‘yilgan stol atrofida bir-birlariga ro‘para o‘tirishar edi.

– Omadimizni bersin, og‘ayni! – dedi Bris Grin ichimlik quyilgan qadahlarni mamnuniyat bilan urishtirarkan.

– Omadimizni bersin! – deb unga qo‘shildi Keyster ham, shu paytda bir-biriga urilgan qadahlardan ham „Omad! Omad!“ deganga o‘xshash jaranglagan tovush chiqdi.

– Xo‘sh, oxirgi pyesa qalay bo‘ldi, Jilbert? Odatdagidek uni ham qoyillatgandirsan?

Oh! Yo‘q! Aynan shu savolning ayni lahzalarda sirayam hojati yo‘q edi-da! Keyster miq etmay, bir ko‘zli ko‘zoynagini tag‘in to‘g‘rilab olarkan, labining bir chetida istehzoli kulib, javob qildi:

– Haa, rosayam shov-shuvli tomosha bo‘lib o‘tdi!

– Hmm, albatta, – dedi Bris ham uning gaplarini o‘zicha tushunib, – ammo u yerda hech kimning aytarli qobiliyati yo‘q, shunday emasmi?

Keyster bo‘lsa Brisning gaplarini to‘g‘rilagan bo‘lib, xayolida, „Aytarli hech kimning puli yo‘q u yerda“, deb tuzatgan bo‘ldi.

– O‘zing qanaqa rollarni o‘ynayapsan endi? Boyagi Gotta-Grampus qiyofasini qoyillatib qo‘yganding-da o‘ziyam!

– Hozir umuman hech narsa qilmayapman, – deb ochig‘ini aytdi Keyster shu vaqt, – hammasidan ko‘nglim qolib, shalvirab qoldim go‘yo.

Nochor ahvoldagi bechora aktyorning ushbu iqroriga uning eskirib, bo‘shashib ketgan shimidan ham „Shalvirab qoldim“, degan sado chiqqanday bo‘ldi.

– Eh! Mayli, mayli, bu gaplarni qo‘ya tur, – dedi Bris Grin Keysterning so‘zlariga unchalik ham ahamiyat bergisi kelmasdan. – O‘hho‘! Mana buni ko‘rib qo‘y, Jilbert! Yumshoq-qina qush go‘shriga tobing qalay edi, og‘ayni?

– Tashakkur, unaqa ovora bo‘lma, keragi yo‘q edi buning!

Biroq shu tobda Keysterning norozi ohangiga zid ravishda ochiqqan qorni yanayam qattiqroq gumburlab qo‘ydi. Bu qanday ziyofat bo‘ldi. Yo‘q, Keyster, aslida, o‘zining xarob sharoiti haqida hamkasbiga hech nima demoqchi emasdi, ammo oxirgi vaqtdagi uni qattiq ranjitgan teatrdagi qator noxushliklar Keysterning sabr kosasini limmo-lim to‘ldirib, tilini bo‘shatib yubordi. Ehtimol, u ham o‘zicha bir dardlashgisi kelgandir.

– Shoshma-chi, Keyster, menga qara-chi! – Shu payt Bris kutilmagan hayratdan andak esankiraganicha ajablanib so‘radi: – Keyster, sen mo‘ylov qo‘yib yuborganmisan, og‘ayni? Buni qara-ya, nega avvalroq shuni payqamadim ekan?! Yo‘q, yo‘q, to‘g‘ri tushun, meni o‘lgudek qo‘pol ekan, deb o‘ylama, ammo bu narsaga mana hozir, birdan ko‘zim tushib qoldi. Nima, sen mo‘ylovni birdan o‘stirdingmi?

– Yo‘q, birdan emas, asta-sekin, – deb javob berdi Keyster.

– Mo‘ylovni nima sababdan qo‘yding o‘zi?

– Ochlikka qarshi niqob bu, – shu chog‘da Keysterning lablari beixtiyor titrab ketdi.

– Unaqa emasdir, – deb qo‘ydi Bris to‘satdan mung tortib. Keyin Keysterga biroz dalda berish uchun qo‘shimcha qildi: – Menimcha, mo‘yloving sekin-sekin to‘kilyapti ekan. Ancha siyraklashib qolibdi o‘ziyam. Ha, mayli, buni qo‘yaylik endi, yana biron yegulik aytaylikmi?

Bris sobiq hamkasbining siyoh dilini o‘zicha talqin etib, indamay qo‘ya qoldi. Oradan ozgina fursat o‘tgach, o‘z orzulari to‘g‘risida so‘zlay ketdi:

– Bilasanmi, Keyster, men tez-tez o‘z sahnam, o‘z tomoshagohim bo‘lishini orzu qilganman. O‘sha ajoyib sahna bilan ajoyib bir hayot qurishni shirin xayol qilib yashab kelganman. Mana, xuddi seningdek iste’dodi bor odamlar yashaydigan ajoyib va bekam-u ko‘st hayotni.

– Bekam-u ko‘st? Mukammal? – hayron bo‘lib ensasini qotirdi bechora Keyster.

– Ofitsiant, bizlarga tamaki olib kelsangiz. Ha, ha, tamaki va qahva ham, – deya buyurdi Bris, Keysterga javob berish o‘rniga. – Bugun kechda senikiga borib, yana chaqchaqlashib o‘tiramiz, xo‘p? Bu yerda biror hafta bo‘larsan, axir? Yo darrov ketib qolasanmi?

– Bekam-u ko‘st hayot! Mukammal va ajoyib hayot! – turmushning shafqatsiz toshlari otila-otila parokanda bo‘lib to‘zgi ketgan Jilbert Keysterning xavotirli kunlari ayni damda uning ko‘z o‘ngidan g‘ira-shira bo‘lib o‘tayotgan edi. U Brisga lom-mim ham demasdan (ehtimol, uni hali eshitmagandir ham) achchiq kulimsiragancha o‘z umridan o‘zi kuyunib o‘y o‘ylardi. Voajab, chindanam Bris aytayotgan o‘sha go‘zal va kamchiliksiz hayot qayda bor ekan? Bo‘lganda ham, Keyster kabi sho‘ring qurg‘urning manglayiga bitilarmikan o‘shanday kunlar? Bu nechog‘lik ajoyib va qanchalar mo‘jizaviy tole tortig‘i bo‘lardi?..

Eh, jilvakor hayot!..

Xuddi shu tobda bechorahol Keysterning g‘aribona qiyofasini tutayotgan tamakisini hadeb chekmasdan, barmog‘ida qisib,

jimgina o'tirgan Bris Grin achinib kuzatmoqda edi. Brisning lablari yarim ochilib qolgan, ko'zlari dengiz tubidagi marmar toshchalardek tep-tekis va silliq bo'lib yarqirar, nigohlari teran boqardi. Uning ko'zlari Jilbert Keysterni boshdan oyoq kuzatish vazifasi bilan mashg'ul ekan, birdan ular borib-borib dasturxon solingan katta stol tagidagi burchakda to'xtadi. Shunda tuyqusdan Brisning achchig'i chiqib, lablarini asabiy yaladi-da, jahl bilan Keysterga baqirib berdi:

– Menga qara, hoy o'g'il bola, meni g'irt hayvon ekan deb o'ylamagin-u, biroq sen qip-qizil boyagi... boyagi... nima deydi buni, hah, boyagi tog' ustida bazo'r ilinib turgan liqildoq toshga o'xshab qolibsana! Men aytmoqchimanki, Jilbert, mahkam bo'l, og'ayni! Tag'in o'sha tog'dan oxir-oqibatda dumalab tushib ketmagin! Agar senga yordamim kerak bo'lsa, hech tortinma, bemalol aytaver! Eski qadrdonligimiz haqi-hurmati, bilasan-ku, men... hech...

Shu damda Brisning ko'zlari yana katta stol tagidagi o'sha burchak tomon og'di. Keysterga Brisning bu nigohi qiziq tuyulib, u ham o'sha tarafga ko'z tashladi. Shunda Jilbert Keysterning ko'zlari qip-qizil gilam ustida o'zining oyog'idagi uvadasi chiqib ketgan yirtiq etigiga tushdi. Uning etiklari chindanam o'ta abgor holatda edi, balkim, Keysterning o'zidan ham g'aribroq edi ular. Juda soz! Keyster bu nazar ifodasini judayam yaxshi tushunardi. Etik bo'lsa Keysterga rosayam qadrdon, ularni sobiq aktyor „Aldov“ spektaklidagi Bert Karsteys roli uchun ataylab sotib olgandi. Yaxshi etiklar ekan. Anchaga chidadi.

Keyster o'zining qadrdon va sadoqatli etiklaridan ko'z uzib, achinish hamda tashvish bilan ularga qarab o'tirgan Bris Gringa boqdi. Burni ustidagi bir ko'zli ko'zoynagi ortidan Keysterning doimgi achchiq kulimsirashi ifoda etildi va u bunday dedi:

– Hechqisi yo'q, hammasi uchun Xudoga shukur! Senga nima bo'ldi?

– Haligi... hech... hech narsa. Shunchaki xayolim qochdi, – deya talmovsiradi Bris u yoq-bu yoqqa alanglab. U oxirgi mar-

ta Keysterning xaroba etiklariga so‘nik nazar tashlab, o‘rnidan qo‘zg‘aldi. Ofitsiantni chaqirib, hisob-kitob qildi.

– Mayli bo‘lmasa, qariya, – dedi u chiqib ketishdan avval Keysterga o‘girilib, – ma‘zur tutasan, og‘ayni, zarur ishlarim bor edi. Xuddi shu soatda bir uchrashuv tayinlagandim, kech qolmay bora qolay. Ammo-lekin seni ko‘rganimdan boshim osmonga yetdi, Keyster. Shunaqayam xursand bo‘lib ketdimki, quvonchimni aytib ado etolmayman! Yana ko‘rishguncha, birodarim! Xo‘p, o‘zingni ehtiyot qil!

– Xo‘p, xayr! – dedi Keyster ham. – Rahmat senga!

Bris Grin qahvaxonadan chiqib ketdi. Keyster bir o‘zi, yakka-yolg‘iz qoldi. U hamon o‘sha mungli qiyofada qo‘lini iyagiga tirab olgancha, bir ko‘zli ko‘zoynagi ortidan bo‘m-bo‘sh qadahiga tikilib o‘tirdi. Ha, Keyster yolg‘iz edi shu tobda, u bilan faqat o‘z yuragi, shu miskin hayoti va o‘ta eski hamda sadoqatli bo‘lgan etiklari birga qolgandi. Birdan uning quloqlari ostida yaqin va uzoq o‘tmish sadolari jarang sochdi: „Janob Keyster, bo‘sh vaqtingiz bormi?“, „Keyster janoblari, qo‘ng‘irog‘ingizni intizorlik bilan kutaman“, „Iltimos qilaman, hurmatli janob Keyster, malol kelmasa, bizga manzilingizni qoldira olasizmi?“, „Ma‘zur tutasizlar, mening repetitsiyam bor edi, savollaringizning bariga javob berolmayman, ming bor uzr“, „Yo‘q, yo‘q, hozir sirayam vaqtim yo‘q edi, kechirasizlar“...

Ana shu balandparvoz maqtov-u olqishlar ummonida oqa-oqa Keyster oxiri bugungi kuniga yana qaytib keldi. Xayol uni uchqur otday juda-juda olisga, uzoq o‘tmishning g‘ala-g‘ovurli, o‘tkinchi yulduzlar yarq-yurq etib porlagan aldamchi kechalarga olib borgandi. Endi-chi? O, Parvardigor! Endi ne ko‘ylarga tushib qoldi? Bu ne ko‘rinish? Ajoyib va mukammal hayot emish! Hech kimga keragi yo‘q, sayoq bir itday tentigan hayot emasmi bu? Hamma yoqda davring gullaganda ko‘tar-ko‘tar, omading ketganda esa xor-zorlab tashlab ketishmi? Hayot misoli yelvizak uchirib borayotgan sap-sariq va yolg‘iz barg-u, unda aslo hech nimani yashirib bo‘lmaydi. Bu chorasiz va tashlandiq barg chehrasidan na g‘ariblikni va na umidsizlikni

yashirib bo‘ladi. Hammasi kaftdek namoyon, yaqqol aks etib turaveradi. Odamzod mukammal va ajoyib hayotni hech qachon, hech qayerdan topolmaydi!

Stol ustini yig‘ishtirib olish uchun ofitsiant keldi. Ketish kerak! Shu yerda, Keyster bilan eshik orasidagi stol atrofida ikki nafar yosh xonim kelib o‘tirishgan edi. Keyster ularning nigohini zimdan payqab turar, xonimchalarning o‘zaro shivir-shiviri uning ding quloqlariga shundoqqina eshitilib turardi.

– Albatta, uning so‘nggi ijrosi edi o‘sha spektakl. Ammo men o‘shanda uning mo‘ylovini ko‘rmagan ekanman, siz sezmaganimidingiz?

– Oh, albatta, ko‘rgandim! Bu aniq o‘sha aktyor-ku! Endi xarob bo‘lgan ko‘rinadi boyoqish!..

Ortiq bu joydagi gap-so‘zlarga toqatim qolmadi.

Keyster qaddini rostlab, o‘rnidan turdi, uning bir ko‘zli ko‘zoynagi ostida hamishagi kinoyali tabassumi balqidi. Bu xonimchalar uning so‘nggi ijrosi bo‘lmish doktor Dominikni rosa avra-astarini ag‘darib, g‘iybat qilishayotgabdi.

– Janob, agar ovqatlanib bo‘lgan bo‘lsangiz, maylimi, das-turxonni yig‘ishtirib olsam? – deb so‘radi uning ketishini poylab turgan ofitsiantlardan biri.

– Ha, ha, albatta. Men ketyapman.

Keyster darhol o‘zini o‘nglab oldi-da, ketishga chog‘landi.

Ikki yosh xonimcha esa hamon undan ko‘z uzmay, ta‘qib etib o‘tirishardi. Viqorli, biroq ozgina siniq bir tabassum bilan Jilbert Keyster ularning yonginasidan o‘tib ketdi. U buni ataylab qildi, negaki sobiq aktyor biroz nariroqdan o‘tganda, bu beg‘am hamda Bris Grin orzu qilgandek bekam-u ko‘st, g‘aroyib hayot tarzini kechirayotgan yosh xonimchalar uning yirtilib ketgan juldurvoqi etigini ko‘rib, battar gupurishlari mumkin edi.

Keyster bo‘lsa shu tobda unga hamroh etiklari ortiqcha gap-so‘zga qolishini sira istamas edi.

Gi de MOPASSAN

(Fransiya)

XONADON

Bir vaqtlar eng jonajon do'stim bo'lgan Simon Radevinni yo'qlab, uning uyiga bordim. Biz Simon bilan qariyb o'n besh yil davomida hech yuz ko'risholmagandik. Ilgari menga hammadan ko'ra yaqinroq bo'lgan haqiqiy og'aynim mana shu Simon edi, biz u bilan ehhee, qancha-qancha uzundan uzun, osuda va farahbaxsh kechalarni birga o'tkazgandik. Simon, chindanam, bebaho yigit edi, odam bermalol suyansa bo'ladigan, eng yashirin sirlarini ham qo'rqmay ayta oladigan, hamma vaqt ziyrak aql bilan so'zlovchi, butun miyangizni faqat tafakkur bulog'i bilan sug'oradigan, tengi yo'q, asl do'st edi.

Vaqt-soati kelib, ikki oshna bir-birimizdan bazo'r ayrilishimizga to'g'ri keldi: shuncha yil birga yashab, birga ishlagan, hatto bir narsadan zavqlanib, bir xil tushunchani baravar anglab yetgan, bir xil hissiyotdan titrab, bir xil ajoyibotlardan qah-qah otgan yaqin odamingizdan birdaniga ajralib ketish oson emasdi. Biz bir-birimizni birgina ko'z qarash bilan ham tushunib ketaverardik, ha, bu shunday ajoyib do'stlik edi. Ammo na iloj, hayot har birimizni o'zining atab qo'ygan yo'llariga bepisand ravona qildi.

Keyin Simon uylandi, uning uylanishi juda-juda qiziq bo'lgandi. U o'ziga munosib bo'lmagan landavur bir qizni o'zidan o'zi xotinlikka saylab oldi. Kichkinagina, rangpar qiz Parijga er izlab kelib qoldi-yu, bir nima qilib, do'stim Simonni qarmog'iga ilintirdi. Haliyam ishongim kelmaydi, qanday qilib shunday omi, fahm-farosati kalta, bo'shang bir oyimcha o'zining qiltiriq qo'llari-yu, o'rinsiz gaplari bilan aql-hushi joyida

bo‘lgan binoyiday bir yigitni o‘ziga rom qila olgan ekan? Turib-turib, hayron qolasan kishi.

Bechora Simon! Boyoqish, albatta, o‘zini limmo-lim baxt nuri to‘lib-toshgan uyida xayol qilib, bor orzu-umidlarini o‘sha ozg‘ingina, vafodor va muloyimsupurgi xotining ma‘nisiz ko‘zlarida ko‘rib, durustroq o‘ylab o‘tirmay, o‘sha dumbulsifat qiz bilan bir umrlik yostiqqa birga bosh qo‘yib ketavergani menga haliyam g‘alati ta’sir qilardi.

O‘sha paytda u harakatchan va jo‘shqin kishilarning odmi, ahmoqona turmush tarzi tufayli qo‘pollashib, sayozlashib ketishi, tashqi hayot ikir-chikirlarini deb, o‘zlarini unutib qo‘yishlari tayin ekanligini xayoliga ham keltirmagani aniq.

Qiziq, u hozir qanaqa bo‘lib ketgan ekan-a? Haliyam o‘sha o‘sha ochiqko‘ngil, bir qop yong‘oqday shaldir-shuldur, hammani og‘ziga qaratadigan Simonmikan yo bo‘lmasam antiqa turmushi ta’sirida maydalashib, dag‘allashib ketgan quruq erkak qiyofasimikan? Axir, o‘n besh yil chakana muddat emas, bu yillar bitta odamni ming ko‘yga solishi mumkin!

Men o‘tirgan poyezd nihoyat kichikroq bir bekatga kelib to‘xtadi. Bo‘lmamdan chiqib, yerga oyoq qo‘yishim bilan ikki yuzi pomidorday qip-qizil, xumday baqaloq bir kishining: „Jorj!“ degancha men tomon quchoq ohib, lapanglab yugurib kelayotganini ko‘rib qoldim.

Biz mahkam quchoqlashib tursak ham, men hadeganda bu erkakni daf‘atan taniyolmadim. Keyin biroz o‘zimga keldim-da, mislsiz hayrat ichida:

– O, Xudoyim-ey! Simon, senmisan?! Buni qara, hecham ozmabsan-ku-a?! – deb unga boshdan oyoq ko‘z yugurtirib chiqdim.

Simon bo‘lsa qornini selkillatgancha xaxolab kulardi:

– Sen nima deb o‘ylovding-a? Yaxshi yashash, to‘kin dasturxon, yoqimli kechalar! It yotish, mirza turish – mening yashashim shu-ku, og‘aynichalish!

Qadrdon oshnamning keng, do‘mboq yuzlariga yaqinroq tikilib, undan o‘tmishda men uchun nechog‘lik aziz bo‘lgan

xislatlarni topishga urinardim. Simonning faqat ko‘zlarigina o‘zgarmagan edi, biroq ularda ham menga tanish bo‘lgan nigohlar ortiq balqimasdi, shunda o‘zimga o‘zim: „Basharti ko‘zlar teran aql ko‘zgusi ekan, demak, boshdagi aql tarozisi ham avvalgiday emas, eh, men bilgan Simondan zig‘ircha ham qolmabdi-da!“ deb og‘rinib qo‘ydim.

Simonning ko‘zlari do‘stona shodlikdan porlab, yonib turgan bo‘lsa-da, ularda aql nurlari endi chaqnamay qo‘ygandi. Bir og‘iz so‘z bilan butun zakiyiligini ayon qilib turguvchi qadrdonim Simon endi qaylarda qolib ketdi ekan-a? Chuqur g‘ussa-ga botib turarkanman, to‘satdan uning ovozi xayolimni bo‘ldi:

– Jorj, qani bu yoqqa bir qarab qo‘y-chi! Bular – mening to‘ng‘ich bolalarim!

O‘n to‘rt yoshlar atrofidagi, qomati xuddi xotinlarnikiday bir qiz bilan yoshi o‘n uchlar chamasidagi o‘quvchi kiyimidagi bir bola ikkilanganicha, qo‘rqa-pisa yonimizga keldi. Men ko‘zlarimga ishonmasdan, arang ovoz chiqardim:

– Rostdanam sening bolalaringmi?

– Bo‘lmasam-chi! Meniki-da! Meniki bo‘lmay kimniki bo‘lsin! Xa-xa-xa! Simon yana xaxolaganicha bolalarining yelkasiga qoqib qo‘ydi.

– Farzandlardan nechta bo‘lgan o‘zi?

– Naq beshta! Yana uchtasi uyda qolgan!

U, bu gaplarni boshqacha g‘urur, hatto g‘olib bir odam ohangida gapirdi, men bo‘lsa u so‘zlagan sari ich-ichimdan tushunarsiz og‘riq bilan do‘stimning dimog‘dor va kekkaygan aftiga cheksiz hasrat bilan tikilib turardim. U bamisoli o‘z inida faqat bola ko‘paytirish bilangina mashg‘ul bo‘lgan beg‘am ayiqday ro‘paramda gerdayib qo‘r to‘karkan, birdaniga butun qalbim so‘vib, uni zilday tegirmon toshi bosib qolganday edi.

Birozdan so‘ng biz Simon minib kelgan izvoshga o‘tirdik. U zerikarli, mudroq bosgan shaharcha oralab labi labiga tegmay, tinmay javraganicha izvoshini haydab ketdi. Ko‘chalarda hech zog‘ ko‘rinmas, unda-bunda bir-ikkita it bilan oqsoch xizmatkorlar qorasi ko‘zga tashlanib qolardi. Ba‘zan-ba‘zan do‘kon-

lari oldida ko‘rinib qolgan sotuvchilar Simonni ko‘rib, bosh kiyimlarini ko‘tarib, salomlashgan bo‘lar, Simon ham o‘sha asnoda ularga javoban boshini qimirlatib o‘tar, keyin menga darhol o‘sha kishining kimligini bayon qila boshlar, bu bilan u xuddi, shaharchadagi hamma odamni besh qo‘limdek bilaman, demoqchiday bo‘lardi.

Tez orada shaharchadan ham chiqib oldik. Endi izvosh baayni parkday kattalikdagi bepoyon bog‘ qarshisidagi mahobatli uy oldiga kelib to‘xtadi.

– Mana shu bizning kulbayi vayronamiz bo‘ladi! – soxta kamtarlik bilan xitob qildi Simon, pirovardida u yana tilidan bol tomib, o‘zining „kulbayi vayrona“sini ta‘riflab ketdi, men ham noiloj uning gaplarini quvvatlab turdim.

Uyga yaqinlashishimiz bilan ostonada kelguvchi mehmon uchun ataylab pardozi qilgan, sochini ham maxsus tuzattirib, kutilgan mehmon sharafiga boshdan oyoq yasan-tusan qilgan uy bekasi ko‘rindi.

Yo‘q, bu ayol men o‘n besh yil burun ko‘rgan va bilgan oriqqina oyimtilla emasdi, qarshimda o‘sha rangpar qiz o‘rnida yoshini ham aniqlab bo‘lmaydigan, faqat qomatigina ayollikdan darak berib turuvchi, aslida, xuddi eri kabi xumday semirib ketgan do‘mboq bir xonimning aksi turardi. Biroq uning ham xotin va ona degan nomi bor edi; onalik vazifasida misoli tuxum bosib yotadigan bo‘lg‘usi ona tovuq kabi, xotin o‘rnida esa hech nima bilan ishi yo‘q, boqibeg‘am, biqqi cho‘chqadek yashab kelayotgan bir ayol edi u.

Shunday bo‘lsa-da, beka meni sertakalluflik bilan kutib oldi, Simon bo‘lsa haliyam og‘zi qulog‘ida, meni to‘g‘ri kattagina mehmonxonasi tomon boshlab ketdi. Eshik oldida xuddi boshlig‘i ro‘parasida saf tortgan o‘t o‘chiruvchi xizmatchilar singari qator bo‘lib tizilib olgan uch nafar bolaga duch keldim.

– Qolgan bolalaringmi bular?

Gapim tugar-tugamas, Simon huzur qilib bolalarini tanishtirib ketdi:

– Bunisi – Jin, mana bunisi bo‘lsa Sofiya, bu esa Gontran. Qalay, ajoyib-a?

Boshim bilan tasdiq ishorasini berib qo‘ydim, Simon bir zumda mehmonxona eshigini lang ochdi. U boshqacha mehmonnavozlik ishtiyoqi bilan harakat qilardi. Ichkariga kirgan zahotim xona burchagidagi tebratma kursi ichiga botib ketgan, kursisini ohista likillatib, tebranayotgan qari bir cholga ko‘zim tushdi. Aftidan, u falaj edi. Yuzimdagi savol alomatini payqagan chog‘i Radevin xonim darhol yonimga kelib, past ovozda:

– Bu kishi bizning buvajonimiz bo‘ladi, janob. Ancha qarib qoldi, yoshi ham sakson yettilarga borib qolgan, – dedi. So‘ng qaltirab o‘tirgan keksa cholning qulog‘iga yaqin kelib, baland ovozda shang‘illadi: – uyimizga Simonning do‘sti kelibdi, buva!

Bechora falaj chol menga nursiz ko‘zlarini bir muddat qadab, so‘nik tikildi-da, keyin bor kuchini og‘ziga yig‘ib, „Xayrli kun“, demoqchi bo‘ldi. Ha, rostdanam, shunday deyishga chiranib ko‘rdi boyoqish. Biroq og‘zidan – Ouva, ouva, ou... degan tushuniksiz ovozlar chiqib, keyin nochor qo‘llarinigina silkilab qo‘ydi.

Joyimga o‘tirarkanman, „Sizni ko‘rib turganimdan behad xursand bo‘ldim, otajon“, deb unga minnatdorlik bildirgan bo‘ldim.

Shu orada tashqaridan mehmondorchilik yugur-yugurlari bilan ovora bo‘lib yurgan Simon kira solib, tag‘in xaxolagancha gapira ketdi:

– O‘ho‘! Buvamiz bilan darrov oshna bo‘lib olibsizlarni deyman! Qoyil-ey! Bu odam tilla odam-da, Jorj, tilla! Bolalarinning ovunchog‘i desam ham bo‘ladi bu kishimni. Bilasanmi, otamiz ovqat desa o‘lib qoladi, lekin shunaqangi ochofatki, hoy, ko‘rib o‘zing hayron qolasan hali! Hali ko‘rasan ham, Jorj, ko‘rasan! U hatto shirinliklarga ham xuddi qizlarga qaraganday suq bilan qaraydi, dasturxonni ko‘zi bilan teshvoray deydi! Senga hali bundan ham qiziqqlarini ko‘rsatib qo‘yaman, og‘ayni, hademay hammasini o‘z ko‘zing bilan ko‘rasan! Xa-xa-xa!

Kechki ovqat uchun kiyimlarimni almashtirib olgani ko'rsatilgan xonaga ko'tarilarkanman, zinalar ustida ur-to'polon shovqinini eshitib, beixtiyor o'girilib qaradim, otalarining ketidan bir-birlarini urib-yiqitgancha zinalardan chiqib kelayotgan Simonning bolalariga ko'zim tushdi. Albatta, Simon buni mening hurmatim uchun, mehmoniga alohida e'tibor ko'rsatish maqsadida ataylab o'zi uyushtirgan edi.

Xonamning derazalari yam-yashil maysalar bilan qoplanganday tekis, biydek ulkan bug'doyzorlar-u suli ekinzorlari tomon qaragandi. Dala ichida na bir o'sgan dov-daraxt va na boshqa o'simlik butalari ko'zga tashlanardi. Bu manzara uy ichiga negadir g'amgin va yurakni zoriqtiruvchi kayfiyat olib kirardi.

Tushkun holda xomush bo'lib o'tirarkanman, nihoyat, kechki ovqat uchun qo'ng'iroq chalindi. Pastga tushdim. Radevin xonim zinapoya tagida chiqishimni poylab turgan chog'i, ko'rinishim bilan qo'limdan tutdi-da, tantanali sur'atda mehmonxonaga boshlab kirdi. Dasturxon atrofida titrab-qaqshab o'tirgan boyagi falaj cholga nigohim tushishi bilan nimagadir ko'nglim yana buzilib ketdi. U dasturxondagi har bir taomga nihoyatda ochko'zlik bilan suqlanib o'tirar, bir ovqatni qo'yib, ikkinchi ovqat idishi atrofida to'xtovsiz ko'zi aylanardi. Ba'zan u sabri chidamay, duch kelgan lagan ichiga kir va qaltiroq qo'llarini tiqib olardi.

Simon dasturxonga o'tirayotib, qo'llarini ishqaladi-da, menga ko'zini qisib qo'ydi:

– Qarab tur, maza qilasan!

Simonning bolalari ham yepto'ymas buvalarining telbanamo qiliqlaridan mening ham kulib o'tirishimni poylashar, ayni chog'da esa o'zlari piq-piq etib, kekxa buvalarini ermaklay boshlashgandi. Radevin xonim ham bir chetda odob yuzasidan miyig'ida iljayib o'tirar, go'yo, bu tentakka nima deysiz endi, degandek yelkalarini qisib qo'yardi. Shu payt Simon qo'llarini og'ziga karnay qilib oldi-da, otasining qulog'iga qarab qichqirdi:

– Bu oqshom mazali guruchli bo'tqa yeymiz!

Shu tobda bechora cholning ahvolini bir ko'rsangiz edi! Uning bujur yuzlarida go'dakday pok, ma'sum bir quvonch nurlari balqidi, ko'zlari pirpirab, o'zicha bir nimalar deb g'o'ldiradi, butun a'zoyi badani birvarakayiga qaltirab ketdi, bu bilan u o'zining qanchalar suyunib ketganini bildirib qo'ymoqchi edi. Nihoyat, dasturxonga kechki taom tortildi.

– Anavini qara! – bir vaqt shundoqqina qulog'im ostida Simonning qattiq shivirlagani eshitildi. Qariyaga sho'rva yoqmas ekan, u sho'rvani istamay, undan bosh tortar, ammo sog'lig'ini deb, uni hadeb yeyishga majbur qilishardi. Cholga qarab turuvchi xizmatkor qariyaning og'ziga sho'rva to'la qoshiqni chunonam tiqishtirar, chol bo'lsa ovqatini sovitaman deb, puflamoqchi bo'lar va butun dasturxonga qoshiqdagi sho'rvani to'kib sochardi. Cholni boyadan beri kuzatib turgan bolalar bu tomoshadan zavq olib, qiyqirib kulishar, ayni o'sha paytda ularning dadasi ham maza qilib xaxolar va tez-tez menga qarab:

– Umringda shunaqa ajabtovur kimsani ko'rganmisan, a? – deya miriqib kulgani-kulgan edi.

Butun kechki ovqat davomida bor oila sho'rlik cholni ermaklab o'tirishdi. Qariya esa atrofidagi qiyqiriq, kulgi sadolarini eshitmas va tushunmas, uning xayoli faqat dasturxonda edi. U o'zi yemoqchi bo'lgan kosalarga titroq qo'llarini cho'zar, idishni ushlay deganda barmoqlari qattiq qaltirab, lagan va piyolalarni bir-biriga urishtirib yuborar, o'zi ham dam-badam xirqirab yo'talar edi. Shunda mening a'zoyi badanimga ayovsiz bir dahshat rahna soldi. Nazarimda, butun yer yuzidagi eng ko'p jafu chekkan g'arib va hasratli odam yolg'iz shu cholgina bo'lib ko'rindi!

U hamon qorin g'amida bezovta o'tirardi, bir zumda yonidagi yeguliklarni yeb bitirar, yana qo'shni kursilar oldidagi taomlarga harislik bilan qo'l uzatardi. Simonning xonadoni bo'lsa bu dahshatli hamda g'aroyib manzaradan rohat qilib, tinmay kulishardi.

Bir mahal ular cholning likopchasiga bir tishlam go'sht bo'lagi qo'yidilar, qariya bo'lsa hash-pash deguncha uni ham

laqqa yutganday yeb bitirdi. Oradan hech qancha vaqt o'tmasdan, kutilgan guruchli bo'tqa ham olib kirildi, falaj chol seviniganidan baland bir tovush chiqarib qo'ydi. Simonning o'rtancha o'g'li Gontran esa buvasining xursandchiligiga barham berib, unga: „Juda ko'p ovqat yedingiz, endi yo'q, boshqa bermaymiz!“ deb taqiqlab qo'ydi. Aslini olganda, bu bir hiyla ekan. Ular o'zlarini go'yo cholga ortiq bir burda nonni ham yedirmoqchi emasday qilib tuta boshladilar. Ana shu vaqtda yuraklarim pora-pora bo'lib ketguday bo'ldi: bechora chol xuddi yosh boladay o'krab yig'lashga tushdi, shunaqangi yig'ladiki, uning yig'isidan Simonning barcha bolalari qotib-qotib kula boshlashdi. Axyri ular rahm qilib, qariyaga bir qoshiqqina bo'tqa ilindilar. Orzulagan totli ovqati og'ziga tegishi bilan chol tomog'ida kulgili, qiziq bir tovush chiqardi, keyin xuddi o'rdaklar bo'ynini ilkis harakatlantirganday, boshini u yoq-bu yoqqa chaqqon burdi, boshqalar bo'lsa bir qozon bo'tqani oshar ekanlar, chol bunday shafqatsizlikka chidayolmay, tag'in ko'proq ovqat yeyish uchun oyoqlarini polga urib, do'pillata ketdi.

Men o'rnimdan qimir etmay, tamoman shalvirab o'tirardim. Cholning oh-zorlariga ortiq toqat qilolmadim, uning o'rniga xonadon vakillariga yalinib:

– Iltimos, buvaga yana ozroq bo'tqadan solib beringlar, – dedim.

Ammo Simon o'sha zahoti og'zimga urdi: „Aslo! Aslo, qadrdomim, aslo unday deya ko'rma! Buvamiz qancha ko'p yesa, u yoqqa ketish shuncha tezlashadi. Yo'q, ortig'i mumkin emas!“

Men tilimni tishladim. Shu tobda xayolimni g'azabnok o'ylar katta kuch bilan parmalar edi. O, oqibat! O, mehr! O, odamzod! Notavon va miskin chol! Eh, nochorgina chol-a! Hayotining kuzagida, qalbi yetim bo'lib qolgan bir paytida bu qadar bechoravash kimsaga aylanib qolmasa u! Bolalari uning sog'lig'i uchun, yaxshi ko'rgan ovqatidan loaqal bir luqmasini ham ravo ko'rishmadi-ya! Sog'liq emish! Shu yoshda, shu ahvolda unda sog'liqdan umid va asar bormikan? Ular, qariyaning umri uchun

g'am yeyapmiz, deyishdi. Uning umri? Necha kun qolgan ekan bu sho'rlikning umri tugashiga? O'nmi, yigirmami, ellik va yo yuz kunmi? Qancha? Unga rostdanam jonlari achiyaptimikan? Yoki dasturxon ustida xandon otib, mazaxo'raklik qilishlari uchun uning kunlarini cho'zishmoqchimikan?

Yo'q, bu g'arib kimsaning dunyoda hech narsasi qolmagan, hech narsasi. Uning atigi birgina tilagi qolgan, u ham bo'lsa guruchli bo'tqa! Nahot, shugina istagini ham boyoqishga ko'p ko'rishsa! Nahot o'lgunicha bechoraginani shunday azoblay-verishsa!

Allamahalgacha qarta o'yiniga o'zimni chalg'itib, dilgir o'tirdim, vaqt judayam kech bo'lib qolganidan keyin noiloj xonamga chiqib, uxlashga urinib ko'rdim. Biroq ruhim butkul tushkunlikka tushib ketgan, butun yuragim tub-tubidan zirqirab, qayg'uli nola chekardi. Joyimga yotmasdan, allamahalgacha derazam oldida ma'yus o'tirib qoldim. Qulog'imga qayerdadir, qaysidir daraxt shoxida o'tirib, sayrayotgan bir qushning mayin ovozidan bo'lak hech narsa kirmasdi. O'sha qush, shubhasiz, o'z halovatidan ham voz kechib, ne-ne umidlar bilan tuxum bosib yotgan juftini erkalab uxlatish uchun butun tun bo'yi ana shunday kuylab chiqadi.

Shunda ko'zimga do'mboq xotini va tartibsiz bolalari yonida pishillagancha xurrak otib yotgan, bir paytlar jonajon bo'lgan do'stimning beg'am, beparvo basharasi ko'rinib ketdi. Ko'nglim g'ash tortib, derazadan tepaga – bahaybat, qoramtir ko'kka qaradim. Shu dam osmonda na oqqushmisol oy va na yilt etgan yulduzlar jilosi nur sochar edi.

Toni MORRISON

(AQSH)

NURIDIYDAM

Yo‘q, bu mening gunohim emas. Hech kimning meni ayblashga haqqi yo‘q. Bu ishni o‘zim istab qilganim yo‘q, zotan, taqdiri azal ro‘yobi yolg‘iz Parvardigor hukmi bilangina amalga oshadi. O‘sha dahshatli azob pallasi bir soat ham vaqtni olgani yo‘q, biroq men uchun u lahzalar go‘yo million yildan buyon davom etib kelayotgandek, o‘zim bamisoli qop-qorong‘i tubsizlik qa‘riga cho‘kib ketdim-u, endi aslo bu yorug‘ olamga qaytib kelolmaydigandek bo‘lib tuyulaverdim. Ha, o‘sha soniyalar ichidayoq yuragim behad notinch, nimadir aniq noto‘g‘ri ekanligini ich-ichimdan sezib turardim. Jonimni ming og‘riqqa qo‘ygan o‘sha jon parchamni oyoqlarim orasidan tortib olishganida men qalbm bezovtaligi sababini yanayam yaqqolroq anglab yetdim. Darhaqiqat, hayot menga judayam qo‘pol hazil qilgandi, endigina dunyoga kelib, hali o‘ziga kelmagan bu chaqaloq shu qadar qop-qora ediki, uni ko‘rib hushimdan ketib, aqldan ozayozdim. Xuddi tun zulmati singari zanjiri bu tanacha chindanam o‘ta qora bo‘lib tug‘ilgan edi. Men benihoya hayronlikda qolgandim, dam unga qarab, dam o‘zimning oppoq tanimga qayta-qayta tikilib, ko‘zlarimga hecham ishonolmasdim. Hayratlanarlisi shundaki, men ham, Lula Anna (chaqaloqning ismini o‘zimcha shunday deb atadim)ning otasi tanasi ham oq-sariqdan kelgan bo‘lib, oilamiz uchun g‘ayriodatiy ushbu rang biz uchun behad ajablanarli holat edi. Hattoki, mening butun urug‘-aymog‘im orasida birorta ham qora tanli odam bo‘lmagandi. Yanayam ajablanarlisi shuki, chaqaloqning sochlari juda ham g‘alati, qandaydir yaltiroq, pirlpirak va jingala edi. U shu turishida misoli

avstraliyalik yalang'och yuradigan qabila kishilariga o'xshab ketardi. Yo tavba! Shunaqasi ham bo'larkan-da! Balki, siz erimning yoki bo'lmasam butun yetti avlodimizda aynan shunday tusli qarindoshimiz bo'lgandir, deb o'ylarsiz? Yo'q. Bunaqa rangdagi inson zoti hech bir avlodimizda bo'lmagan ekan. Siz mening buvimni ko'rganingizda edi – u sutga chayilgandek oppoq, mohiro'y ayol bo'lgandi, umr bo'yi ana shu oqligi bilan faxrlanib yashagan va o'zi orzu qilgandek xuddi o'ziday oq tanli erkakka turmushga chiqqan, hatto bolalarining rang-tusigacha ham qattiq qayg'urib, ularni aslzodalardak ko'rinishda bo'lishiga astoydil uringan ekan. Ammo, aslida, odam qanday rangda bo'lishining sirayam ahamiyati yoki ma'lum ma'nodagi bahosi yo'q, aslo. Inson Xudo bergan tusda tug'ilib, u bergan qismatga shak keltirmay, imoni bilan yashab o'tishi, hech qachon Parvardigorga nolish qilmasligi va hamisha oxiratdan qo'rqishi kerak. Qanchadan qancha o'ziga ishongan, ko'zi „ko'r“ bo'lgan kaslar qaysidir bir avlodida bo'lgan qora tanlilik belgisini jirkanch balo-qazoday umr bo'yi berkitib o'tadilar. O'zlarini mukammal darajadagi oliynasab avlod qilib ko'rsatishga harakat qiladilar. Holbuki, hammamiz ham Xudoyim yaratgan bandalar emas-mizmi? Juda-juda sanoqli odamlar, atigi yigirma foiz aholigina o'z tanasi qoraligi bilan o'ksinmas ekan. Har holda, men shunday deb eshitganman. Ular uchun na irq va na darajaning ahamiyati bor. Ular hech nimaga parvo qilmaydilar. Mening o'z tug'gan onam ham dadam bilan nikohdan o'tayotganlarida ibodatxonada ikki xil muqaddas kitobni ushlab qasam ichishgan ekan. Negaki, ular boshqa-boshqa din vakillari bo'lgan. Onam aslida nihoyatda xokisor ayol edi. U kibor bir xonadonda oqsoch bo'lib ishlar, aslzoda oila a'zolari yeb-yemay, chala tashlab ketgan ovqat qoldiqlarini isrof qilmay, kim uchundir atab olib qo'yar, o'z ishini benihoya halol bajarar, hatto uy egalari unga eng og'ir yumushlarni buyurganda ham mehnatdan miq etmasdan yashab o'tgandi. U faqat bir narsadagina minnatdor, xo'jayinlari uning boshqa irqdan va dindan ekanligi bilan hech ishi bo'lmasdi.

Balki, ba'zi birovlarinigiz, insonlarni rang-tusiga qarab ajratish jamiyatda u qadar jiddiy hol emas, deb o'ylarsiz, ammo, ming afsuski, shunday. Irqchilik va tabaqalash jamiyatning hamma qatlamlarida: qo'ni-qo'shnicilik, mahalla-ko'y, maktab, kasalxona, hatto ibodatxonalargacha chippa yopishib, avj olib borar, na ilojki, ushbu tengsizlikka barham bera olishga qurbimiz yetmasdi. Bu jarayon shunchalar qaqshatqich hamda haqoratli ediki, hatto dorixonalarda ham qora tanli bilan oq tanliga ikki xil yo'sinda muomala qilinardi. Oziq-ovqat do'konlarida ham qoralarga past nazar bilan qarashar, mollarning narxini ham ataylab ko'tarib aytishardi. Bularning bariga ko'nmoqlikdan o'zga chora yo'q edi, negaki qora tanlilarning shunday bo'lib yaralishlarida tirnoqchalik aybi bo'lmagani kabi jamiyatdagi mavqelarini-da o'zgartirishga zig'irchalik qurblari yetmas edi.

Ana shular to'g'risida o'ylarkanman, yuragimni tobora najotsiz bir qayg'u ezar, go'yokim Xudoning qahriga qolgandek, peshanam sho'rligidan achchiq o'ksingancha zanjiday qora go'dagim ustida azoblanib, ulkan g'am ichida nochor o'tirardim. Bechora ota-onam past tabaqadan bo'lgani uchun zamonadan orqada qolmaslik ko'yida har qanday og'ir mehnatni boshdan kechirishdi. Onam tannoz xonimlar kiyadigan to'rs hlapa tikiladigan do'konda, dadam esa oliymaqom janoblarga mo'ljallangan oyoq kiyimlar sotiladigan do'konda ancha yillar ter to'kib ishlashdi. Ularning na unisi va na bunisi eng muhtojlikda qolgan kunlaridayam oqsuyaklarga mute bo'lishmadi. Ha, ular tom ma'nodagi oliyjanob insonlar edi. O'z-o'zimdanda behad jirkanib ketsam-da, biroq onalik hissi butun a'zoyimni o'rab olib, chaqalog'im Lula Annaga dam mehr, dam hayajon, dam esa ko'nglim muzday sovigan holda termilib o'tirardim. Uning tanasi dastlab hamma yangi tug'ilgan go'daklarniki kabi och, rangsiz edi, keyin birdaniga katta tezlikda mutlaqo o'z-gara boshladi. Shundoq ko'z o'ngimda bolam misoli afrikalik habashlar singari to'q ko'k tusga kirayotganini ko'rib, mislsiz dahshat ichida qoldim. Bir payt men ikki lahzagina es-hushimni yo'qotdim, shuursiz alfozda karavot ustidagi adyolni

sudrab tushirdim-da, qorayib-ko'karib yotgan chaqaloq yuzini qoplab, uni mahkam qilib bosib turmoqchi bo'ldim. Ammo... Ammo negadir birdan unday qilolmadim. Bilmadim, nega bunday bo'ldi?! Lekin men baribir unday qilolmadim. O, men uni shu do'zaxi rangdan qutulishini shu qadar tilanib so'rardimki!.. Bu peshanasi sho'r bolam qismati ham aynan shu rangi tufayli zardobga to'la o'tishini xayolan tasavvur qilarkanman, yuragim shuvullab ketardi. Hatto men go'dagimni birona yetimxonaga tashlab ketishgacha o'ylab ko'rdim. Biroq ibodatxona eshigi oldiga tashlab ketilgan, chirqillab yotgan chaqaloqlar yig'isi quloqlarim ostida jaranglayverdi, jaranglayverdi. Yaqindagina germaniyalik yoshgina er-xotin egizak farzand ko'rgani, bolalarning biri tim qora, biri esa qorday oppoq ekanligini eshitib, hayratda qolgandim. O'shanda buning sababini hech bir doktor tushuntirib berolmagandi. Lekin xuddi o'sha sirli holat o'z boshimga tushishini hatto tushimda ham ko'rmagandim. Shunchalar taqdirimdan yozg'irar edimki, hatto bolamning og'ziga ko'krak solishni-da unutmagandim. Uni uyga olib kelguncha shishadagi sut bilan oziqlantirib turdim.

Erim Luis oddiy bir qora hammol edi, kasalxonadan qaytgan kunim u poyezd stansiyasidan horib-charchab keldi-yu, yuzimga xuddi devonaga qaragandek qilib tikildi, so'ng o'rab-chirmalgan go'dakni xuddi o'zga sayyoradan kelgandek ajablanib kuzatib chiqdi. Luis tabiatan unaqa g'azablanib so'kinuvchi erkaklardan emasdi, lekin o'sha kuni u to'satdan qattiq jazavaga tushib, „Jin ursin! Bu qaysi iblis bolasi bo'ldi?! Tezda ko'zimdanda yo'qot buningni!“ degancha ayyuhannos soldi. Men bilardim, ro'zg'orimiz o'zi tang sharoitda edi. Aksar tortishuvlarimizga ham aynan shu yo'qsillik sabab bo'layotgandi. Go'yoki og'ir tavqi la'nat tamg'asi bosilgandek bo'lib tug'ilgan zanjib u go'dak Luis bilan mening uch yillik gulgun turmushimizni bir zumda barbod qildi. Mening dilimni og'ritgan narsa – Luisda hech qanday otalik tuyg'usi yo'q edi. U misoli tosh odam kabi Lula Annaga tamomila begonasirab qarar, uni dahshatli bir dushmani kabi ko'rardi. Luis qizchamizni hattoki qo'liga ham

olmadi. Men unga Xudoning zorini qildim, yalindim, tilandim, chandon ishontirishga urindim, menga ishon, bu bizning zurriyotimiz, begona erkak bilan o'ralashib esimni yebmanmi, deb harchand tushuntirsam ham u pinagini buzmadi. Luis bamisoli bir „o'lik“ edi. U jonsiz tanaday harakatsiz va ongsiz holda ser-raygancha turardi. Biz to'xtamasdan janjallashaverdik, janjallashaverdik, nihoyat men unga, balki bolaning qoraligi menikidan emas, aksincha sening ajdodingdan o'tgandir, deb shartta aytdim. Ana shu bir luqmagina gap bilan u bizni bir umrga tark etdi. Keskin tarzda uydan chiqib ketdi-da, yashashi uchun arzonroq va qulayroq joy qidirgani ko'chaga otildi. Luisning ana shunday yuzsizlarcha qilgan harakatidan so'ng men o'zimni darhol qo'lga oldim. Qizcham va o'zimni boqish uchun to'g'ri kelgan ishga unnab ketdim: boy xonadonlarda oqsochlik qildim, kirxonalarda ishladim, ko'cha supurdim. Lula Annaga qarash uchun bir o'spirin jiyanimni enaga qilib oldim. Ishdan kelgan kezlarimda qizchamni tashqariga olib chiqqani yuragim dov bermasdi, negaki uni aravachasiga solib ko'chalardan o'tayotgan paytimda odamlar aravaning pana pardasi ostiga nogoh ko'zlari tushib, aftlarini bujmaytirar, qovoqlarini solib olgancha sovuq so'zlar aytib, yonimdan o'tib ketishardi. Bu juda og'ir, butun qalbim tor-mor bo'lardi, biroq na chora?

Hali o'z bolam onalik mehri va parvarishiga muhtoj bo'lib turgan nozik bir damda men uni uyga tashlab, o'zim boshqalarining bolasi yonida girdikapalak bo'lib, enagalik qilish bilan band edim. Avvallari enagalarga tuzukkina haq to'lanar, ammo bechora bolam Lula Anna dunyoga kelgan yildan boshlab ularning oyligi anchagina pasayib ketgandi. Hamma vaqt ham boylarga duch kelgan oqsoch va enagalar yoqib ketavermasdi. Ammo men janob Lei kabi qo'li ochiq xo'jayinga ro'para kelganimdan behad omadli edim, u odatiy enagalar haqidan yetti-sakkiz dollar ko'proq haq to'lardi. Buning uchun ham Xudoyimga qayta va qayta shukronalar keltirardim.

Vaqt o'tib, Lula Annaning tili chiqishi bilanoq unga meni „Oyi“ yoki „Oyijon“ deb chaqirishi o'rniga „Shirin opam“ deb

aytishga o'rgatdim. Negaki mana shunisi bexatarroq edi. Uning tim qora va qalin lablaridan bolalarcha pok mehr bilan chiqqan „Onajon!“ so'zi qanchalar totli bo'lmasin, odamlar oldida biroz xijolatlik holat ham edi. Men hamon xavotir ichida yashardim. Lekin qizalog'im kundan kunga o'ziga xos chiroy kasb etib, tim qora tanasi ham borgan sari adl bo'lib o'smoqda edi.

Ikki yil shu tarzda o'tdi. Ammo bu o'tgan kunlarning men uchun nechog'lik og'ir, bir o'zi tashlab ketilgan ayolga tiriklik toshini ko'tarish qanchalar azobli ekanligini hatto bayon ham qilib berolmayman. Biroz vaqt o'tgach, Luisning vijdoni sal qiynaldi shekilli, u menga oyda bir martadan ozgina pul yuborib turadigan bo'ldi. Biroq men izzat-nafsimni yerga urib, undan na pul so'rab yalingan va na uning ortidan shikoyat qilib turli sud mahkamalariga qatnagan edim. Luisning jo'natib turadigan ellik dollar puli bilan kasalxonadagi tungi ish moyanam men bilan Lula Annaning bir amallab kun o'tkazishimizga har holda yetib turardi. Biroq boshqalar nazdida o'ta xarob bo'lib yashayotgandek edik. Ular topgan-tutganimizni sadaqa puli deb o'ylashardi. Albatta, bu menga juda og'ir botardi. Keyin-keyin odamlar xayr-sadaqa nomini beg'araz yordam deb atay boshladilar, bunisi, haytovur, biroz yengil eshitilardi. Biroq men atrofimdagi hayot va kimsalar bilan zig'irchayam ishim yo'q, faqat o'zim bilan o'zim ovora edim. Sirtidan bechoraga o'xshab ko'rinsamda, aslida behuda gap-so'z qilayotganlardan ko'ra ko'proq pul topardim. O'shanday kishilar, ya'ni o'zidan biroz g'aribroq yashayotgan odamlar ustidan mag'zava to'kib, nobop gap tarqatuvchi kimsalar ko'zimga o'ta-o'ta pastkash bo'lib ko'rinardi. Ayniqsa, ular mendan ham ko'ra Lula Annaga past nazar bilan qarashardi. Nazarlarida, u xuddi tashlab yuboriladigan, hech kimga keragi yo'q irkit hasharotday, undan o'zlaricha jirkanib ketishardi. Lekin men bora-bora bularning hammasiga ko'nikib qoldim. Ammo shunday bo'lsayam hamon hushyorlikni qo'ldan boy bermasdim. Hamma vaqt ogoh va o'z ishimga puxta edim. Ayniqsa, Lulani o'stirishda o'zimga nihoyatda talabchanlik qildim. Sababi, Lula Annaga, avvalo, boshqalar oldida og'ir

gunohi borday boshini hadeb yerga egavermasdan, hamisha tik va baland tutishni, qiyinchilik ichida qolganda ortiqcha oh-voh qilmaslikni o'rgatdim. U ismini ko'p bora o'zgartirib ko'rdi, biroq ism o'zgarishi bilan uning tanasi oqarib qolmasdi. Qora tanli bo'lib yashab o'tish unga azaliy taqdir bo'lib bitilgandi. Biroq aslo bu mening gunohim emasdi.

Eha, bir paytlar Lulaga juda yosh bolalik davrida haddan tashqari talabchan bo'lgan, unga o'ta yomon muomala qilgan vaqtlarim ham bo'lgandi, men bularni hamma vaqt eslab yuraman. Ammo siz buni to'g'ri tushunishingiz kerak. Men neki qilgan bo'lsam, faqat uni o'ylab, uni himoya qilish uchun, uni jon-dilimdan yaxshi ko'rganim uchun qilgan edim. Lula hali bu chigal olamni to'la idrok etolmasdi. U – qora tanli yosh qizaloq, bu hayotda milyon bora haq bo'lib chiqsa ham, jamiyatning kuchli va shafqatsiz qo'llarida ezg'ilanib ketishi turgan gap edi. Bu holat bolalar bog'chasidan to umrining oxirigacha mavjud ekanligini Lula hozircha bilmasdi. Uning beg'ubor va pokiza qora tani oq odamlarni cho'chitishi yoki ularni kuldirishi, hatto uni mazax qilib, vijdonsizlarcha aldashlarini yosh bola aqliga sig'dirolmasdi.

Bir kuni men xuddi Lula bilan barobar bo'lgan, yoshi, chamasi, o'n yoshlar atrofidagi qora tanli bitta qizchani bir gala oq tanli bolalar tomonidan xo'rlanib turgani ustidan chiqib qoldim. U o'zini bu to'dadan qanchalar himoya qilib, qochishga urinmasin, bolalarning goh unisi, goh bunisi bechora qizaloqni bir-biriga surib, tinmay niqtalashardi. Ular o'sha damda qornilarini ushlaganicha, egilib-bukilib sho'rlik qizchani ustidan qotib-qotib kulishmoqda edi. Qizcha ulardan bazo'r qutulib, yig'laganicha qochib ketarkan, tanasi oq bolalar haliyam uning ustidan hirlinglashib, qilgan ishlaridan huzurlanishardi. Agar men bu hodisani avtobus derazasidan ko'rib qolmasdan, tashqarida bo'lganimda edi, qizchani jon-jon deb qutqarib olgan, uni o'sha oq bo'richalar galasidan tezroq tortib olib chiqqan bo'lardim. Ko'ryapsizmi, agar men Lulaga qat'iylik va talabchanlik bilan tarbiya bermaganimda

edi, uning ham o'shanday oqlar orasida ko'zyosh to'kib azoblanishiga to'g'ri kelib qolardi. Har bitta tarbiyam Lulaga yashab o'tarlik hayoti mobaynida bir kuni, albatta, asqatib qolar, uning o'zi ham ayni men kutgan va istaganday mag'rur, aqli va dadil qiz bo'lib voyaga yetgandi.

Men yomon ona emas edim. Nimayiki qilgan bo'lsam, barisi Lula uchun, bolamning baxtli bo'lishi uchun, ko'z nurim, qalb qo'rim bo'lmish aziz nuridiydam uchun atalgan edi. Umid qilamanki, Parvardigorning oldida yuzim hamisha yorug' bo'ladi. Rost, avvaliga o'z bolamdan o'zim hazar qildim, taqdirimdan o'kindim, uning qop-qora tanasiga hatto qo'l tekkizishga ham botinolmadim. Biroq men Ona edim. Baribir uni yaxshi ko'rardim. Ha, ich-ichimdan, butun qalbidagi mehr ila Lulani benihoya sevardim. O'ylaymanki, Lula ham meni bir kuni, albatta, teran tushunib yetadi. U hozir ham meni anglay oladi. Men shunday deb o'ylayman.

Vaqt o'tgani sari Lula Anna o'z-o'ziga mustaqil va tobora jasur qiz bo'lib kamol topayotgani ravshan aks etib bordi. U qora badanini yashirish uchun nihoyatda bejirim, juda chiroyli liboslar kiyardi. Hatto u menga ham kezi kelganda aql o'rgatib turar, biroq bularning bari yoqimli va suyumli edi. Asta-sekin dilimdagi og'ir dard toshi yengillasha borgani sayin uning o'rmini kun kelib qizim meni yolg'iz tashlab ketishi muqarrarligi haqidagi xavotir egallab, ko'nglimni ayovsiz qiynoqqa solib qo'yardi. Kunlarning birida shu to'rt devor ichida bir o'zim, yakka qolib, huvullab o'tirishim xavfi g'arib umrimga tashvishli tahdid solib turardi.

Lula Kaliforniyadan yaxshigina ish topib, o'sha yerda ishlay boshlagandi. Endi men uni kundan kunga judayam kam ko'radigan bo'lib qolgandim. O'zim esa ancha o'rganib qolgan joyim Uinston Xausni bir kunga ham tashlab ketolmasdim. Oltimish uch yoshga to'lganimda ixchamgina, sal arzonroq bo'lgan boshqa bir uyga ko'chib o'tdim. Ba'zan keksalik bezovtaligi bo'lmish turli kasalliklar qo'zg'ab qolganda, ikkita hamshira goh-gohida kelib tekshirib turadigan bo'ldi. Endi darbadar

hayot kechirish uchun qarib qolgandim, yoshligimning olovli damlari ko‘zimning oq-u qorasi, yagona zurriyotim Lula Annaning tinch va dorulamon kelajagi uchun fido bo‘lgandi. Yoshim o‘tib borarkan, tanamda to‘satdan suyak xastaligi paydo bo‘ldi. Og‘riq chunonam kuchli kechardiki, ammo baxtinga hamshiralar juda mehribon va rahmdil edi. Bittasi hatto bir gal unga yaqin orada buvi bo‘lishimni aytganimda mehr bilan ikki yonog‘imdan o‘pib, meni chin dildan tabrikladi. Ularning tabassumi va maqtovlari nihoyatda yorug‘ va yoqimli edi. Men hatto hamshira qizlardan Luladan kelgan xatlarni ham yashirib o‘tirmasdim, qizimning har bitta gapidan ular ham xabardor bo‘lishardi. Bir maktubida Lula menga behad baxtiyor ekanligini, tez kunlarda ona bo‘lishini katta quvonch bilan yozib yuboribdi. Uning eri ham o‘zi kabi qora tanli edi. Ammo o‘sha xatida Lula turar manzilini bildirib qo‘ymagan ekan. Shunda men o‘zimni nihoyatda yomon his qilib ketdim, nazarimda, men unga yaxshi ona bo‘lolmadim va aynan shu xat menga ulkan jazoday bo‘lib ko‘rinmoqda edi. Ehtimol, Lula ichida mendan biroz og‘rinardi ham. U menga vaqt-vaqti bilan pul yuborib turar, kundalik ehtiyojlarim uchun Lulaning jo‘natganlarini ishlatib yashardim, ammo undan ortiq hech narsa so‘ramas va umidvor ham bo‘lmasdim. Menga yagona kerak narsa bu uning baxti edi. Ehtimol, men bundan keyingi umrimda to‘kin-sochin hayot kechirishim uchun ba‘zi bir ota-onalar singari o‘z bolamga zulukdek yopishib olsam ham bo‘lardi, biroq menga buning nima keragi bor? Bolam, deya butun umri zahmatda kechgan ona uchun bu kabi mayda narsalarning nima ahamiyati bor?

Gohida o‘tmishga xayolan qaytib, Lula tug‘ilgan soniyalarni, qop-qoragina bir parcha etning dastlab ko‘zimga qanchalar xunuk bo‘lib ko‘ringanini, juda yomon ijirg‘anganligimni eslayman. Ammo endi ularning hammasini xotiramdan quvib chiqarishim kerak. Axir, o‘sha yoqimsiz lahzalarning menga qilchalik ham ta‘siri qolmagandi. O‘shanda Lula Annaning otasi bizni qarovsiz, boquvchisiz holda tashlab ketganida, bu qora chaqaloq yelkamga nihoyatda og‘ir yuk bo‘lib tushgandi. Ha, u

benihoya og'ir yuk edi o'shanda, lekin men uni ko'tara oldim, men o'sha og'ir yukni ko'tarib yashab kelishga qodir bo'ldim.

To'g'ri, boshida Lulaga u qadar mehr ko'rsatolmadim. Ayniqsa, u o'smirlik davri, o'n ikki-o'n uch yasharligida yanayam dag'al va talabchan onaga aylangandim. O'sha vaqtlarda Lula ham mendan bezor bo'lgan, u men pishirgan ovqatni og'ziga olmas, sochlarini o'rib qo'yishimga ham astoydil qarshilik ko'rsatardi. Yanayam og'ir kunlar u maktabda o'qiyotgan kezlarda bo'ldi. Men uning har bir qadamini nazorat qilar va aslzodalar tazyiqidan hushyor bo'lishini tinmay uqtirib yashardim. Xudoyimga behisob shukurki, mening o'sha mehnatlarim zoye ketmadi, Lula o'ziga ishongan, mustaqil va barkamol inson bo'lib ulg'aydi.

Mana endi u homilador. Butun vujudi bilan intiqib, orziqib, tilangan holda jon parchasi – aziz farzandini kutyapti. Ilohim, eson-omon qutulib olgin, Lulaginam! Agar sen onalik nechog'lik shirin baxt ekanligini bilganingda edi, yuraging tars yorilgudek, bundan-da ming karra baxtiyor bo'lib ketarding! Ha, onalik nihoyatda ulkan baxt, Lula! Sen va sening jufting yaqin kunlarda dunyodagi eng xushbaxt insonlar bo'lasiz! Axir, o'zing bir tasavvur qilib ko'rgin-a: chaqaloq! Olamning eng yuksak ne'mati bu chaqaloqdir. Lula, sen meni bir fursat yaxshilab tingla, qizalog'im. Sen ona bo'lgan onlarda shu kurrayi koinotning qanchalar cheksiz va chegarasiz ekanligini, uning qay tarzda aylanib, yashab turishini, yer va samo qanday tilsimot ekanligini yana-da chuqurroq anglab yetasan. O'shanda yanayam baxtli bo'lasan, Lula!

Senga Xudo yor bo'lsin, nuridiydam! Bu duo shu yorug' olamdagi har bitta onaning eng o'tli iltijosidir.

Ilohim, Yaratganning o'zi har bir go'dakni o'z panohida asrasin!

OLIVER GENRI

(AQSH)

NOMSIZ HIKOYA

Nozikta' b o'quvchi ushbu kitobni bir chetga otib yuborishidan oldin men bir gapni ta'kidlab aytmog'chi edim: mazkur hikoya har qanday gazeta hikoyalaridan mutlaqo farq qiladi. Siz bu yerda na dimog'dor va kekkaygan noshirga va na fermadan quvilgan hovliqma muxbirga duch kelasiz. Bu, umuman, siz kutmagan va o'ylamagan g'aroyib hikoya.

Lekin, muhtaram kitobxon, menga bir muddat „Tonggi yog'du“ ro'znomasida muxbirlar xonasidagi manzarani tasvir-lab berishimga izn bergaysiz. Ammo siz xotirjam bo'ling, ka-mina yuqorida ta'kidlab keltirgan va'damda qattiq turaman.

Xullas, men mana shu „Tonggi yog'du“ ro'znomasida qo'shimcha haq ishlab olish uchun ikkinchi ish o'rnim sifatida ishlab yurgandim. Har kuni muxbirlar xonasining bir chetida uyum-uyum qog'oz, xatlar va qo'lyozmalarga ko'milgan-cha kunim o'tardi. Ishim faqat qog'oz titkilash edi. Yozish tirik-chilik manbayim bo'lgani sababli qulog'imga tushgan gap bormi, mish-mish bormi, nima bo'lsa yozib ketaverar, o'sha yozganlarim orqasidan biroz choychaqa ishlab topardim. To-pish-tutishim faqat ana shu qog'oz-qalamgagina bog'liq edi.

Kunlarning birida Trip ismli bir tanishim ishxonamga kirib keldi. U men o'tirgan stol qarshisidan joy oldi. Trip negadir doim qayg'uli qiyofada ko'rinar, yuz-qo'llari hamisha kir-chir bo'lib yurardi. U juda borsa endi yigirma beshga kirgan, le-kin aftidan xuddi qirq yoshlarga borib qolgan katta kishilarga o'xshab ketardi. Yuzining teng yarim qismini jingalak mo'ylar bosib ketgan edi. Tripning ko'rinishi sog'lom odamlarga o'xshamas, har doim ezilgan va tushkun kayfiyatda, ko'ringan

odamdan yarim dollar, bir dollar qarz so‘rab yurardi. Uning bor orzusi faqatgina bir dollar pul edi. Buning ustiga, uning Milliy bankdan olgan kredit qarzi ham kundan kunga oshib borar va Trip ularni to‘lay olishga hech qachon qurbi yetmasligini juda yaxshi bilar edi. Faromush holda stolim oldidagi kursida o‘ta qashshoq va telbanamo alfozda o‘tirarkan, uning qaltiroq qo‘llarida tutib turgan bir shisha viskisiga ko‘zim tushdi. Bu hayotda Trip bechoravash kimsa edi, xolos. U shu paytgacha hech qachon birovni aldamagan, aldashga urinib ham ko‘rmagan, faqat uning eng yomon odati qulog‘igacha qarzga botib yurishi edi.

O‘sha kuni men gazetamiz muharririga va‘da qilib qo‘ygan yozajak yangi hikoyam uchun hisobchidan yaltiragan besh dollar pul olib qo‘ygandim. Shunday ekan, zimmamdagi topshiriqni bajarish tashvishi bilan notinch o‘tirar, tezroq keyingi songa biron-bir hikoya tayyorlab qo‘yishim shart edi.

– Xo‘sh, Trip, – dedim men unga tezda qarab olib, – nima gaplar?

Trip ayni shu bugun har qachongidan ham bechoraroq va xarobroq bo‘lib ko‘rinar, itoatg‘ylardek bosh egib, qarshimda xomush o‘tirar edi. Men uni hali bunchalik tushkun va ojjiz qiyofada ko‘rmagandim. Uning ayni damdagi o‘tirishini ko‘rgan odam yurak-bag‘ri kuyib-kuyib ketganidan oxiri uni yonidan quvib solgan bo‘lardi.

– Puling bormi? – deb so‘radi Trip ko‘zlarini mo‘ltillatib.

Uning mung to‘la ko‘zlari yalinchoq itnikidek yaltirab turar, ustara tegmay o‘sib ketgan soqoli tutamlasa bo‘lgudek holda to‘zg‘ib yotardi.

– Bor, – deb javob berdim men. Birozdan keyin yana ta‘kidlab qo‘ydim: – pulim bor. – Bu gapimga ham qoniqmasdan yanada balandroq ohangda Tripga g‘ashim kelib qo‘shib qo‘ydim: – sen o‘ylagandan ko‘ra to‘rt baravar ko‘proq pulim bor. Ammo senga aytsam, o‘sha pulimning boshida ancha ishim ham bor-da. Zudlik bilan bir joyga borib, bitta zarur xabarni yozib kelishim kerak. Judayam zarur bu.

Men ataylab har bir gapimga urg‘u berib, go‘yo juda muhim ishimni muhokama qilayotganday jiddiy so‘zlardim. Maqsadim, bir daqiqa o‘tar-o‘tmas, xonamda o‘tirgan mana bu gadoy biror dollar pul so‘rab qolishining oldini olish edi.

– Qo‘rqma, qarz so‘ragani kelganim yo‘q, – dedi Trip xuddi ichimdagi gapni o‘qib turgandek. Yengil nafas oldim. – Senga ajoyib hikoya yaratsa bo‘ladigan bir voqeani aytib bergani kelgandim, – deb qoldi Trip shu payt. – Bu voqeadan juda zo‘r hikoya yoza olasan. Yo‘q deganda, ikki sahifalik ijodiy material bo‘ladi senga. Agarda men aytadigan hikoyaning ustida yaxshilab ishlasang, topganing tillo bo‘lib ketadi, og‘ayni, menga ishonaver. Qilgan xarajatlaring esa bor-yo‘g‘i bir dollar va yana boshqa xizmatlar evaziga yana ikki dollarga tushishi mumkin. Mening o‘zimga esa ortiqcha hech narsa kerak emas.

Men endi ko‘nglim ancha joyiga tushgan holda Tripning gaplariga loqaydlik bilan quloq solib o‘tirardim. Trip aytayotgan bu taklifini avvaldan unga qilgan yaxshiliklarim uchun qilayotgan bo‘lishi ham mumkin, negaki bu boyoqish aroqxo‘r olgan qarzlarni aslo qaytarib bermagan edi.

– Xo‘sh, qanaqa hikoya ekan bu? – deb so‘radim men xuddi bosh muharrirlardek qalamimni qo‘limda chaqqon aylantirarkanman.

– Hozir senga aytib beraman, – dedi Trip. – Bu bir qiz haqida. Go‘zallik haqida. Jannatdagi hurlardek sohibjamol bir gul haqida. Bamisoli atirgul g‘unchalari labiga tomib turgan tonggi shudring yanglig‘ pokiza bir sanam haqida. O‘sha hurliqo yigirma yildan buyon olis bir orolchada yashab kelib, umrida Nyu-Yorkka qadami tegmagan ekan. Men uni to‘satdan o‘ttiz to‘rtinchi ko‘chada uchratib qoldim. U endigina Sharqiy daryodagi soldan tushib turgan ekan. Yana qaytarib aytaman, qiz o‘taketgan darajada maftunkor edi. Bir mahal u meni ko‘chada to‘xtatib olib, qandaydir Jorj Braun degan kimsani qayerdan topishi mumkinligini so‘rab qoldi. Buni qara, og‘ayni, u mendan Nyu-Yorkday katta shaharda umrimda tanimagan va bilmagan odamimni qanday qilib topish mumkinligini so‘radi-ya! Bunisiga nima deysan endi?

Kullas, shu bahona qiz bilan suhbatlashib qoldim. Qizning gaplaridan bildimki, u kelasi hafta Dod Hiram ismli yosh bir fermerga turmushga chiqayotgan ekan. Ammo o'zi tilga olgan o'sha Jorj Braun hamon qizning qalbidagi eng ardoqli joyni egallab turar, qiz sho'rlik bo'lsa uni sira-sira unutilmasdan qiynalayotgan ekan. Jorj esa bir vaqtlar qiz kelgan joyda yashagan, kasbi kosibchilik bo'lgan, biroq u yerdagi topish-tutishiga qoniqmasdan, katta shahardan katta pul topish dardida Nyu-Yorkka ketib qolgan ekan. Lekin u shu ketgan ko'yi Grinburgda qaytib qorasini ham ko'rsatmagan. Endilikda bo'lsa yosh fermer Hiram, qizga xaridor bo'lib turgan ekan. Biroq eng kerakli fursat, ya'ni Adadan rozilik so'rash payti kelganida, ha, aytgancha, qizning ismi Ada ekan, qiz bechora indamasdan uyidan qochib chiqqan-u otga minib to'g'ri temir yo'l stansiyasiga yetib kelgan. U soat 6:45 da jo'naydigan poyezdga ulgurib qolish uchun nihoyatda shoshilgan, zudlik bilan shaharga ketishni o'ylagan ekan. Jorjni qidiraman, deb shuncha beboshlik qilganini hali o'zi yaxshi tushunmaydi. Ayollarni o'zing bilasan-ku, bir qiziqqan ishlarini oxiriga yetkazmagunlaricha tinchishmaydi. Endi Jorjni topaman deb boyoqish ancha sarson bo'ladigan ko'rinadi.

Qizning ahvolini ko'rib turib, uning bir o'zini qarovsiz tashlab ketolmadim, negaki u, bu shaharda hali hech kimni tanimas, chora izlab qo'lidan keladigan bor-yo'q ishi esa ko'ringan odamdan „Siz Jorj Braun degan odamni ko'rmaganmisiz?“ deb so'rash edi. Odamlar ham unga turli xil javob qaytarar; biri: „Qanaqa edi uning ko'rinishi? Moviy ko'zli, bo'yi unaqa baland emasmi? Ha, ha, xuddi o'shanday kishi 125-ko'chada, shundoqqina oziq-ovqat do'konining yonginasida ishlab yuradi. Otlarga egar-jabduq sotadigan qandaydir do'konda hisobchi bo'lib ishlasa kerak“. Ko'ryapsanmi, qiz qanchalar sofdil va beg'ubor. Bilasanmi, qiz kelgan joy ayni qishloqning o'zi, bir juftgina o'rdak fermasi bor, ammo suvga nihoyatda boy yerlar. U joyga har yili o'nlab sanoatchilar borib kelishadi. Lekin bari-bir g'irt qishloq joy. Ammo sen, o'sha qizni bir marta bo'lsa

ham ko‘rishing kerak! Axir, mening qo‘limdan nimayam keldi? Cho‘ntagimda bir mirim bo‘lmasa... Qiz ham oxirgi pulini poyezd chiptasiga ishlatib yuborgan ekan, buning ustiga, bir to‘plam qilib saqich ham sotib olibdi. Biri tugasa, ikkinchisini sumkasidan olib, tinmay saqich chaynab turibdi. O‘ylay-o‘ylay, oxiri uni oldin o‘zim yashagan 32-ko‘chadagi yetimxonaga olib borib joylab keldim. Hozir o‘sha darbadar qizchaga qayerdan bo‘lsa ham bir dollar topib berish juda muhim. Bu yetimxona boshlig‘i kekxa Mak Jinnis onaning bir kunlik ish haqi. Senga o‘sha yetimxonani ko‘rsatib qo‘yaman.

– Boyadan beri nimalar deb valdirayapsan o‘zi, Trip? – birdan jahlim chiqib Tripga o‘shqirib berdim. – Birorta qiziqarli yo bir mantiqli narsani hikoya qilib berarmikansan, deb o‘ylabman. Har kuni Sharqiy daryodagi o‘nlab sollar uzoq orollardan kelgan sen aytgandek qizlardan nechtasini olib keladi. Ma‘niliroq gaplardan aytsang-chi, xumpar!

Tripning nochor qiyofasidagi ma‘yuslik ifodasi yanayam chuqurlashdi. U qo‘llarini ilojisiz qolgan odamdek shalviratib ko‘tardi-da, har bir so‘zini alohida ta‘kidlashga urinib, hijjalab:

– Tushunmayapsanmi, – dedi, – shu voqea tufayli eng zo‘r hikoya yozib olishing mumkin. Bu ish sening qo‘lingdan keladi. Hozir senga gapirib bergan gaplarim – qizning boshidan o‘tkazgan sarguzashtlar, qizning o‘zi, uning go‘zalligi, boqiy va sof muhabbat dostoni – bularning barini ro‘yi rost yorug‘ qilib tasvirlash faqat sening qo‘lingdan keladi, og‘ayni. Mana shu hikoya orqasidan kamida o‘n besh dollar yoki bundan ham ortiq pul ishlab topasan. Ketgan xarajating esa atigi to‘rt dollarga tushadi.

– Qanaqasiga to‘rt dollar pulimni ketkazishim mumkin? – deb so‘radim men Tripdan shubha qilib.

– Bir dollar puling yetimxona rahbari Mak Jinnis xonim uchun ketadi, – deb javob berdi u darhol, – ikki dollari esa qizni yurtiga qaytarib yuborish uchun.

– Xo‘sh, to‘rtinchisi-chi? – dedim men tezda miyamda hisob-kitob qilib.

– Oxirgisi menga bo‘ladi, – dedi Trip. – Viski olib ichaman o‘sha pulingga. Nima deysan, rozimisan?

Men kinoyali kulimsirab qo‘ydim-da, yana o‘z ishimga qaytib, yoza boshladim. Biroq miskin, ayanchli va lagانبardorlardek tobe odamning qorasi o‘chishi qiyin ekan. Birdan Tripning peshanasi yaraqlab, ko‘zlari cheksiz yalinchoqlik bilan yoshlanib ketdi:

– Bilasanmi, og‘ayni, Adani bugunning o‘zida o‘z qishlog‘iga jo‘natib yuborish kerak. Erta ham emas, indin ham emas, shu kun tundayoq Ada o‘z uyida bo‘lishi shart. Lekin bilasan-ku, mendek aroqxo‘rning qo‘lidan hech ish kelmaydi. Na pulim bo‘lsa, na bitta-yarimta tanishim bo‘lsa. O‘zimcha, sen shu sarguzasht voqeadan birorta hikoya qoralab, cho‘ntagingga biroz choychaqa ishlab olarsan, degan o‘yda kelgandim. Nima bo‘lgan taqdir-dayam, birodarim, baxtiqaro va ojiza bir qizni tezda, bugun kechga qolmasdan iziga qaytarib yuborishimiz zarur, tushunyapsanmi?

Tripning zorlanib aytgan o‘tinchlariidan yuragim og‘rib ketdi. Vijdonim uyg‘onib, odamiylik burchim to‘g‘risida eslatib qo‘ydi. Qiziq, nima sababdan odamiylik burchi bunchalik zalvorli bo‘larkin? Yo‘q, men o‘sha bechoragina Ada ismli qiz uchun ketajak bir-ikki so‘m pulimga zig‘ircha afsuslanmayotgandim, biroq, qasam ichamanki, Trip uchun ketadigan pulim qulog‘ini ushlab ketishi aniq edi. U men beradigan pulni, albatta, tungi daydirlari hamda bema‘ni mazaxo‘rakligi uchun sarflab yuboradi. Kallamda shu o‘ylar aylanarkan, sovuqqonlik bilan indamasdan palto bilan shlapamni kiya boshladim.

Ko‘chaga chiqqanimizda, Trip o‘z-o‘zidan nihoyatda itoatkor holda oldinga o‘tib, mashina va odamlarning g‘ala-g‘ovurli shovqini ichida Mak Jinnis onaning makoni tomon yo‘l boshlab ketdi. Tabiiyki, chiqqan mashinalarimizning haqini men to‘lab bordim.

Yetimxona eshigi qo‘ng‘irog‘ini Tripning o‘zi jiringlatdi. Lekin ostonada qaltirab, xuddi qochishga shay turgan quyondek qulog‘ini ding qilganicha qo‘ng‘iroqqa javob kutdi. Bu telba daydi ahvolini kuzatib turib, u qanday hayot kechirganini, har kuni katta-katta yer xo‘jayinlaridan dakki eshitaverib, qo‘rqoq bo‘lib qolganini fahmladim.

– Menga tezroq bir dollar uzat, tez bo‘l! – dedi u tipirchilab.

Eshik qiya ochilib, Mak Jinnis xonimning sarg‘imtir yuzi bilan olaygan ko‘zlari ko‘rindi. U tomog‘ining tagidan isqirt pushti ro‘molini mahkam o‘rab olgandi. Trip bir so‘z aytmasdan, bekaning bir kunlik xizmat haqi bo‘lgan pulni chiqardi va o‘sha bir dollar bizlarni ichkariga kirishimizga ruxsat olib berdi.

– U mehmonxonada, – dedi Mak Jinnis xonim ro‘molini yanayam tang‘ib bog‘larkan.

Biz ayolning ko‘rsatmasi bilan to‘g‘ri mehmonxonaga kirib bordik. U yerda, nim qorong‘i xona ichida piqillagancha yig‘lab, saqich chaynab o‘tirgan qizni ko‘rdik. Trip to‘g‘ri aytgan, mehmonimiz benihoya go‘zal ekan. Hatto yig‘i ham uning chiroyini oshirgan, ko‘z yoshi qizning ko‘zlarini yashnatib, yanada chaqnatib yuborgandi. Ha, bunday ajib go‘zallik har qanday ijod kishisi uchun bemisl ilhom parisi bo‘la olardi! Besh-o‘n daqiqacha uning yuziga tikilib, qizning yoshini aniqlab olishga urindim va ichimda bu navnihol Ada Louri juda borsa endi o‘n to‘qqiz yoki yigirma yoshga kirgan bo‘lsa kerak, deb o‘yladim. Meni tanishtirayotgan paytda, avvaliga Ada Louri xushlamaygina qarab o‘tirdi, biroq asta-sekin g‘aroyib bir hasharotga qiziqqanday chanqoq kuzatuvchanlik bilan boshdan oyog‘imgacha bir-bir qarab chiqdi.

Trip stol yonida tik turar, bir qo‘lining barmoqlarini yoyganча o‘sha stol ustiga qo‘yib olgan, xuddi katta marosimlarda ishtirok etayotgan qandaydir rahbar yoki huquqshunos kabi qaddini tantanali holatda g‘oz tutib turardi. Lekin uning nigohlari hech qanday amaldornikiga o‘xshamasdi. Eskirib, uvadasi chiqib ketgan paltosi ham odamning shunaqangi rahmini keltirardiki, o‘sha ondayoq unga himmat qilib, xayr-ehson qilgingiz kelib ketardi.

Meni, ayniqsa, Tripning xunuk bo‘lib o‘sib ketgan soch-soqoli ko‘proq tashvishga solardi. Miss Adaday sohibjamol sanam qoshida o‘zimni shunday ivirsiiq, go‘l va daydi tanishim tomonidan tanishtirilganim uchun izza tortib ketdim. Ammo shunday bo‘lishiga qaramay, Trip bunday vaziyatlarda o‘zini ancha da-

dil tutar ekan. U tezda holatni bayon qilib, asosiy mas'uliyatni mening bo'yninga yuklab qo'ydi. Muhimi, mening gazeta uchun yozadigan hikoyamga yaxshigina material topib bergani evaziga bir shisha viskiga ega bo'lib olardi.

– Bu yigit mening do'stim bo'ladi, – dedi u. (Men bu vaqt zirillagancha titrab turardim.) – Janob Challers, – deb gapida davom etdi Trip, – men, miss Louri, sizga bergan va'damning ustidan chiqaman. Mana, qarab turasiz hali. Bu og'aynim muxbir bo'lib ishlaydi, shunday ekan, menga qaraganda u tuzukroq ish bitiradi. Shuning uchun ham do'stimni bu yerga olib keldim. (Eh, Trip, buncha ham vaysaqi bo'lmasang!) – Uning aqli har baloga yetadi, – dedi Trip, – qilishimiz eng ma'qul bo'lgan ishni ham yolg'iz u biladi.

Tik oyoqda tursam ham, ayni shu vaziyatda xuddiki omonat kursida o'tirganday hadeb bezovta bo'lardim.

– Demak, haligi... miss Louri, – dedim men Tripning almoiy-aljoyi valdirashlariga g'ashim kelib turarkan, – kamina sizning xizmat-ingizdaman. Ammo, hali boyagi... umuman olganda, bo'lib o'tgan voqealardan to'la xabardor emasman. Men... haligi...

– O, qo'yavering bu savdolari, – deya jilmaydi miss Ada – bu voqealardan fojia yasashning hojati yo'q, albatta, oddiy bir ko'rgilik, xolos. Bilasizmi, bu mening Nyu-Yorkka birinchi marta kelishim. To'g'ri, bir paytlar, judayam yosh paytim – taxminan, olti yasharligimda bir marta kelganman. Ammo unisi yaxshi esimda qolmagan. Xullas, bu shaharning bunchalik katta ekanligini yetti uxlab tushimda ham ko'rmagan edim. Baxtimga, ko'chada janob... janob Snipga duch kelib qoldim, undan bir tanishim haqida so'radim. Janob Snip esa meni shu yerga olib kelib, kutib turishimni tayinladi.

– Miss Louri, sizga maslahatim, – deb qoldi Trip shu payt, – janob Challersga nimayiki o'tgan bo'lsa, barini mufassal bayon qilib bering, hech narsani yashirib o'tirmang. U mening haqiqiy do'stim bo'ladi. (Men asta-sekin Tripning gaplariga biroz ko'nika boshladim.) Men shunga to'la ishonamanki, eng to'g'ri yo'lni sizga janob Challers ko'rsatib beradi.

– Voy, nega aytmas ekanman, albatta, aytaman, – dedi miss Ada bolalarcha soddalik bilan, – berkitadigan tayinli gapning o‘zi ham yo‘q bu yerda. Hammasi kelasi payshanba oqshomi – Hiram Dodga turmushga chiqishim belgilangan kundan boshlanib ketdi. Tan olishim kerak, Hiram Dod unaqa yomon odam emas, o‘ziga to‘q; ikki yuz akrlik yeri bor, qishloqdagi eng sara ferma va mashinalarning egasi. Lekin baribir ko‘nglim g‘ash edi. Unashtiruvimizning ertasi kuni ertalab shartta otimni egarladim-u, stansiyaga qarab uchdim. Mening Danser ismli oppoq otim hozir stansiya atrofidagi bir daraxtga bog‘log‘lik holda turibdi. Hech narsadan shubhalanib yurmasliklari uchun Uydagilarga dugonam Syuzi Adamsnikiga ketayotganligimni aytib qo‘ydim. Shubhasiz, oxir-oqibat, katta g‘alva bo‘lishi turgan gap edi, biroq men parvo qilmadim. Poyezdga chiqdim-u, bu yerga, Nyu-Yorkka yetib keldim. Baxtinga, ko‘chada janob... janob Flipga duch kelib, undan bir tanishim to‘g‘risida so‘radim. Ya‘ni, haligi J... J... ni qayerdan topa olishimni so‘radim.

– Menga qarang, miss Louri, ochig‘ini gapiravering, – baland ovozda qizning gapini bo‘lib qo‘ydi Trip shu vaqtda, menga ham qizning ikkilanib so‘zlashi shubha uyg‘ota boshlagandi, – siz o‘sha Hiram Dod degan yigitni yoqtirasiz, shundaymi? U yaxshi bola, sizga ham yaxshi gapiradi, shundaymi?

– Ha, albatta, men uni yoqtiraman, – dedi miss Louri biroz hayajonlanib, – u yaxshi odam. Qolaversa, menga ham binoyidek muomala qiladi. U hammaga ham shunday o‘zi.

Miss Adaning beqaror gap-so‘zlaridan shuni bildimki, bu oyimqiz uchun atrofidagi hech bir yigit, hech bir odamning yomoni yo‘qdek edi. Uning oshiq-lari qizning boshi ustiga soyabon tutib, bu go‘zallik uchun jon talashib, ancha kuydi-pishdi qilishganini shundoq ham fahmlab olsa bo‘lard.

– Lekin, – deb gapida davom etdi miss Louri, – o‘tgan tunda xayolimga yana J... Jorj kelaverdi va men...

Birdan qizning maftunkor chehrasi yerga boqdi-da, yelk-lari silkingancha yig‘lay ketdi. Naqadar go‘zal to‘fon bo‘lmasa

bu hol! Miss Louri oxiri o'zini tutolmay, yig'lab yuborgandi. Ammo uning hattoki, yig'isi ham juda nazokatli edi. Men jon deb miss Lourini yupatgan bo'lardim, lekin na iloj, men Jorj emasdim. Baxtinga, Hiram ham emasdim, bunga ham shukur qildim. Yig'lay-yig'lay, oxiri ko'z yoshlar do'li, nihoyat, tindi. Qiz o'zini iloji boricha qo'lga oldi-da, siniq jilmaydi. Bu qizdan tengi yo'q rafiqa chiqqan bo'lardi. Qiz ohista xo'rsinib qo'ydi-da, o'zining qadim va qadrli sevgi dostonini so'zlay boshladi:

– Bilaman, men g'irt telbaman, – dedi u chuqur xo'r-singan ko'yi, – biroq... biroq o'zimni tutib turolmadim. Axir, Jorj Braun bilan men juda-juda yoshligimizdan, Jorj sakkiz va men besh yoshda ekanligimizdan buyon bir-birimizni sevardik. Bundan to'rt yil oldin, men endigina o'n yettiga kirgandim. Jorj qishloqni tark etib, katta shaharga ketib qoldi. U mirshab yo bo'lmasam temir yo'l boshlig'i yoki birorta durustroq kasbi korni ko'zlab ketib qolgandi. Biroq u keyin tag'in mening oldimga qaytib kelishga va'da bergandi. Ammo men Jorjdan u ketganidan beri hech qanday xabar olmadim. Lekin... lekin men uni sevar edim...

Miss Louri yana o'zini tutolmasdan, yig'lay boshladi. Bu orada men Tripni xuddi muz orasiga tiqilib qolgan odamday besaranjom bo'lib, sarosimaga tushib qolganini kuzatib turdim. Men unga endi-endi tushunayotgandim. Trip menga baxtiqaro qizning achchiq va alamli sevgi qissasidan ta'sirli bir hikoya yaratib berishga astoydil chiranayotgan edi.

– Xo'sh, nima deysiz endi, janob Challers, – deb qoldi Trip menga yuzlanib, – bu yosh xonimga qanday yo'l ko'rsatasiz? Men Miss Louriga eng to'g'ri qarorni siz chiqarib berishingizni aytgandim. Qanday fikrdasiz endi?

Sekin yo'taldim-da, Tripning gaplarini ma'qullab qo'y-gandek bo'ldim. Shunda men o'z burchimni tushundim. Men ayyorlik bilan qo'lga tushgandim. Biroq, aslida, mehr-oqibat yuzasidan bitta savob ish qilish imkoni tug'ilgan edi menda. Tripning tutgan yo'li menga to'g'ri va adolatli day bo'lib tu-

yildi. Mehmonimiz zudlik bilan shu kunning o'zidayoq o'z qishlog'i – Grinburgga jo'natib yuborilishi kerak edi. Eng avvalo, qizga yaxshilab tushuncha berish, uni ishontirish, ko'ndirish va nihoyat qo'liga chipta berib, kechiktirmasdan ortiga qaytarib yuborish zarur edi. Ayni damda o'sha Hiram va Jorjni juda yomon ko'rib ketdim, lekin men baribir o'z burchimni bajarishim shart edi.

Kelishilgan to'rt dollar bu yerda hech qanday ahamiyatga ega emas, ammo men qiladigan yaxshilikning tom ma'nodagi ahamiyati benihoya muhim bo'lgani uchun bir-ikki soat ichida hamma ishni hal qilib, poyezd yo'nalishigacha belgilab olishim kerak edi.

– Miss Louri, – dedim men imkon qadar ochiq gapirishga harakat qilib, – hayot nihoyatda g'alati bir o'yinxonaga o'xshaydi.

Ovozim o'zimga g'oyatda samimiy va sokin eshilib ketdi va men, miss Louriga ham xuddi shunday tuyulayotgan bo'lishi kerak, deb umid qildim.

– Biz, odatda, ilk bora sevib qolgan insonlarimizga kamdan kam hollardagina yetishamiz. Bizning birinchi muhabbatimiz go'zal yoshligimizning sehrli yog'dusi misol o'tmishda qolib ketadi. Ammo hayot baribir davom etaveradi.

Eng oxirgi aytgan so'zlarim xuddi havoda aks-sado bergandek jaranglab ketdi.

– O'tmish esdaliklari faqat shirin xotira bo'lib qoladi, – deya davom etdim men. – To'g'ri, ular umrimiz bo'yi ham biz bilan birga yashab kelishi mumkin, biroq ularni endi aslo amalga oshirib bo'lmaydi. Axir, hayot haqiqatdan iborat, unda xayolotga ortiqcha o'rin bo'lmaydi. Na ilojki, hayot shunday reallikdan iborat bag'ritosh hakamdir. Ko'nglingizga og'ir olmasangiz, sizdan bir gap so'rasam maylimi, miss Louri? Siz o'sha janob... haligi... ismi Dod bo'lgan janob bilan baxtli va farovon umr kechirishingizga ko'zingiz yetadimi? Gaplaringizdan u yomon odamga o'xshamayapti.

– Voy, albatta, u sirayam yomon odam emas, – deb javob berdi miss Louri. – Aytdim-ku, men u bilan yaxshi chiqishaman.

U menga hattoki, mashina bilan motorli qayiqda sayohat qilishni va'da qildi. Lekin, baribir, to'y kuni yaqinlashgani sari men haliyam uni – Jorjni o'ylab, sog'inishdan o'zimni tiyolmayapman. Jorjga aniq nimadir bo'lgan bo'lsa kerak, aks holda menga hech bo'lmasa, bir dona bo'lsayam xat yozib jo'natgan bo'lardi. Ketayotgan kuni Jorj qo'liga bolg'acha bilan iskanani oldi-da, bitta o'n sentlik tangani qoq ikkiga bo'lib, birini menga, ikkinchisini o'ziga olgandi. Biz o'shanda to bir-birimiz bilan qayta uchrashgunimizgacha o'sha tanga bo'laklarini hamisha yonimizda saqlab kelishga so'z bergandik. O'sha tanga bo'lagi hozir uyimda qolgan, kiyim javonimdagi tortma ichidagi qutida turibdi. Jorjni shu yergacha qidirib kelganim endi o'zimga qip-qizil jinnilik bo'lib tuyilyapti. Shaharni bunchalik katta ekanligini sira aqlimga sig'dirolmagan edim.

Shu payt Trip odatdagi beo'xshov, telbanamo tarzda kulib qo'ydi, u haliyam tomog'ini ho'llash najoti bo'lgan sadaqa puliday bir dollar ko'yida joni halak bo'lib turardi.

– Eh, bu shaharga kelgan yigitlarning bir talayi kelgan joylarini tezda esdan chiqarib, o'zlaricha shaharlik bo'lib olishadi, – dedi u. – Jorj ham shundaylardan bo'lsa kerak. U allaqachon boshqa qizga ko'ngil qo'yib, o'sha bilan sevishib yurgandir ham. Yo bo'lmasa, ko'cha-ko'yda tentirab, aroqxo'r bo'lib ketgandir. Siz, miss Louri, indamasdan janob Challersga quloq tuting va zudlik bilan uyingizga qayting, ana o'shanda eng to'g'ri ishni qilgan bo'lasiz.

Ana endi harakatni boshlaydigan fursat bo'lgandi. Soat millari asta-sekin vaqt peshindan og'ib borayotganini ko'rsatib turardi. Valdirashdan tinmayotgan Tripga xo'mrayib qarab qo'ydim-da, miss Louriga imkon qadar muloyimlik bilan uyiga qaytishi zarurligini yotig'i bilan tushuntirdim. Qolaversa, bu majnuna qizga bir zamonlar bedarak bo'lib ketgan omadsiz Jorj bilan kelgusi hayotda to'kin va farovon turmush qurish xayolini haqiqatdan ancha yiroqdagi xom tasavvur ekanligini ham uqtirib o'tdim.

Miss Louri otini stansiyadagi daraxtga bog'liq holda tashlab kelganini yana bir bora esladi. Trip bilan men unga stansiyaga

yetib olgan zahoti otini topib, tez orada uyiga kirib borishini qayta-qayta tayinladik. Shunda biz uning uydagilarga qanday bahona to‘qishini o‘ylab qoldik, qiz allaqachon dugonasi Syuzi bilan gapni „bir joyga qo‘yib olgani“ni aytdi. Adaning shu gapidan keyingina ancha xotirjam bo‘lib, ortiqcha to‘polon chiqishidan qo‘rqmay qo‘ydik.

Shunday qilib, miss Lourini so‘nggi sayohati – uyiga jo‘natib yuborish uchun yo‘lga chiqdik. Men hamon bu go‘zal qizning husn-u latofatidan ko‘z uzolmay, unga mahliyo bo‘lib borardim. Ammo juda shoshilishimiz lozim, chunki borgan sari kech kirayotgan edi. Trip, men va miss Louri daryodan o‘tkazadigan sol tomon shoshib bordik. O‘sha yerda men Grinburgga ketadigan poyezd chiptasi bir dollar-u sakkiz sent ekanligini aniqlat oldim. Qolgan yigirma sent pulga miss Louri uchun bir dona qip-qizil, chiroyli atirgul sotib oldim. Miss Louri solga o‘tirib, mamnun qiyofada biz bilan xayrlashar ekan, biz qo‘lida silkitib ketayotgan ro‘molchasining mayin hilpirashidan ko‘z uzolmay, qizning qorasi uzoqlashguncha ancha payt unga termilganча sohilda turib qoldik. Nihoyat qiz ko‘zdan g‘oyib bo‘lishi bilan men va Trip bir-birimizga yuz landik. Men Tripning o‘sha miskin va baxtiqaro yuziga ko‘zim tushishi hamonoq xayoliy osmonlarimdan bir lahza ichida yana yerga qulab tushdim.

Hayotda baxt va baxtsizlik orasi bir qadam bo‘larkan-da, Tripning kirlagan aftiga qaradim-u, miyig‘ida kulib qo‘ydim. Ayni chog‘da u ko‘zimga har galgidan ham ko‘ra horg‘in, yalinchoq va nihoyatda pastkash bo‘lib ko‘rinib ketdi. Kissamda qolgan eng oxirgi ikkita dollarimni paypasladim-da, Tripga nafrat bilan qiya qarash qildim. U qarshilik qilayotgandek alfozda kutib turardi.

– Xo‘sh, birorta hikoya to‘qiy oldingmi? – deb so‘radi u xirillagan ovozda. – Hikoya bo‘lgandayam qanday degin, shaxsan o‘zing ishtirok etgan hikoya!

– Bir qator ham to‘qiyolganim yo‘q, – dedim men sovuqqonlik bilan. – Hamma gap faqat puldamas. Muhimi, biz bir insonga yaxshilik qila oldik. Eng katta mukofot mana shu.

– Meni kechirasan, – dedi Trip arang ovoz chiqarib. – Sening pulingni sovurdik. Baribir ham bularning barini sen qoyilmaqom qilib yoza olasan.

– Kel, qo‘y shu gapingni, – dedim men qo‘l siltab, – yaxshisi, uyga qayta qolaylik.

Shu paytda ko‘nglimda boshqa bir fikr tug‘ilib qoldi. Tripga beradigan pulimni ko‘zim qiymayotganini sezdim. Bu tentak aroqxo‘r ter to‘kib topgan pulimni bekordan bekorga isrof qilib yuboradi. Shundoq ham, avval olgan qarzlarini qaytarib bermagan.

Horigan ko‘yi jim ketib borarkanmiz, Trip bo‘shashgan-cha uvadasi chiqib ketgan paltosi tugmalarini yechib tashladi. Shu vaqt paltosi cho‘ntagidan, aftidan, bir paytlar dastro‘molga o‘xshagan qandaydir latta ichiga o‘ralgan yaltiroq nimadir yerga tushib jaranglab ketdi. Hayron bo‘lib, yaltiroq narsani qo‘limga oldim. U, iskana bilan yarmi kesib olingan yigirma sentlik tanga bo‘lagi edi.

– Nima! – to‘satdan bor haqiqat shuurimda yalt etdi-yu, qattiq baqirib yubordim. Hayratdan katta-katta ochilib ketgan ko‘zlarimni shumshayib turgan Tripga qadadim.

–Ha, shunday, – deya iqror bo‘ldi Trip g‘amgin holda. – O‘sha Jorj Braun deganlari hozir qarshingda turgan mana shu baxtiqaro Trip bo‘ladi. Endi bularning nima ahamiyati bor, og‘ayni?!

Boyagina sho‘ring qurg‘ur aroqxo‘rga ravo ko‘rmay turgan yagona ikki dollar pulimni o‘ylab ham o‘tirmasdan, uning dag‘al va kir qo‘llariga tutqazib qo‘ydim. Chunki endi men unga ich-ichimdan achinib ketgandim.

MUNDARIJA

Irving Shou (AQSH) Yozgi ko‘ylakdagi qizlar	5
Simona Gabriyela Kolett (Fransiya) Yaqin-begona ayol	9
Albert Mals (AQSH) Dunyodagi baxtli odam	15
Alan Marshal (Avstraliya) Quyosh qo‘shig‘i.....	24
Virjiniya Vulf (Angliya) Moviy va yashil	27
Oldes Xakslı (Angliya) Pushtirang upa	29
Uilyam Saroyan (AQSH) Pianino	32
Anjela Kaffan (Angliya) Onayizorim.....	36
Ernest Xeminguey (AQSH) Yomg‘irda qolgan mushuk	40
Oddiy sinov.....	43
Begona mamlakatda.....	48
Keyt Shopen (AQSH) Sog‘inib kutaman tunlarni	56
Ozodlik.....	57
O‘kinch	59
Shervud Anderson (AQSH) Gung odam.....	66
Keksalik	69
Ketrin Mensfild (Yangi Zelandiya) Oqsoch.....	73
Mark Tven (AQSH) Kuchukcha va uch dollar pul.....	81
Jon Golsuorsi (Angliya) Eskirgan etik	85
Gi de Moppassan (Fransiya) Xonadon.....	94
Toni Morrison (AQSH) Nuridiydam	103
O. Genri (AQSH) Nomsiz hikoya	113

Sh 80 **Shou, Irving**
Yozgi ko‘ylakdagi qizlar. [Matn]: jahon hikoyalari. / I. Shou – T.:
„Ziyo nashr“ Mas’uliyati cheklangan jamiyat, 2019. – 128 b.
ISBN 978-9943-5706-9-6

UO‘K: 821.111(73)-32
KBK 84(7AQSh)

Adabiy-badiiy nashr

IRVING SHOU

YOZGI KO‘YLAKDAGI QIZLAR

Hikoyalar

„Ziyo nashr“
Toshkent – 2019

Ingliz va rus tillaridan
Qandilat Yusupova
tarjimasi

Muharrir	<i>Abdurahmon Jo‘rayev</i>
Badiiy muharrir	<i>Bahodir Ibrohimov</i>
Musahhih	<i>Ibrohim Jovliyev</i>
Sahifalovchi	<i>Zilola Mahkamova</i>

Nashriyot litsenziyasi AA № 0008, 27.03.2019
12.07.2019-yilda bosishga ruxsat etildi. Qog‘oz bichimi 84x108^{1/32}.
Ofset qog‘ozi. „Times“ garniturasida ofset usulida bosildi.
Shartli bosma tabog‘i 6,72. Nashriyot-hisob tabog‘i 6,6.
Adadi 10000 (1-zavod 5000). Shartnoma № 73–19.
Buyurtma raqami № 264.

„Ziyo nashr“
Mas’uliyati cheklangan jamiyat
Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 23-mavze, 42-uy.
«Print Line Group» XK bosmaxonasida chop etildi.
100097, Toshkent sh., Bunyodkor shohko‘chasi, 44,
Tel.: (+998) 71-276-37-00.